

Históriák

A KECSKEMÉTI MÉDIACENTRUM HELYTÖRTÉNETI MAGAZINJA

Vorosilov

Tóth László

Megszállt Kecskemét 1944-1945

Avar leletek a Kiskunságból

Értékek megbecsülése

*Az együttérzés minden megnyilvánulása csodálatos.
A legnagyobb érték mégis abban rejlik, hogy
megértjük a felénk fordulók problémáját.*

Felelősséggel társadalmunkért

Felelősséget
vállalunk
munkatársaink
szociális
helyzetéért

Felelősséget
vállalunk a
kulturális és
sportélet
fejlődéséért

Felelősséget
vállalunk a
természeti
környezet
értékeiért

Felelősséget
vállalunk az
egészség
megőrzéséért

BEKÖSZÖNTŐ

Kedves Olvasó!

Rendkívül gazdag tartalommal jelentkezünk magazinunk legfrissebb, évzáró számában. Hosszú évtizedek óta kibeszéletlen, elleplezett foltja történelmünknek 1944 októbere, amikor a front elérte Kecskemét városát. A Vörös Hadsereg katonái elképesztő brutalitással pusztítottak, erőszakoltak, gyilkoltak. A később „felszabadítóként” aposztrofált horda több mint egy esztendőn át tartotta rettegésben a város népét és a környező tanyavilág lakóit. Az adatok töredéke alapján is teljesen nyilvánvaló, hogy Kecskemét történelmének legsötétebb időszakát élték át eink. Rigó Róbert cikke részletesen beszámol erről a néhány iszonyatos hónapról.

Hajagos Csaba oroszországi expedíciójáról ír: Moszkvától Novoszibirszkig címmel számol be a sztálini légerek nyomait kutató tudományos útról. Varga Lászlóval szintén Hajagos Csaba készített izgalmas, elgondolkodtató interjút a Kecskeméti sorsok rovatban.

Valamennyi anyagunk, cikkünk felsorolása itt e rövid beköszöntőben természetesen nem lehetséges. Bőséges választéket igyekszünk ezúttal is átnyújtani Önöknek városunk, térségünk múltjából, abban a reményben, hogy számos újdonsággal, érdekességgel bővíthetjük tudásukat.

A Hírös Históriaik jövőre is Önökkel lesz. Kecskemét városi emlékének 650. évfordulóján újabb, tartalmas magazinokat szerkesztünk a folyamatosan bővülő anyagainkból. Néhány hete immár a Kecskeméti Televízió műsorán is jelentkezik a Hírös Históriaik – ez a tv-műsor jövőre is rendszeresen látható lesz a képernyőkön.

Jó szórakozást, tartalmas időtöltést!

Bán János
főszerkesztő

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT TÁMOGATTA:

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS MENTIS
ALAPÍTVÁNY

KECSKEMÉT
MEGYEI JOGÚ
VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

KECSKEMÉTI KATONA
JÓZSEF MÚZEUM

1945
GULÁG
PVI
GULÁG EMLÉKBIZOTTSÁG

TARTALOM

Korok találkozása a régészetben

Nagyurak és vezérek. Híres avar leletek a Kiskunságból 5–13

JelKÉP

Mikortól beszélhetünk szélmalomról Kecskeméten?

A szélmalomok jelentősége Kecskeméten 14–17

Kecskeméti „nagyjaink”

Simonyi János és Karika János,

a két kecskeméti 1848-as országgyűlési képviselő 18–23

Révész István pápai prelátus,

a nemzeti hadsereg tábori püspökének újratemetése 24–25

Értéktörzök

A Schiffer-család és az első kecskeméti cipőgyár története 26–33

Üzenet a Nagy Háborúból

„kéjes fáradtság, halállal, sebbel” – báró Mednyánszky László

I. világháborús rajzai és festményei a Kecskeméti Katona József Múzeum

képzőművészeti gyűjteményében 34–41

Évfordulók

Az első 500. Időutazás a Reformációba 42–49

Kecskemét szovjet megszállása. Az 1944-es esztendő utolsó hónapjai 50–55

Moszkvától Novoszibirszkig.

A Szovjetunióba elhurcoltak nyomában orosz földön 56–57

„Az életszínvonal-alku” csödjé. 30 éve rendezték a lakiteleki találkozót 58–59

Kecskeméti sorsok

Interjú Varga László nyugalmazott református lelkésszel 60–63

KorSTÍLUS

„Magyaros motívumban készülnek, de azért teljesen modernül”

A kecskeméti művésztelep épületegyüttese 64–69

KECSKEMÉTI KRÓNKA

Diplomatának készült, mezőgazda lett 70

Petőfi Sándor színész barátja 70

Múlt és jelen az évfordulók tükrében 71

Kedves, derűs, szerény, galamblelkű színésznőnek tartották

Bege Margit színésznő 72

Jeles magyarok kecskeméti kötődései 73

Szerzők:

Bezsenyi Ádám
gyűjteménykezelő
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Dr. Gyenesi József
levéltár-igazgató
(MNL BKML)

ifj. Gyergyádesz László
művészettörténész, főmuzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hajagos Csaba
történész-muzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Hlbocsányi Norbert
levéltáros
(MNL BKML)

Péterné Fehér Mária
nyugalmazott főlevéltáros

Dr. Rigó Róbert PhD
főiskolai docens
(Neumann János Egyetem)

Szabóné Bognár Anikó
néprajzkutató
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Varga Géza
újságíró
(Hírös Naptár)

Dr. Végh Katalin
muzeumigazgató-helyettes
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

Dr. Wicker Erika PhD
régész, főmuzeológus
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

HÍRÖS HISTÓRIÁK

A Kecskeméti Médiacentrum
helytörténeti magazinja
4. SZÁM (2017. TÉL)
ISSN 2498-4957

KIADÓ:
Kecskeméti Televízió Nonprofit Kft.
6000 Kecskemét, Szabadság tér 2.
telefon: +36 76 570 440
e-mail: info@hiros.hu

FELELŐS KIADÓ,
FŐSZERKESZTŐ:
BÁN JÁNOS
(ban.janos@hiros.hu)

FELELŐS SZERKESZTŐ:
HAJAGOS CSABA
(hajagos.csaba@kijm.hu)

SZERKESZTŐ:
IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
(gyergyadesz@gmail.com)

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS:
EURO BIOINVEST KFT.

KORREKTOR:
VARGA GÉZA

MARKETINGMUNKATÁRS:
PIRÁNSZKINÉ SERES SÁRA
seres.sara@hiros.hu

NYOMDAI MUNKÁK:
LÓCZI ÉS TÁRSA
NYOMDAIPARI KFT.

NAGYURAK ÉS VEZÉREK

Híres avar leletek a Kiskunságból

Nem véletlen, hogy a Kecskeméti Katona József Múzeum első állandó régészeti kiállítása az avar „felső tízezer” sírleleteit mutatja be, hiszen vidékünkön kerültek elő a leghíresebb, legszebb kora avar kori leletek. Bár a három korszakra osztható avar kor kezdeti idején az avar uralkodó réteg még a Duna-Tisza köze legdélibb szakaszán lakott, a 7. század második harmadától azonban a mai Kiskunság területére költözött, és ez a vidék maradt a következő évszázadokban is a kagánok („fejedelmek”) és udvartartásuk otthona. Ez az oka annak, hogy ezt a kiállítást sehol máshol nem lehetett volna megrendezni, csak itt, Kecskeméten – még akkor is, ha a környékből előkerült leletek egy része a Magyar Nemzeti Múzeumban látható, más részük pedig az idők folyamán végleg elveszett, és mára már csak szakirodalmi forrásokból tudunk róluk. De itt kerültek elő, és ezért számolnunk kell velük, ha a környék avar kori történetét mutatjuk be.

Kora avar vezéri öv rekonstrukciója
(Petőfiszállás)

Aranyozott övesat
(Csanytelek)

Üvegpaszta-berakásos
arany kardmarkolat egyik fele
(Petőfiszállás)

H. Tóth Elvira,
az avarkutató kiemelkedő személyisége
a kiállítás megnyitóján

Előkelő avar vezér arany fülbevalópárja és préselt aranylemezes övdfszei (Petőfiszállás)

A kiállítás rendezésekor alapvető szempontunk az volt, hogy csak a leggazdagabb réteg ránk maradt aranytárgyait mutassuk be. Ezek egyfelől a kora avar kor legfelsőbb hatalmi szintje, a „nagyurak” (feltehetően kagánok vagy az avar uralkodóház tagjai) és az őket közvetlenül kiszolgáló előkelő csoport, a „vezérek” sírleleteiből, másfelől gazdag temetőkből származnak. E kiváltságos avarokat nem a közösségük temetőjében, hanem – magukkal hozott ázsiai hagyományuk alapján – attól távol, magányos sírokban temették el. Ezért sírjaik mindig véletlenül kerültek elő, a találók kifosztották őket, így a múzeumokba már csak az egykori sírleletek egy része kerülhetett – ha bekerült egyáltalán. A ránk maradt tárgyak azonban így is jelzik, milyen gazdag lehetett az avarnak nevezett ázsiai nép vezető rétege.

Arany fülbevaló (Csanytelek)

Préselt aranylemezes övdfszek (Kiskunfélegyháza-Pákapusztá)

Aranyleletes magányos sírok és gazdag temetők négy kora avar szállásközpontot rajzolnak ki a mai Kiskunság területén, Kiskunfélegyháza, Kunbábony, Bócsa és Kecskemét határában. Szépségével és gazdagságával különösen két sírlelet emelkedik ki közülük.

Homokot bányásztak néhány munkás 1971 februárjában a kunbábonyi határban. Egyikük figyelt fel a homokfalból kilátszó edényoldalra, s az odaseregglők lapáttal kezdték ásni az amfora környékét. Hamarosan egy koponyát fordítottak ki, s előkerült két nagyobb aranyedény. Kézzel és lapáttal folytatódott a sír kirablása még délután és másnap reggel is. A különleges lelet előkerülése hamar a területileg illetékes Kecskeméti Katona József Múzeum tudomására jutott. H. Tóth Elvira és Horváth Attila régészeknek sikerült a leletek döntő többségét begyűjteni, s a találok kikérdezése még néhány tárgy nyomára vezetett. Eközben folyt a sír környékén leomlott homok átszítálása is. A begyűjtés és a hitelesítő ásatás eredményeképp – egybeként – 155 db aranytárgy került a múzeumba, melyek össz súlya 2,5 kg.

Gránátberakásos öntött arany ovális veret (Kunbábony)

Méltóságjelző díszvöndör féláragakó-berakásos öntött arany csatja (Kunbábony)

Gránátberakásos öntött arany álcát (Kunbábony)

H. Tóth Elvira régész

Hitelesítő ásatás (Kunbábony)

Madárfejes jogar aranylemezből készült részei és arany ivóedények (Kunbábony)

Méltóságjelző díszöv néhány öntött arany verete
(Kunbáhony)

A kiállítás részlete, szemben a kunbábonyi nagyúr hagyatéka

A 7. század második felében eltemetett férfi az avarság leg-rangosabb vezetői közé tartozott. Aranylemezekkel díszített fakoporsóban, méltóságának jelképeivel, legszebb ékszereivel, fegyvereivel, edényeivel és eszközeivel együtt helyezték sírjába. Szemfedelét aranylemezek ékesítették, kezére aranykőrmos kesztyűt és halotti gyűrűket húztak. A túlvilági útra két birka húsát – bizonyára kedvenc ételét – kapta, feje mellé óriási, talán borral teli amforát állítottak. Különleges rangját nemcsak ékkőberakásos, öntött aranyveretekkel díszített öve, hanem arany ivókürtje, madárfejes jogarja, aranyveretekkel ellátott kardja is jelzi. Egykori gazdagságát ma már csak sejtethjük a ránk maradt egyéb aranytárgyak (övdíszek, csatok, edény-, tegez- és késtok-veretek, ékszerek) alapján. Csak sejtethjük, hiszen a múzeumba került leletgyűttes sajnos hiányos. A rangos avar férfi hagyatéka azonban így is a Kárpát-medence legszebb és leghíresebb avar kori leletgyűttese, melyet már Európa sok országában csodálhatott meg a múzeumlátogató közönség.

Féldrágakő-berakásos arany díszveret (Kunbábony)

Préselt aranylemez nagyszíjvég egy vezér övéről (Kecskemét)

Bócsa és Kaskantyú határánál találkozásánál 1935-ben szőlő alá forgatáskor előkerült egy sír, melybe a kunbábonyi nagyúrhoz közel hasonló rangú előkelőt temettek el. A munkások arany övvereteket, arany- és ezüstedényeket és arany ékszereket találtak, ám ezeknek csak egy részét sikerült összegyűjteni és a Magyar Nemzeti Múzeumba vinni. A hitelesítő ásatás már nem hozott sok eredményt, annyi azonban bizonyos, hogy a bócsai nagyúr a korabeli avarok egyik vezetője, az uralkodócsalád tagja lehetett.

Avar vezér aranylemez-díszes kardja (Kecskemét)

Aranyveretes kardok vezéri sírokból (Kunbábony 2. sír, Kunpeszér, Kecel)

Közép avar arany fülbealópárok
(Fülöppjakab és ismeretlen lelőhely)

A kiállítás bemutatja az avar kor második és harmadik szakaszának a környéken előkerült legszebb leleteit is. Ezek egykori tulajdonosai azonban már nem voltak avarok: a közép avar korszakot onogur-bolgár bevándorlók hagyatéka jellemzi, és a késő avar kori, a szakirodalomban griffes-indásnak nevezett népekről még ennél is kevesebbet tudunk. Emlékanyaguk nemcsak jellegében tér el a kora avarokétól – azok gazdagsága sem jellemzi már a közép és késő avar kori Kárpát-medencei népeket.

Késő avar aranyozott öntött bronz övveretek
(Fülöppjakab)

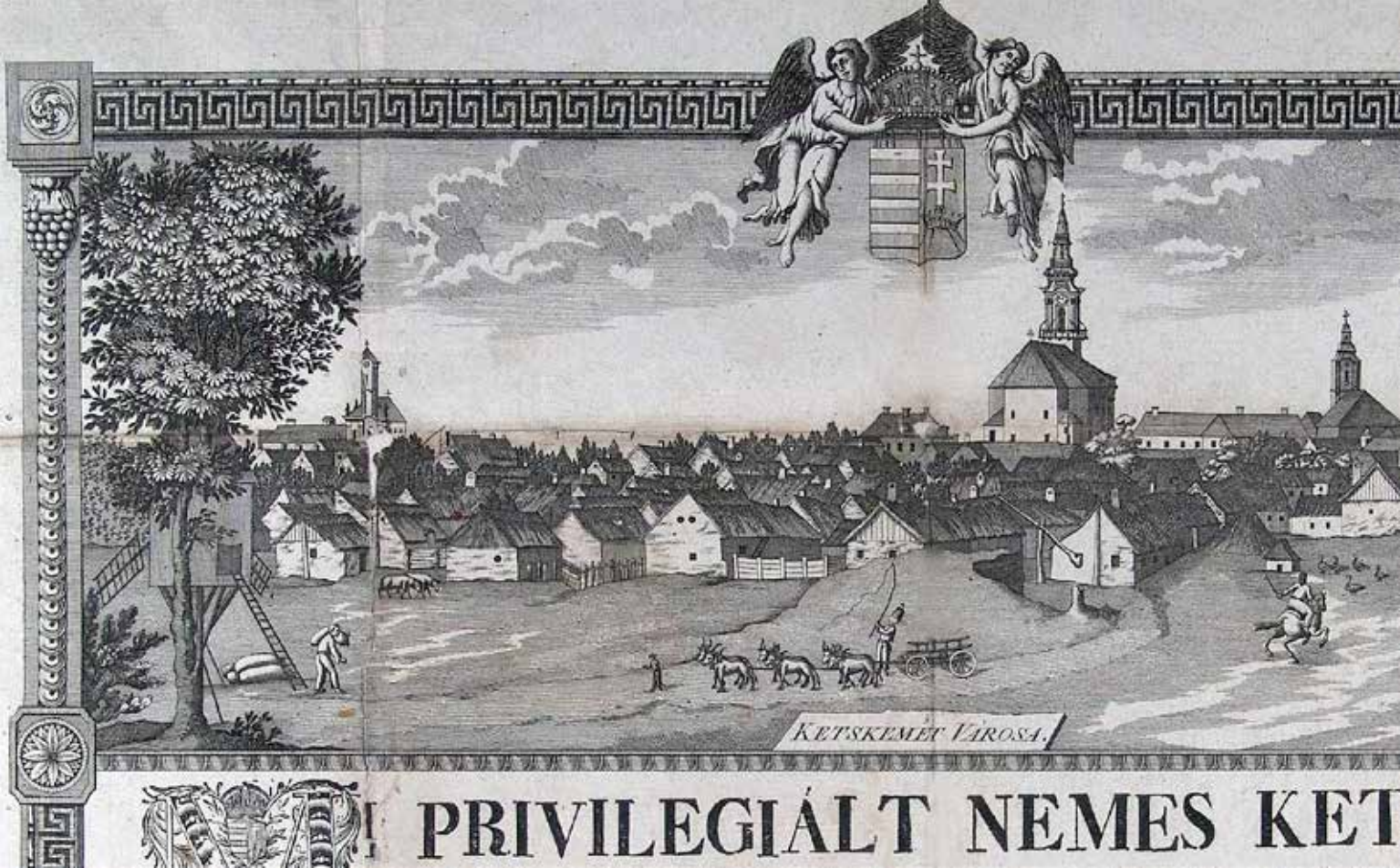
Késő avar aranyozott öntött bronz övveret (Gátér)

Az egykor gazdag és hatalmas Avar Birodalomnak Nagy Károly hódításai vetettek véget a 8. század elején. Az avar kagán szálláshelyéig, a Duna–Tisza közére benyomuló frank sereg – egykorú források szerint – mérhetetlen kincset zsákmányolva vonult vissza. Még ha nyilvánvalóan túloznak is a híradások, az avar uralkodócsalád tagjai a köznép elszegényedése ellenére is igen gazdagok lehettek. A 830-as évek után már a frank krónikák sem tudósítanak az avarokról – de joggal feltételezhető, hogy az avarság maradéka megélte a magyar honfoglalást...

Dr. Wicker Erika

A kunbábonyi nagyúr fejének rekonstrukciója – látogatók a kiállításon

A SZÉLMALMOK MEGJELENÉSE KECSKEMÉTEN A XVIII. SZÁZADBAN

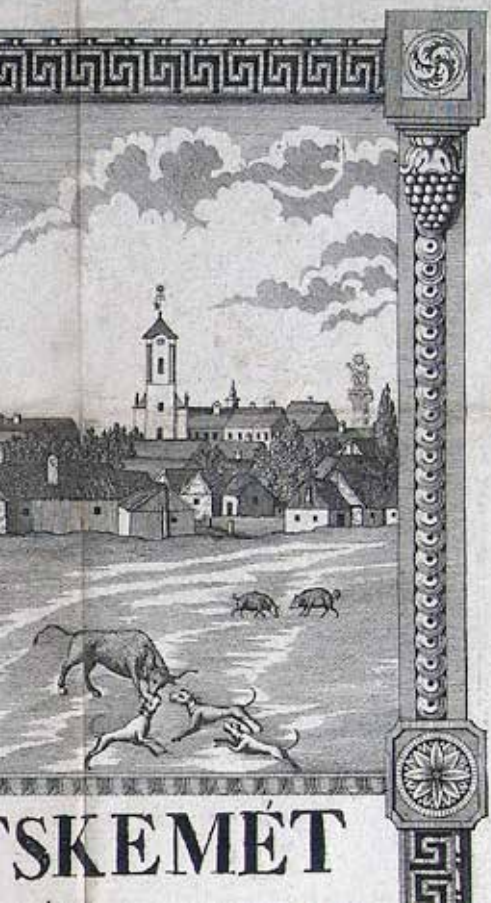
Valószínűleg a mai kecskeméti elenyésző százaléka ismeri a Szélmalom Csárdát, ennél azonban jóval többen lehetnek, akik ezen épület alapján alkotnak maguknak képet a szélmalokról. Ehhez hasonló épülettel a Kárpát-medencében legfeljebb a XIX. század közepétől lehetett találkozni, e kivételes szerkezetek azonban számos formában léteztek korábban és léteznek ma is. Az elmúlt évszázadokban Magyarországon, akárcsak Európa jelentős részén igen elterjedtek voltak a szinte csak fából épült bakos vagy német szélmalomok. E típus eredeti német neve a Bockwindmühle, német szélmalomnak csak Kelet-Közép-Európában nevezik, nagy valószínűséggel azért, mert a német területeken igen elterjedt volt. Magyarországon ezen szélmalomfajtának egyetlen képviselője se maradt fenn a XX. századra, de Belgiumtól Oroszorszáig ma is számos európai skanzen díszel.

Nevét arról a „bak”-ról kapta, amelyen az egész malomház szélirányba fordítható. Ez a bak többnyire fa- vagy kőtalapzatra keresztbe helyezett és gyámgerendákkal támogatott függőleges oszlop. Erre az oszlopra helyezték a malomházat, amelyet egy keresztbe fektetett gerenda hord és tartja meg az oszlopon. Az oszlopra felfekvő gerenda forgatásával az egész malomház

forgatható, szélirányba állítható. A malomház tulajdonképpen egy könnyűszerkezetű, fából, esetleg sövényből készült „doboz”, egyik oldalán kilóg a vitorlatengely, rajta a vitorlával. A malomházban zajlik az őrlés, a vitorlatengelyt megforgató szélenergia egy áttétellel függőleges meghajtást ad a felső malomkőnek, amely az alsó, mozdulatlan malomkővel elfordulva végzi az

őrlést. A bakos szélmalomok nagy hátránya, hogy az egész malomházat kellett szélirányba fordítani, amely nem volt egyszerű feladat. Nagyobb erőt kellett kifejteni, mintha csak a tetőszerkezetet forgatnánk – akár a tornyos szélmalomokban – viszont ennek függvényében kisebbek is voltak a malomok. A másik probléma a malomház stabilitása, eleve nagy rezgésnek kitett szerkezetéről van szó, amely inkább szilárd épületet igényelne. Ráadásul, ha szélvihar érte a malomházat, akár le is dőnhette az oszlopról.

Éffélék voltak az első kecskeméti szélmalomok is. A legkorábbi adatok a XVIII. század elejéről vannak, amelyek egyértelműen szélmalomra utalnak. 1704-ben Bottyán János kuruc generális öröklött „a” kecskeméti szélmalomban, de 1705-ben Károlyi Sándor a fejedelemnek írott levelében már szélmalomokat említ, tehát

A kecskeméti kovács céh céhlevele, fejlécén a város 1806-ban készült látképevel (KKJM Történeti gyűjtemény)

szélmalom a városban, azonban kevésbé segítenek a lokalizálásban. Annyit tudunk, hogy 1776-79 között többször is említették, mint a városon kívül álló épületet, amely mellé szegény lakosok költöztek ki putrikba, gödrökbe, amit a városi tanács nehezményezett. 1787-ben és 1795-ben is említették, utóbbi esetben ráadásul azon a helyen, ahol a katonai felmérés térképén látszik, a Gödrös-temetőnél, a város délkeleti részén.

1798-ban szintén szóba került, mivel Ferenczy Gergely szenátor szélmalmost akart volna építtetni, egyrészt azért, mert, mint azt kissé megütözközve írta: „*hogy illy roppant Városba még több egy szél malomnál nintsen*”. Másrészt azért,

hogy – ami később a klasszikus indoka lesz a szélmalmost építtetőknek szerte az Alföldön – a szegényebb lakosság igényeit kiszolgálhassa, akiknek nem voltak igavonó barmaik a szárazmalmok működtetéséhez. A helyi szárazmalomban ugyanis – amelyből Kecskeméten igen sok akadt – általában mindenki a saját használatát használta az őrletéshez. Ha pedig nem volt ló, marha vagy egyéb igásállat, amely a szárazmalomba beállva megőrölte volna a gazda búzáját, akkor az őrlető bérőrletésre szorult, vagyis bizonyos összegért a molnár saját lovait vehette igénybe. Márpedig a földnélküli szegényebekben itt volt a probléma: nem volt igásállat, se ökör se ló. Tehát vagy bizonyos taksa fejé-

N.133.

LENÉSE AN

akár több is lehetett belőlük. Ez vagy ezek a szélmalmok városi tulajdonban lehettek. A tanácsi jegyzőkönyvekben az is szerepel, hogy bérbe is adta az egyik szélmalmost a város egy faragónak, sajnos közelebbről meg nem nevezett időpontban. Ami bizonyos, hogy ez a szélmalom a vásárálláson volt, a város délnyugati részén – a mai Katona József Gimnázium környékén – és városi tulajdont képezett. Az, hogy e szélmalom időnként helyet is változtathatott, nem meglepő. Erre utal az Első Katonai Felmérés 1782-es térképe, amelyen Kecskeméten egy bakos szélmalom látható, ám a város délkeleti végén. Természetesen a készítőik is hibázhattak, de a kisebb bakos szélmalmok könnyen szállíthatók lehetnek, és egy-egy nagyobb felújítás után nem is biztos, hogy ugyanott állították fel őket.

További adatok is bizonyítják, hogy a XVIII. század végén volt legalább egy

Bakos szélmalom szerkezete (Internet: Agostino Ramelli: Le diverse et artificiose macchine, 1588.)

Bakos szélmalom sematikus ábrája (piros keretben)
Kecskemét délkeleti szélén 1782-85-ben,
az Első Katonai Felmérés térképén
(internet: mapire.eu)

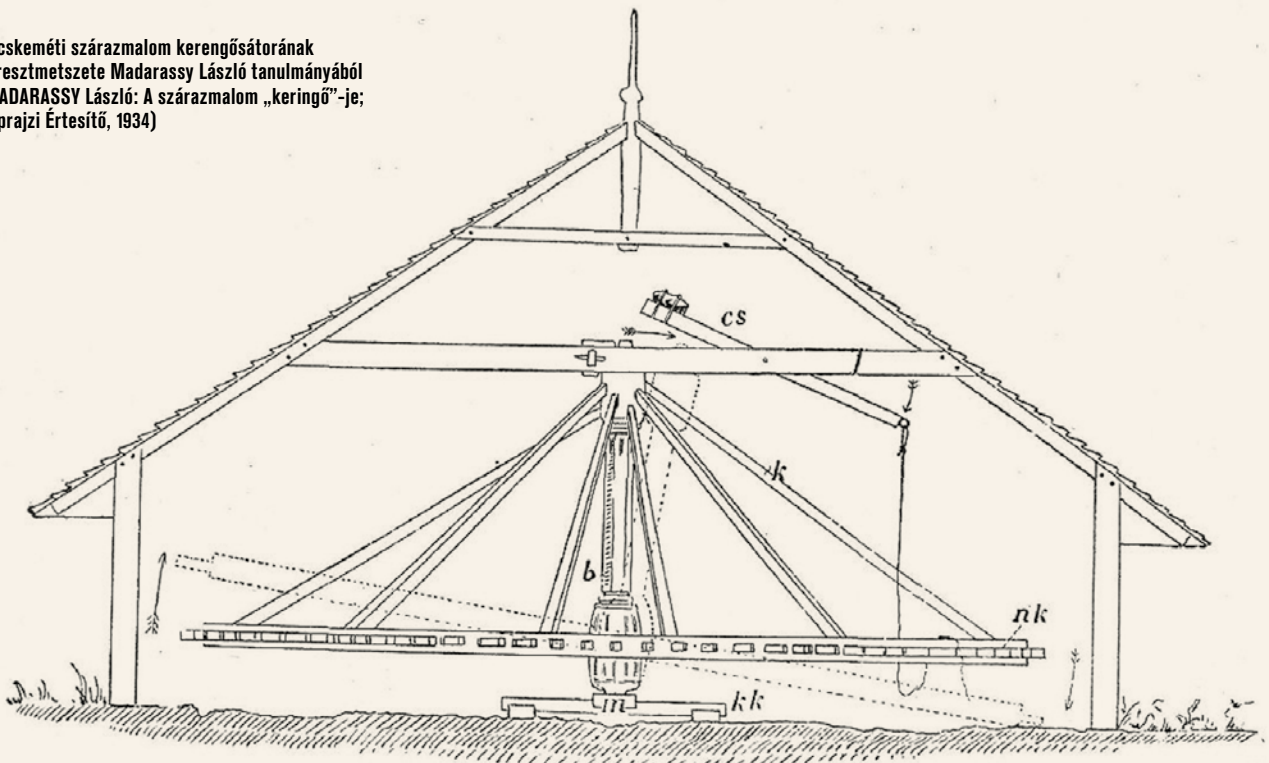
A kecskeméti vásárállást ábrázoló térkép részlete
1800 körül. A serház mögötti mélyedésben látható
a céhlévelén ábrázolt szélmalom szárazmalommal
és a kérdéses szilfával
(MNL BKML Kecskeméti részleg XV. 1/a. 136/a.)

ben öröltetett vagy saját lovát, ökrét használta, nem egyszer ezek hiányában a zsellérek saját maguk húzták a nagykerék rúdját. Mondanunk sem kell, hogy mind az igásállatoknak, mind az igás embereknek igencsak nagy terhet jelentett a nehéz fizikai munkát jelentő malomhúzás.

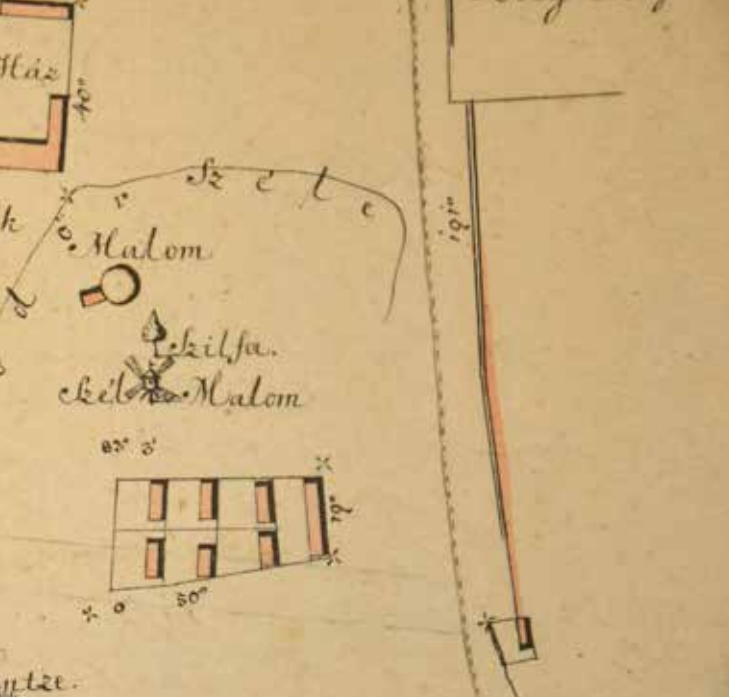
A szegények terheit könnyítő jó szándék idejekorán megbukott a szárazmalom-tulajdonosok ellenállásán, tehát nem épült szélmalom a városán kívül az 1820-as évekig a városban. Kecskeméten a szárazmalmok hegemoniáját képtelenek voltak megtörni a szél-

malmok, ez konkrétan a szárazmalmok nagy számának és tulajdonosaik gazdasági súlyának volt köszönhető. Mikor megjelentek a lényegesen jobb hatásfokkal működő többköves szélmalmok, a szárazmalom-tulajdonosok erélyes fellépése megakadályozta elterjedésüket, a szárazmalomlobbli hatására csak hat helyet jelöltek ki szélmalom építésére, és ennél több sose épült Kecskeméten. Az 1858-ban megépült első gőzmalom a szárazmalmokat szorította ki, a szélmalmok kis számuknál fogva nem is voltak versenyben. Kecskemét esetében a helyi, talán a középkor óta élő

Kecskeméti szárazmalom kerengősátorának
keresztmetszete Madarassy László tanulmányából
(MADARASSY László: A szárazmalom „keringő”-je;
Néprajzi Értesítő, 1934)

1. ábra. *kk* = koszorúkötés, *m* = medvegerenda, *b* = bálvány, *j* = járom,
cs = csapógerenda, *k* = küllő, *nk* = nagykerék.

Az 1806-os chehlévi látképe nek bal szélén lévő szélmalom egy fa mögött. Valószínűleg az első hiteles és viszonylag részletesnek mondható ábrázolás egy magyar bakos szélmalomról (KKJM Történeti gyűjtemény)

szárazmalom-építő hagyomány olyan mennyiségű őrlőszerkezetet – 1865-ben 84-et írtak össze – teremtett, amely egyszerűen nem tette lehetővé újfajta malmok létesítését, csak akkor, amikor már a technikai haladás öles léptekkel haladt el mellettük.

Ami bizonyos, hogy a XIX. századig egy szélmalma volt a városnak, amely a fenti két adat szerint a város délkeleti szélén állott. 1800 körül egész biztos, hogy ismét a vásárállás körül állott, sőt állottak a város szélmalmai, ezt két képi forrás is megerősíti. Az egyik, a kovács céh mesterlevelének fejléce számára 1806-ban készült metszet, amely délnyugatról, az akkori vásártérről ábrázolja Kecskemétet. A hasonló metszetekhez képest meglepően realizitikusan, látképszerűen, az épületek egymáshoz való viszonyát is valósan mutatja. Ennek bal sarkában látható egy bakos szélmalom, a város szélén, egy fa mögött. Szabó Kálmán volt múzeumőr egy tanulmányában vitatta a kép valóságosságát a fa elhelyezkedése miatt, mivel az akadályozhatta a szél mozgását. Viszont egy térkép a kecskeméti levéltárban, amely a vásárállást mutatja – 1800 után készülhetett – tökéletesen alátámasztja a metszeten látottakat. Jól felismerhető rajta a bakos szélmalom és mögötte egy fa ábrája, mellé írva: „szilfa”. Eszerint az ábrázolás valóságos, akkor viszont ez az első hiteles és viszonylag részletes ábrázolásunk egy magyar bakos szélmalomról. A metszeten látszik, hogy kisméretű „bakja” alig valamivel magasabb a mellette zsákok pakoló figuránál. A térképen még az is kivehető, hogy egy szárazmalommal és a szilfával együtt egy magasabb partoldal által két oldalról takarva állt a város szélén. Talán ez is magyarázza a Szabó-féle tanulmányban említett Dugonics András-ídézetet: „Kevés a haszna, mint a kecskeméti szélmalomnak.” E szólás arról tanúskodik, hogy szinte sosem működött, ahogy Dugonics írja: „én aki százszor is köröszti mentem Kecskemét várossán, azt a malmot forogni nem láttam.”

További adalék a kecskeméti szélmalomokhoz, hogy 1798-ban egy kecskeméti asztalos, Barkó Kovács Péter nyilvánvalóan bakos szélmalmost akart építeni a halasi tanács részére, bár ez később megghiúsult. Ő egyébként ebben az időben házzal rendelkező polgára volt a városnak, aki két szárazmalommal is bírt.

Ezek alapján kijelenthető, hogy a kecskeméti szélmalomok a XIX. század elején is még mindig bakos típusiak, sőt bevett szélmalomtípusa lehetett ez a városnak, ha egy helyi asztalos másutt

is ilyet akart építeni. Nem tűnik ezek után ördögtől valónak az az elképzelés, hogy Kecskeméten talán már a hódoltság idején ismerték és használták a bakos szélmalom egyszerűbb, egykőves változatát. A szárazmalom uralmát megtörni nem tudta, hiszen azok többkőves, masszívabb, jóval biztonságosabb őrlőszerkezetek voltak. E bakos szélmalomok kicsik, tűzveszélyesebbek és a szél feltámadása esetén balesetveszélyesebbek is lehetnek – valószínűleg egy nagyobb fürgeteg nemcsak a vitorlákat törte össze, de magát a malomházat is ledobhatta az őrfájáról, bakjáról. Gyorsabban is avulhattak, a fa részeket hamar kikezdhetette az időjárás, a nedvesség, nem beszélve a Dugonics-féle mondásról, amely az esetleges működési zavarokra jó példa. Miért lehetnek mégis hasznosak, miért léteztek? A városszéli szegények gabonáját haszonállat fásasztása, vagy ha az nem volt, akkor annak bérbevétele nélkül is megőrölték, komoly segítséget nyújtva a város lakosságának. Kecskemét városának tehát megérthette egy-két szélmalmost fenntartani, ezzel a tanács is bevételhez juthatott, illetve a szegényebb sorsúakon is segíthettek. **Bezsenyi Ádám**

1848-BAN KÜLDÖTT ELŐSZÖR KÉPVISELŐT KECSKEMÉT AZ ORSZÁGGYŰLÉSRE

Az 1847/1848-as rendi országgyűlésen alkotott törvények döntő fontosságúak voltak Magyarországon a polgári társadalom alapjainak lerakása szempontjából. Az 1848: V. törvénycikkkel a korábbi rendi kiváltságokon alapuló választójogot egy polgári szemléletű – vagyoni, jövedelmi, értelmiségi feltételt előíró – választójog váltotta fel. Forradalmi változást jelentett ez a törvény nemcsak az egyes emberek, de a városok, főleg a mezővárosok jogi helyzetében is. A rendi országgyűléseken ugyanis csak a szabad királyi városok szavazata számított, az is korlátozott mértékben. A mezővárosok nem képviselhetők érdekeiket közvetlenül az országgyűléseken.

Kecskemét a feudalizmus korában nem jutott el az országgyűlésen való képviselet jogáig, mivel nem volt szabad királyi város, bár jelentős erőfeszítéseket tett e kiváltság megszerzéséért. 1724-től folyamatosan igyekezett megszabadulni a földesurak hatalma alól, nagy összegeket költött a földesúri birtokok, jogok megszerzésére. E küzdelemben azonban minduntalan akadályba ütközött egyrészt a megye, a megyei nemesség, másrészt a városi vezetésből kiszorult helyi birtoktalan nemesség irányából. 1834-ben a legnagyobb földesúri cenzust, a Koháry-részt sikerült a városnak megváltani (mintegy 170.000

pengőforintért). Ezután folyamodott a szabad királyi városi címért, de 1848-ig ezt nem sikerült elérnie. 1848-ig Kecskemét 303.620 pengőforintot fizetett ki földesúri jogok megváltása címen. Így a jobbágy-felszabadításból a városnak közvetlen haszna nem volt. Amiért a kecskemétiak mégis örömmel fogadták a forradalmat, az 1848-as törvényeket az a közteherviselés, a törvény előtti egyenlőség eszméjének megvalósulása, a népképviseleti alapokra helyezett önkormányzati választás lehetősége és annak a jognak az elnyerése volt, hogy Kecskemét város érdekeit saját, választott követei útján képviselhesse az országgyűlésen. Ennek kapcsán látták megvalósíthatónak ugyanis az 1848: XII. törvénycikkben foglaltakat, az úrbéri kárpótlás állami átvállalását, vagyis azt, hogy Kecskemétnek a földesúri jogok megváltásába fedtetett költségeit államadósságként ismerjék el.

Az 1848: V. tc. 5. §-a kettő képviselő küldését tette lehetővé Kecskemét számára az 1848. július 2-ára összehívott országgyűlésbe. A két követet két választási kerületben kellett megválasztani. A választásra jogosultak összeírása után június 18-ára tűzték ki a választás napját. Már jóval a választás előtt megindultak a politikai csatározások. Polgári értelemben vett politikai pártok ekkor még nem működtek Kecskeméten. Helyi érdekcsoportok küzdelmei alakították a vidéki politikai életet. A felső (vagy I.) kerületben egy baloldali liberális elveket valló jelölt, Fejes János – a külső tanács tagja – ellenében Kossuth Lajos

igyekeztek megnyerni képviselőnek a Fejest ellenzők. Kossuth – politikai taktikának tartva jelölését – kitért a jelölés elől. Ennek ellenére június 18-án a kecskeméti első kerületben – Fejes visszalépése után – Kossuthot választották meg Kecskemét egyik képviselőjévé. Az alsó (vagy II.) kerületben Simonyi János városi tanácsnok volt az egyedüli jelölt, akit egyhangúan meg is választottak. Kossuth a kecskeméti mandátumot nem fogadta el, mert már akkor Pest belvárosnak kötelezte el magát, így Kecskeméten a felső kerületben június 25-én pótválasztást tartottak, ahol Karika Jánost, a református főiskola tanárát kiáltották ki Kecskemét másik országgyűlési képviselőjének.

Nem volt hagyománya Kecskeméten a követutasításnak, ami a rendi országgyűléseken megszabta a nemesi vármegye követeinek fellépését. Így Kecskemét képviselői, Simonyi János és Karika János saját meggyőződésük, nézeteik alapján, tapasztalatukra támaszkodva képviselhetők a város érdekeit az 1848/49. évi országgyűlésen.

Simonyi János 1784-ben született Kecskeméten közrendű, iparoscsaládban. Apja szűcsmester volt, aki fiából is iparost akart nevelni. Az ifjút azonban jobban vonzotta a könyvek világa, megszökött otthonról, hogy tanulhasson. 1808-ban bölcsészeti vizsgát tett Pesten, 1810-ben jogot végzett, 1812-ben pedig ügyvédi vizsgát tett. Hazatérve a város szolgálatába állt. Szorgalma és alapos tudása révén 33 éves korára már városi tanácsnok lett. Ezt a hivatalt viselte 1848-ig. 34 éves hivatali működése során fellépett a városban élő nemesek jogsértő eljárása ellen; követelte, hogy a nemesek is vegyék ki részüket a város közterheiből. Jelentős szerepet vállalt Kecskemét szabad királyi városi címért folytatott küzdelemben.

Karika János Gyermelyen született 1808-ban, ahol apja református lelkész

Az 1848. évi városi címer szerkezetét mindmáig őrzi Kecskemét jelképe. Ezt a címet újították meg 1920-ban a proletárdiktatúrát követően és 1991-ben is a rendszerváltás idején

Simonyi János

Karika János

volt. Iskoláit Komáromban, a budai királyi főgimnáziumban és a Debreceni Kollégiumban végezte, majd külföldi tanulmányúton gyarapította ismereteit. 1836-ban hívták meg a kecskeméti református főiskola hittudományok és világtörténelem tanárának. A kiváló felkészültségű, több nyelven beszélő tanár minden idejét tanítványainak szellemi, lelki, erkölcsi gyarapítására fordította. Haladó, liberális nézetei közismertek voltak nemcsak a diákok, de a város lakói körében is.

Kecskemét tehát liberális nézeteket valló képviselőket – egy volt városi tisztviselőt és egy művelt, a kor tudományos színvonalán álló tanárt – küldött az első népképviseleti országgyűlésbe, hogy ott a város érdekeit képviseljék.

A választások országos viszonylatban is a liberális program győzelmét hozták, ez biztosította a Batthyány-kormány többségét a parlamentben. Ezt a politikát képviselték az országgyűlésbe nagy számban bekerült köznemesek és az értelmiségiek pályáról érkezettek. (A 450 fős parlament 4/5-e – 325 fő – köznemesi származású volt és gazdálkodásból élt, 54 fő volt városi

polgár, köztük 40 fő mezővárosokban élő nem nemes értelmiségi, honorácior.) A választásokon döntő többséghez jutott párt elsősorban az 1847/48. évi országgyűlésig liberális ellenzék néven ismert pártra épült, mely az 1840-es évek óta Kossuth Lajost tekintette vezetőjének. A kormánypárt – a liberális nemesség – nem alkotott szilárd egységet, állandó mozgásban, átcsoportosulásban volt. Ez a középbirtoikos nemesség az országgyűlésben középén foglalt helyet, Kossuth legtöbbször rájuk támaszkodott. Nézetei keresztül vitelében azonban ez a réteg nem volt elég következetes. A kormánypárt baloldalán foglaltak helyet Kossuth leghívebb emberei, közülük kerültek ki a kormánybiztosok, a későbbi miniszterek (Csányi László, Vukovics Sebő, Lukács Sándor).

A kormány jobboldali ellenzékét a volt konzervatív képviselők alkották. Az exponált jobboldaliak közül azonban kevesen jutottak be az országgyűlésbe.

A baloldali ellenzékét a radikálisok alkották. Kezdetben nem tömörültek külön pártba, következetességük, aktivitásuk azonban komoly erőt jelentett az ország-

gyűlésben. (Közéjük tartozott: Madarász László, Madarász József, Perczel Mór, Kállay Ödön, Irányi Dániel stb.)

Az egyes képviselők országgyűlési tevékenységét, működését, nézeteit felszólalásuk, személyes véleménynyilvánításuk során lehet tetten érni.

Kecskemét két képviselője közül Simonyi János játszott aktívabb szerepet az országgyűlésen. Több alkalommal szólalt fel, és ő volt az, aki levelekben számolt be az országgyűlés eseményeiről a város előjáróságának. Aktivitása alapos felkészültségével, több évtizedes közigazgatási, jogi, pénzügyi tapasztalatával magyarázható. (Nem volt járatlan az országgyűlés világában sem, bár annak csak rendi formáját ismerte. 1833-ban ugyanis Kecskemét elküldte őt a pozsonyi országgyűlésre, hogy tájékozódjon a napirendre kerülő városi jogok kérdésében.)

Az 1848/49. évi országgyűlésen Simonyi mintegy tíz alkalommal kapott szót és név szerinti szavazás során többször nyilvánított véleményt. Karika János két ízben tartott hozzászólást. Első felszólalásuk ugyanabban a témában, ugyanazon a napon, augusztus

10-én hangzott el az elemi oktatásról szóló törvényjavaslat részletes vitájában.

A törvényjavaslatot Eötvös József terjesztette az országgyűlés elé. A javaslat új állami közös iskolákat kívánt létesíteni, de megenyházta egyházi iskolák fenntartását is olyan helyeken, ahol az egyes felekezethez tartozó iskolás gyerekek száma eléri az 50 főt. A radikálisok csak közös állami iskolákat akartak, a jobboldal Eötvös javaslatát is soknak tartotta. Karika János hozzászólásában kiállt az egyházi iskolák állításának szabadsága mellett: „... Véleményem szerint – mondta – a statusnak [államnak] az a hivatása, hogy minden hitfelekezetet egyformán pártoljon, s csak azt akadályozza meg, hogy a hitágazatok különbségéből eredhető viszályokat a polgári élet terére ne vigyék.”

Simonyi a törvényjavaslat első szavazása során a közös állami iskolák állítása mellett (tehát Karikával ellentétesen) voksolt, hozzászólásában mindössze azt akarta elfogadtatni, hogy a tanítók esetleges elbocsátása miniszteri jóváhagyással történhessen, ne helyi önkényeskedés következménye legyen. A ház a népoktatásról szóló törvényjavaslatot augusztus 12-én az Eötvös által előterjesztett formában fogadta el, a felsőház azonban már azzal vette le a napirendről, hogy az „országgyűlésnek jelenleg a haza megmentésén kell tanácskoznia”.

A többséggel együtt szavaztak a kecskeméti képviselők, amikor az udvarnak arra a követelésére kellett feleletet adni, hogy az országgyűlés nyújtson-e számára katonai segítséget olaszországi hadjáratában, vagy ne. Hosszas vita után Kossuth azt javasolta az országgyűlésnek, hogy akkor adják meg a segítséget, ha Magyarország épsége és belső rendje biztosítva lesz. (Batthyány Lajos a feltételt ellenezte, a baloldal viszont Kossuth engedékenységével is szembehelezkedett.) Végül a T. Ház 233 szavazattal 36 ellenében Kossuth javaslatát szavazta meg. A liberális nemesség ekkor még egyöntetűen Kossuth mögött állt.

Az önálló magyar hadsereg felállítására vonatkozó törvényjavaslat augusztusi vitájában Mészáros Lázár hadügyminiszter – a törvényjavaslat előterjesztője – nem akarta elvágni a Habsburg-dinasztiával való megegyezés lehetőségét. Kossuth azonban magyar vezényleti nyelvű és nemzeti zászlókat használó haderő felállítását kívánta. A hadügyminiszter módosított javaslatára, hogy az új zászlóaljok szervezése mellett a többi magyar seregre *„magyar lábra állítása”* akkor történjen meg, *„mihelyt a körülmények megengedik”*. Simonyi a több-

séggel együtt igennel szavazott. (Karika nem volt jelen.)

Még július 29-én került a ház elé Kossuth pénzügyi törvényjavaslata, mely 3 részből állt. Az első rész az április 11-től június 30-ig terjedő időszak pénzkezelésének számadását tartalmazta, a 2. rész az 1848. július 1-től december 31-ig terjedő idő költségvetését, a 3. rész pedig az 1849. évre szóló költségvetést és az adótervezetet foglalta magában. Ez a törvényjavaslat fontos eredménye volt a magyar pénzügyek függetlenségéért folytatott küzdelemnek. Évszázadokon keresztül nem adtak számot a magyar népnek arról, hogyan használták fel az ország jövedelmeit. A költségvetés fedezetének nagy részét az adók képezték. A pénzügyminiszter Kossuth november 1-jéig már nem tudta volna az új adórendszert előkészíteni, ezért az év utolsó hónapjaira fenn akarta tartani a régi adózást azzal, hogy július 1-jétől a volt kiváltságosokat is bevonják a terhek viselésébe. Az új adózás pedig 1849. január 1-jével lépett volna életbe. Az adókérdés váltotta ki a legnagyobb vitákat. Kossuth csak fokozatosan akarta bevezetni az adózási rendszert, kímélve a birtokos nemességet. Az alapot a tiszta jövedelem képezte. A pénzügyminiszter mérsékelt, 3-4%-os adót javasolt, a radikálisok 20%-ig akartak elmenni. Mielőtt azonban a pénzügyi törvényjavaslatok tárgyalása befejeződött volna, Jellasics fenyegető lépései miatt félretettek minden más kérdést, hogy a kialakult helyzetről döntsenek.

Szeptember 4-én szavazott arról a T. Ház, hogy 100 tagú parlamenti küldöttséget menesztenek Bécsbe azzal az igénnyel, hogy a király jöjjön a magyarok közé trónját és a magyar alkotmányt megtartani, a kormány és az országgyűlés intézkedéseit támogatni. V. Ferdinánd ugyanis 1848. augusztus 31-én királyi leiratban módosította az 1848-as áprilisi törvényeket. A Batthyány Lajos miniszterelnök ellenjegyzése nélkül kiadott királyi leirat országos felháborodást váltott ki, csakúgy, mint a horvát bán politikája. A horvát banná kinevezett Jellasics ugyanis a horvát igények kielégítésére tett magyar kísérleteket visszautasította (élvezve a bécsi kamarilla támogatását).

Simonyi és Karika is igennel szavazott a tárgyalásra kinevezett küldöttségre. Miközben Batthyány Bécsben kilincsel, Jellasics csapataival benyomult Magyarországra területére. A miniszterelnök szeptember

11-én lemondott. István nádor azonban ismét Batthyányt bízta meg.

A nyílt fegyveres harc küszöbén került sor egy sokakat foglalkoztató kérdés, az úrbériség ügyének tárgyalására a parlamentben. A kormány szükségesnek látta, hogy a birtokos nemességet megnyugtassa és maga mellé állítsa. Kossuth szeptember 14-én (zárt ülésen) törvényjavaslatot nyújtott be az úrbéri kármentesítésről. A földbirtokos képviselők többsége annyira helyeselte a dolgot, hogy azonnal belekezdték a javaslat tárgyalásába. A Kecskeméti is érdeklő törvényjavaslat vitájában mindkét képviselőnk hallatta szavát. Megint ugyanazon a napon szólaltak fel (szeptember 17-én). Karika

Az országgyűlés megnyitója (August von Pettenkofen színezett litográfiája Borsos József festménye alapján). Az 1848. IV. törvénycikk Pozsonyból Pestre helyezte át az országgyűlést. Az első népképviseleti országgyűlés július 5-én Pesten kezdte meg a munkáját

János felhívta a ház figyelmét az olyan városokra, községekre, melyek – mint mondta – „... megváltották ugyan magukat, de csak név szerint, amennyiben a váltásági sommáknak nagyobbik részével tartoznak.” Véleménye szerint az igazság azt követeli, hogy ezeket a tartozásokat is az állam vállalja magára, javasolta ez kerüljön be a törvénybe. (Kecskemét külön írásbeli kérelmet is beterveztett e tárgyban.) Simonyi János hozzászólásában ezt konkrétan Kecskemétre is kérte értelmezni.

A tárgyalások közepette írta meg levelét Simonyi Kecskemét főbírájának, Csányi Jánosnak az országgyűlésen tapasztaltakról. A kármentesítési vitáról így írt: „... E tárgy

némi ingerültséggel mind tegnap, mind a mai napon megvitatattván, végre sikerült a képviselőház többségét oda bírni, hogy mind azon községek, melyek magokat az 1833-dik Évi Januarius Honap 1-ső napja után váltották meg, kármentesíttetni fognak. E' szerént tehát azon váltáságainkra nézve, melyek a mondott határnap után történtek, a kármentesítésre nézve biztosan számíthatunk.” Ugyanakkor óvta a várost a korai örövendezéstől, mert az még nem dőlt el, hogy a kármentesítés alapja a szerződésben megállapított összeg, vagy a javadalom értéke lesz. Az alsóház szeptember utolsó napjaiban küldte át kármentesítési javaslatát a felsőháznak, amely módosításokat javasolt. Csak 1848 decemberében került

újra a törvényjavaslat a módosítási indítványokkal a képviselőház elé.

Amíg az országgyűlés földbirtokos többsége a kármentesítést tartotta az egyik legegésőbb kérdésnek, a ház radikális tagjai a jobbágyviszonyok még fennálló maradványainak felszámolását sürgették. Az 1848: IX. tc., vagyis a jobbágyfelszabadítást kimondó törvény csak az úrbéres jobbágyokról rendelkezett, tulajdonukba adva úrbéres telkeiket, a többségben levő földnélküli zsellérek csak a hűbéri jellegű szolgáltatásoktól mentesültek. A megváltás módjáról Deák Ferenc dolgozott ki 77 §-ba foglalt javaslatot. Az úrbéri javaslat vitájára kevés idő jutott. A vitában név szerinti szavazáskor Karika arra voksolt, hogy a szőlődezs-

1848. október és november folyamán az országgyűlés nem tárgyalt egyetlen törvényjavaslatot sem, csak katonai intézkedéseket tett. Ezek egy némelyikéről Simonyi levélben számolt be Kecskemét előljáróságának. Tudósított a magyar csapatok pákozdi és ozorai győzelméről – ahogy a katonai vezetők országgyűlésnek tett jelentésében szerepelt; Jellasics Bécsbe futásáról, a bécsi forradalom eseményeiről, Latur bécsi hadügyminiszter haláláról és arról, hogy az országgyűlésben személyesen megjelent kecskeméti születésű Gáspár András kapitányt Kossuth Lajos, már mint a megalakult Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke őrnagynak nevezte ki.

Az OHB, mely Batthyány Lajos végleges távozása után lépett ki a katonai tanácsadói szerepkörből – tagjai liberális és radikális elveket valló képviselők közül kerültek ki, és szeptember 26-án 3 felsőházból választott taggal egészültek ki. Október 8-án bízta rá a képviselőház az OHB-ra a kormányzati feladatokat. (Nyáry Pál közigazgatási, élelmezési, Szemere Bertalan igazságügyi, Madarász László rendőri, Pulszky Ferenc ipari, kereskedelmi, Mészáros Lázár hadügy, Pálffy pénzügyminiszteri

feladatokat látott el az OHB-n belül.) Az OHB a liberális nemesség és a radikális baloldal szövetségén nyugodott.

December elején kezdett hozzá a képviselőház újra törvényjavaslatok tárgyalásához. Egy katonai „főtanoda” felállításának kérdésével foglalkoztak. Felismerték, hogy a honvédelem egyik legfontosabb kérdése a hazához hű tisztikar kinevelése, ennek legelső feltétele pedig egy nevelőintézet felállítása. A tárgyhoz két ízben is hozzászóló Simonyi először az 500 forintos évi díjfizetés mérséklése mellett szállt síkra, hogy szegény szülő gyermekei is felvételt nyerhessenek. Másodszor pedig arra tett javaslatot, hogy azok, akik nem tudják a díjat megfizetni, hallgatóként is bejárhassanak a tanintézetbe. Arra a kérdésre, hogy vallásoktatás legyen-e a katonai intézetben, Simonyi nemmel szavazott, Karika – természetszerűleg – igennel. A felsőház a megküldött törvényjavaslaton módosításokat javasolt, melyek december 28-án kerültek újra a képviselőház elé. Ezeket a módosításokat azonban az osztrák csapatok közeledtével már nem volt mód keresztül vinni. A döntés így formailag nem vált törvénnyé, de a főtanoda 1849. január elején megnyílt.

kövezték az országgyűlést Debrecenbe. A januári ülések a harctéri eseményekről való tájékozódással és a néphez intézett proklamációk szövegezésével teltek. Január végén Madarász József, a radikálisok egyik vezére javaslatot tett arra, hogy azon képviselők mandátuma, akik február 10-ig nem érkeznek meg Debrecenbe, szűnjön meg, és az adott kerületben tartsanak új választásokat. A jobboldal igyekezett halogatni a döntést. Simonyi február 8-i felszólalásában sürgette a távollevő képviselők ügyében való állásfoglalást. A parlamenti jobboldalnak (a békepártiaknak, akik ekkor még nem mertek szembefordulni Kossuth politikájával) sikerült elodáznia a távollevő képviselők ügyét (bár tudták, hogy többen: Pázmándy, Szentkirályi Móric az ellenség táborába állt). Az ún. Békepárt nem politikai párt volt, csak a liberális nemesség pártszerű csoportosulása az 1849. évi országgyűlésen. 1848 decemberében körvonalazódott politikájuk, melyeket később Debrecenben egyik képviselőjük, Jókai Mór így fogalmazott meg: „Magyarországot kibékíteni Ausztria iránt és Ausztriát Magyarországra iránt”. Február 27-én elkészült a távollevők listája, az igazolási eljárást azonban csak március 26-án zárták le. Lemondottnak tekintettek 64 képviselőt, minthogy március 1-jéig nem jelentek meg az országgyűlésben.

A radikális Halász Boldizsár javaslatára a képviselőház 1849. március 1-jén 9 tagú bizottságot nevezett ki a kormány számadásainak megvizsgálására. A 9 fő közé beválasztották Simonyi János kecskeméti képviselőt is. A választmány feladata lett volna az országos zárszámadás vizsgálata, erre azonban már nem került sor. Sikerült viszont előmozdítani a pénzügyek szabályszerű kezelését. A ház utasítására más gazdasági természetű ügyekkel is foglalkoztak, mint az állami tisztviselők napidíjának megállapítása, vagy a hazaárulás miatt kivégzett Zichy Ödön ingóságai ügyében tett vizsgálat. Március közepén a Békepárt elérkezettnek látta az időt a baloldali radikálisok, személy szerint Madarász László elleni támadásra. Végző céljukat, Kossuth háttérbe szorítását addig nem tudták elérni, míg a baloldal Kossuth mellett állt. A baloldal választás elé állította Kossuthot. 1849. március 24-én Madarász László, Madarász József, Kállay Ödön, Hatzel Márton és a kecskeméti Simonyi János felkeresték Kossuthot és javasolták, oszlassa fel a képviselőházat, vegye át a hatalmat és Görgeyt állítsa had-

ma ne megváltható, hanem kármentesítés mellett azonnal megszüntetendő legyen, a kármentesítést az állam vállalja magára. Igennel szavazott arra is, hogy a majorsági házas zsellérektől házaikat és házhelyeiket ne lehessen elvenni. (Simonyi nem volt jelen az ülésen.) Szeptember 22-én az úrbéri törvényjavaslat tárgyalásában csak a 13. §-ig jutottak el, a fővárost fenyegető Jellasics-vezette sereg közeledtének hírére a törvényjavaslat lekerült a napirendről és nem is vették többet elő.

Az országgyűlés decemberi ülésein még visszatértek az úrbéri kármentesítés ügyére. A vita a kármentesítési összegek kiszámításáról folyt. A javaslat a volt birtokosok részére telkenként 300-700 forint közötti kárpótlási összeget ígért. Nem terjedt ki viszont a tervezet a magukat már megváltott községek kárpótlására – Kecskemétnek pedig ez lett volna legfőbb érdeke. Az ország megyéit földminőség szerint osztályokba sorolták (előbb 3-ba, majd 9-be), eszerint kaptak volna 300-tól 700 forintig terjedő kárpótlást a birtokosok. A baloldali radikális Palóczy László

azonban egységes kárpótlást, átlag 400 forintot javasolt telkenként. Kecskemét képviselői elutasították a megyék földminőség szerinti osztályba sorolását és az ez alapján történő kármentesítést. Simonyi igent mondott Palóczy javaslatára, Karika erre is nemmel voksolt. December 30-án Deák halasztó indítványt tett a kérdőpontok további tárgyalására a fővároshoz közeledő osztrák csapatok miatt, és az országgyűlés határozatot hozott a Debrecenbe költözésre. 1848. december 31-én elszánt vitában megszavazták egy békeküldöttség Windischgrätzhez menesztését. Tagjai között volt: Majláth György, Majláth Antal, Batthyány Lajos, Deák Ferenc, Bezeredy István követek és Lonovits egri érsek. A küldöttek Bicskén keresték fel a tábornagyt, de eredmény nélkül tértek vissza. Debrecenbe azonban nem kövezték a kormányt és az országgyűlést.

A Windischgrätz által elfoglalt fővárosból Debrecenbe nem minden képviselő ment el. 1849. január 8-án mindössze 145-en jelentek meg az ülésen. Kecskemét képviselői, Simonyi János és Karika János

bíróság elé. Kossuth nem tett eleget kérésüknek. A Békepart látva, hogy Kossuth nem áll nyíltan a radikális baloldal mellé, merészebben támadta Madarászt. A rendőrminiszteri feladatokat ellátó Madarászt a Zichy-ingóságok hanyag kezelésével vádolták és tették politikailag lehetetlenné, aki végül lemondani kényszerült.

A baloldali képviselők április 5-én nyílt formát adtak elképzeléseiknek, a liberális baloldali képviselők egy részéből és a radikálisokból megalakították a Radicál Pártot. A párt vezetői Újházy László, Irányi Dániel, Szacsavay László, Teleki László, Irinyi János voltak. A 123 nevet tartalmazó aláírási íven ott találjuk Simonyi János és Karika János nevét is, akik 1849 tavaszára a radikális baloldali eszmékig jutottak el. A párt programja között szerepelt az:

– „*egy és oszthatatlan Magyarország [megteremtése], teljes önállással és függetlenséggel*

– *Magyarország demokrata köztársasággá alakítása.*”

Nézeteket a február 27-én indított baloldali Debreceni Lapokban tették közzé. A baloldali radikálisok köréhez tartozott Perczel Mór is, akinek kitüntetésére Szenttamás bevételért Simonyi János tett javaslatot április 7-én tartott felszólalásában.

A tavaszi hadjárat során elért magyar győzelmek kedvezőbb lehetőséget adtak Kossuthnak és a képviselőház baloldalának Ferenc József 1849. március 4-én közzétett olmtüzi alkotmányára adandó válaszhoz. Az oktrojált alkotmány megszüntette Magyarország önállóságát, s mint tartományt bekebelezte az egységes osztrák birodalomba. Kossuth szerint a kiáltványra csak egyféle válasz volt adható: a Habsburg-ház trónfosztása és Magyarország függetlenségének kimondása. A hadsereg főtisztjei nem mondtak

ellent, a Békepart hallgatott. Április 14-én az országgyűlés kimondta a Habsburg-ház detronizálását, Magyarország függetlenségét, április 19-én pedig a két ház együttes ülése elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot. Mindkét kecskeméti képviselő ott volt a trónfosztó országgyűlésen (amit később vádként hoztak fel ellenük). Ugyanakkor a képviselőház nem hozott létre alkotmányt, nem kiáltotta ki a köztársaságot. Kossuth Lajos kormányzó-elnök lett, s ebben a minőségében nem lehetett tagja az országgyűlésnek. A jobboldal célt ért, kirekesztette őt a törvényhozásból.

Mivel törvénykezdeményező joga volt Kossuthnak, április végén javaslatot tett a hadsereg 50.000 fővel való növelésére, amit az országgyűlés tagjainak többsége és Simonyi János is támogatott hozzászólásában.

Pétérné Fehér Mária

Május 2-án mutatkozott be az országgyűlés előtt az új kormány, melynek elnöke Szemere Bertalan lett. A debreceni országgyűlés hátralevő tárgyalásaira a Békepart erősödése nyomta rá bélyegét. Mindössze egy törvényjavaslat került májusban a ház elé, azt az adójavaslatot vitatták meg, amit még Pesten kezdtek tárgyalni. Elvben elismerték a progresszív adó szükségességét, a törvényben azonban ezt nem realizálták. Végül a földadó, házáadó, kereseti adó adókulcsát 7,5%-ban állapították meg. Simonyi János kétszer kapott szót a törvényjavaslat vitáján. Először május 24-én, amikor az országban eltérő módon felvett és számított földterületek különbözőségére figyelmeztetett: „... *Vannak vidékek, melyek tökéletesen fel vannak véve – mondta –, s el vannak látva térképekkel, melyek szerint a határ kiterjedését egész bizonyossággal meg lehet tudni ... Vannak ellenben mások, melyek tökéletesen felvéve nincsenek*”. Javasolta, hogy az adókitetésnél jelöljék meg, felmérés után vetették-e ki az adót vagy nem. Második alkalommal (május 25-én) az árendás, bérelt földön élők érdekében emelt szót: „... *Ha azok [ti. az árendás földön élők] nem azon mód szerint adóztatnak, mint aki saját földjén lakik, sokkal rosszabb lesz sorsuk.*” (Karika János nem volt jelen az adótörvény vitáján, mert május 23-án háromheti távozásra kért engedélyt.) Az adójavaslatot végül a felsőtábla is elfogadta és megszületett az első költségvetési és adótörvényünk (1849: VII. tc.). Május 31-én a ház elhatározta, hogy legközelebb július 2-án Pesten ülnek össze, a május 21-én magyar csapatok által visszafoglalt fővárosban. A június 5-én Pestre költöző kormány megkezdte az államszervezet kiépítését. Ennek egyik területe a legfelsőbb bírósági szervezet átalakítása volt. A hétszemélyes tábla és a királyi tábla helyett létrehozták a „*hétszemélyes főtörvényszéket*” és az „*országos törvényszéket*”. Az előbbi tagjává nevezte ki június 14-én Kossuth Lajos kormányzó-elnök Simonyi János kecskeméti képviselőt. (A szücsmester fiából szeptemvir lett.)

A június 28-i győri csatavesztés után a kormány az országgyűlés egyetlen pesti ülésén – július 2-án – bejelentette, hogy szék-

helyét Szegedre helyezi át. Az országgyűlés is Szegedre költözött. Szegeden már csak a képviselőház ült össze, a főrendek nem jelentek meg. Kecskemét két követe azonban ide is követte az országgyűlést. A szegedi ülészen 2 jelentős törvényt fogadtak el: a nemzetiségi törvényt és a zsidók egyenjogúsítására vonatkozó törvényt. Július végén azonban, a sorozatos osztrák-orosz katonai túlerő okozta katonai vereségek hatására, az országgyűlés kimondta üléseinek elnapolását. Augusztus 11-én még Aradon összeült a T. Ház. Itt azonban az elnökön kívül csak 11 képviselő jelent meg. A két kecskeméti képviselő Simonyi és Karika ide már nem jött el.

A világosi fegyverletétel után menekülésre, bujdosásra kényszerültek a politikai, katonai szempontból exponált személyek. Kecskemét két országgyűlési képviselője is bujdosott. Simonyi Jánost elfogták, Karika maga jelentkezett. Karika Jánost 4 év várfogságra ítélték, majd jóakarói közbenjárására házi őrizetbe került. 1850-ben visszatérhetett Kecskemétre, 1852-től már taníthatott. Ez évben nősült, de pár évre rá, 1855-ben őt magát és családját is elragadta a kolerajárvány.

Simonyi Jánost a haditörvényszék halálra ítélte, szerencséjének köszönhetően, hogy nem végezték ki. Haynau váratlan menesztése miatti dühében megkegyelmezett annak a 30-35 halálraítéltnak, akiken az ítéletet még nem hajtották végre. Miután szerencsésen szabadult, egy ideig Kecskeméten élt, majd gyalui birtokára költözött. Itt érte a halál 1853. augusztus 30-án.

Kecskemét első országgyűlési képviselői bár önállóan nem kezdeményeztek törvényjavaslatot, nem voltak politikai viták meghatározó egyéniségei, Kecskemét érdekeit a lehetőséghez képest kifejtették, képviselték. Nem rajtuk és nem az országgyűlésen múltott, hogy az elfogadott törvényekből nem valósult meg semmi. Személy szerint Simonyi és Karika is a képviselőház centrumára jellemző nemesi liberális eszméktől baloldali radikális eszmékig jutottak el. Az országgyűlés munkájában tisztességgel részt vettek és végig kitartottak a haza önvédelmi harcának folytatása mellett.

RÉVÉSZ ISTVÁN PÜSPÖK HAI HAZASZÁLLÍTÁSA KECSK

Újratemetésre akkor kerül sor, ha egy közösség vélekedése szerint valamely elhunyt tagját rosszul temették el, és ezt a hibát ki kell javítani. Az első temetés elégtelensége adódhat abból, hogy a halottat méltatlan körülmények között vagy csupán az indokoltnál szerényebb körülmények között helyezték sírba, de sokszor szolgált már újratemetés alapjául az a tény is, hogy a halott nem azon a helyen aludta örök álmát, amelyik őt megillette volna. Révész István püspök kecskeméti újratemetésére is ez utóbbi okból került sor.

A Budapesti Hírlap 1929. január 20-ai száma hosszabb közleményben hozta nyilvánosságra, hogy két nappal korábban rövid szenvedés után Révész István, a magyar nemzeti hadsereg tábori püspöke elhunyt. A temetésre január 21-én került sor. A szertartást megelőző ünnepi gyászmisét a helyőrségi templomban tartották, amelyet Serédi Jusztinián bíbornok-hercegprímás celebrált. A megboldogult főpapot különös érdemeire tekintettel a székesfőváros által adományozott díszsírhelyen a Kerepesi temetőben helyezték örök nyugalomra. A temetési szertartáshoz a honvédség tábornokot megillető katonai gyászkíséretet rendelt ki. A temetésen részt vett számos világi és egyházi előkelőség, köztük Horthy Miklós kormányzó és József herceg is.

A Kecskeméti Közlöny 1939. február végén elsőként tudósított róla, hogy tíz évvel a halála után Kecskemétre szállítják Révész Istvánnak, a Nagytemplom egykori plébánosának hamvait. A hírt Kovács Sándor a katolikus egyesületek központi

tanácsának február 18-ai ülésén jelentette be. A pápai prelátus nyilvánosságra hozta azt is, hogy az újratemetésre a tervek szerint március 28-án kerül majd sor.

A kijelölt nap közeledtével újabb újságcikk jelent meg a helyi sajtóban a küszöbön álló eseményről: „1939. január 18-án volt tíz éve annak, hogy Kecskemét egykori prelátusa, a nemzeti hadsereg tábori püspöke, Révész István Budapesten elhunyt. Alig hogy a kecskeméti plébániát elhagyta és Budára költözött, – pár hónap múlva meghalt. Ekkor egyesek visszaemlékeztek búcsúszavaira, amit a kecskeméti nagyállomáson mondta [sic!] környezeté előtt: »Elmegyek, de úgy érzem magam, mint az öreg fa, amelyet kiszedtek a földből, hogy új helyre ültessék. Amint az öreg fa nem bírja, úgy nem bírom én is [sic!]...« Aki ennyire szerette Kecskemétet, az megérdemli, hogy kecskeméti földben pihenjen. Kecskemét város és az egyház vezetői egy emberként álltak a mozgalom mellé s most hétfőn délután három órakor megérkeznek hamvai az öregtemplom elé s

Révész István (1862–1929)

elkezdődőik a szertartás, amely visszaadja porrézeit Kecskemétnek...”

A lap hosszan méltatta a prelátus Kecskeméten kifejtett több mint két évtizedes munkásságának eredményeit: „Pillanatra lelkünk elé vetődik Révész István prelátus arca. Tizenhét évi papi működése után került a kecskeméti plébánia élére. Vele megindult a katolikus szervezkedés munkájának eredménye évről évre egy-egy új egyesület, vagy új katolikus kultúrintézmény volt. Elsőnek teremtette meg a Katolikus Egyletet, ahova maga is hosszú éveken át minden nap eljárt. Létrehozta a női világ részére a kecskeméti Nővédelmi Missziót, a Szent Ágnes Leányklubot. Kecskemétre hozta az Angolkisasszonyokat, a leánygimnáziumot és a tanítóképzőt az ő agilitása hozta létre. Ő alapította meg a Jó Pásztor nővérek intézetét. X. Piusz pápa ekkor formálja át az egyház lelkét »Mindent megújítani a Krisztusban« célkitűzésével s ennek az Istenszomjuhozásnak Révész István volt Kecskeméten a munkása. Már kora reggel a gyóntatószékben ült, a szent áldozások száma rohamos emelkedést mutat, tele voltak a katolikus templomok s párhuzamosan alakulnak a hitbuzgalmi egyesületek. A hatalmas kecskeméti határ lelki gondozására a város és az egyháztanács segítségével megindítja a tanyai templomok és lelkész-

MMVAINAK EMÉTRE

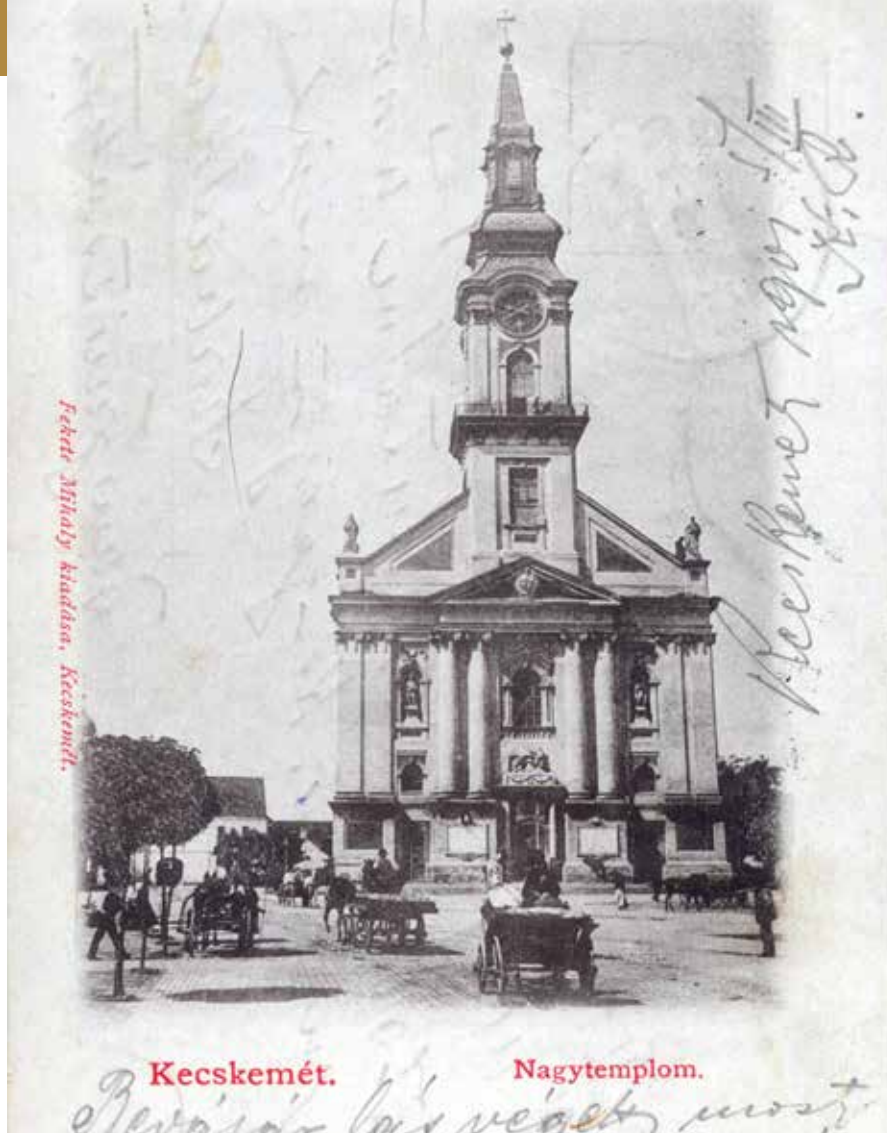
lakok építését. A tanyai iskolák számának emelésével a nép művelése érdekében fáradhatatlanul és nagy eredményekkel dolgozott. Kecskemétnek valóban nagy fia tér haza örök pihenőre.”

A hamvakat szállító autó a tervezett időpontban – harangzúgás közepette – érkezett meg a kecskeméti Nagytemplom elé, amelyből a fekete érckoporsó, a pesti sírhant fejfája és márványablája mellett két rózsatő is előkerült. A templom előtt Kovács Sándor pápai prelátus, a Révész rokonság, az egyháztanács és a Nővédelmi Misszió küldöttsége várta a koporsó érkezését. Bent a templomban rövid szertartás kezdődött a szentély előtt felállított ravatalnál. A padosorok legelején ültek a hatóságok, testületek, egyesületek küldöttségei. A nap hátralévő részében folyamatosan nagy tömegek imádkoztak a ravatal előtt.

A másnapi ünnepi rekviem kezdetére a Nagytemplom zsúfolásig megtelt, a kint rekedtek százai pedig a zuhogó esőben esernyők alatt várakoztak. A díszőrséggel körbevett koporsón elhelyezték a püspöki, papi jelvényeket, a fekete miseruhát, a stólát, a püspöksüveget, a kelyhet a paténával, a misekönyvet. A gyászmisét nagy papi asszisztenciával Hász István tábori püspök pontifikálta. A szószéken Királymezey Tibor pápai kamarás, Révész István egykori káplánja emlékezett meg az elhunytól: „Az erős, tiszta egyéniségeknek mérhetetlen a szerepe az emberiség életében, de különösen igaz ez akkor, ha a lelkipásztor, a pap ilyen erős egyéniség. Az ilyen pap kimondhatatlan áldás a városra. Ilyen egyéniség volt Révész István, aki most visszatért, hogy azok között legyen, akikért harcolt.”

A szertartást követően az ezrekből álló gyászközönség megindult a Szentháromság-temető felé. Sírhelyét a Kato József-emlékmű mellett, Kada Elek sírjával párhuzamosan jelölték ki, amelynek beszentelését követően örök nyugalomra helyezték Révész István földi hamvait.

A délután öt órára összehívott ünnepi közgyűlés megnyitott beszédében Kiss Endre főispán meghatott hangon méltatta a néhai püspököt: „Révész István tábori

püspök izzó magyarságával folytatott munkája nem szorítkozott az egyházi térre. Munkája nyomait ott látjuk Kecskemét egész életében és erre a munkára hálás kegyelettel való megemlékezés hívta össze rendkívüli közgyűlésünket. [...] Nem volt városunk szülőtte, sem halottja s mégis hazaérkezett. Mert abban a két évtizedben, amelyben férfikora teljességét áldozta a kecskeméti lelki élet oltárán, olyan mély nyomokat szántott, amelyek honosságot szereztek számára hívei szívében, tiszteletet és elismerést azok szemében is, akik nem tartoztak lelkipásztorsága alá.”

Liszka Béla polgármester javaslatára a közgyűlés jegyzőkönyvben örököltette meg Révész István érdemeit, egyúttal döntés született arcképének megfestetéséről is. A felszólalások sorát Horváth Ödön, a Kecskeméti Közlöny főszerkesztője zárta, aki a prelátus dicséretén túl a kecskeméti emberek egy jellemző karaktervonására is utalt beszédében: „Mi kecskemétiék, sokféle intézményünk révén gyakran hallhatjuk

[a] hozzánk helyezett idegenek véleményét. Hallhatunk sok kifogást, amikről elismerjük, hogy jogosak, mert magunk is eleget kárhoztatjuk érte sorsunkat és azt a rendszert, amely évtizedeken keresztül éppen a kifogyhatatlan magyar reservoirt, az Alföldet tekintette mostoha gyerekének. De ha csak fél évig, egy évig van is itt valaki, és ha őszinte ember, mindig bevallja, hogy Kecskeméten sokkal többet kapott, mint várt és a közszellem, a társadalmi viszonyok, a kecskeméti ember általános tulajdonságai bőségesen kárpótollják azokért a hiányosságokért, amelyek a városiasság, a fejlettség külső ismérvei körül mutatkoznak. Bevallják azt is, hogy legenda csak a máshonnan ideérkezettek másodrendű kecskeméti polgársága. Valóság az, hogy Kecskemét tárt karokkal fogad mindenkit, aki valóban derék magyar testvér; ha tényleg érték, akiben valóban van tehetség, akarat és jó szándék ennek a városnak a szolgálatára... Révész István ilyen ember volt...”

Dr. Gyenesi József

A SCHIFFER-CSALÁD ÉS AZ ELSŐ KECSKEMÉTI CIPŐGYÁR

A Kecskemét 1944 előtti korszakát tanulmányozó olvasóközönség bizonyára találkozott vagy hallott már a Schiffer Cipőgyárról, de kevesen tudják, hogy 1911-ben kezdte el a működését, és még kevesebben ismerik, hogy története 1871-ben kezdődött el, amikor egy tótprónai kereskedő fia Kecskeméten telepedett le.

Kecskemét város terjedelmes pusztáin igen sok állat legelt, ami alapfeltétele volt a bőrgyártással foglalkozó szakmáknak, a tímároknak és a vargáknak. Ezek a mesterek nyersbőr kikészítéssel és egyszerűbb lábbeliek (bocskor, saru) készítésével foglalkoztak. Tőlük szereztek be a kikészített bőroket a különféle lábbelik gyártására specializálódott csizmadiák és cipészek. Ezek a mesterek sok évszázadon keresztül céhrendszerben működtek, melynek első írásos emléke 1665-ből való, amikor a csizmadia cég a ráckevei mesterek szabályát vette át. 1829-ben a kecskeméti cipésmesterek érkezettnek látták az időt, hogy céhbe tömörüljenek. A céhmesterek mellett jelentős számban kontárok (céhen kívüli iparosok) is készítettek különféle lábbeliket. A kecskemétiak a mesteremberek műhelyeiben, esetleg az évi 5 országos és hetivásáron jutottak hozzá a lábbeliekhez. A 18. század végén, a 19. század első

évtizedében a balkáni úgynevezett görög kereskedő kompániától (társaságtól), majd a helyükbe lépő zsidó kereskedőktől is vásároltak bőroket és lábravalókat a helyiek. A 18. század második felében és a 19. század elején a lábbeliharználban ízlésváltozás következett be, melynek során egyre ritkábban hordtak Kecskeméten csizmát, és egyre jobban teret nyert a nyugati, modernebb cipő használata. Kezdetben a jómódúak, majd a 20. században a szegényebb köznép között is elterjedt a cipő. A csizmadiák kiszorulásával a cipésmesterek nyertek teret. A céhrendszer felszámolása egy 1851-es ideiglenes utasítással kezdődött meg és az 1872-es ipartörvény végleg megszüntette a céhes kereteket, és létrejöttek az ipartársulatok, ipartestületek, egyesületek és szövetkezetek, melyekbe a bőripari mesteremberek is betömörültek. A csizmadiákat és cipészeket a helyi tímárokon kívül bőrkereskedők is ellátták

különbéféle bőripari nyersanyagokkal. A 19. és 20. század folyamán a bőriparral foglalkozó iparosok és kereskedők egy része meghaladta a kisipari és kiskereskedői kört, cégeként működtek tovább. A legjelentősebb a Schiffer-féle cég volt.

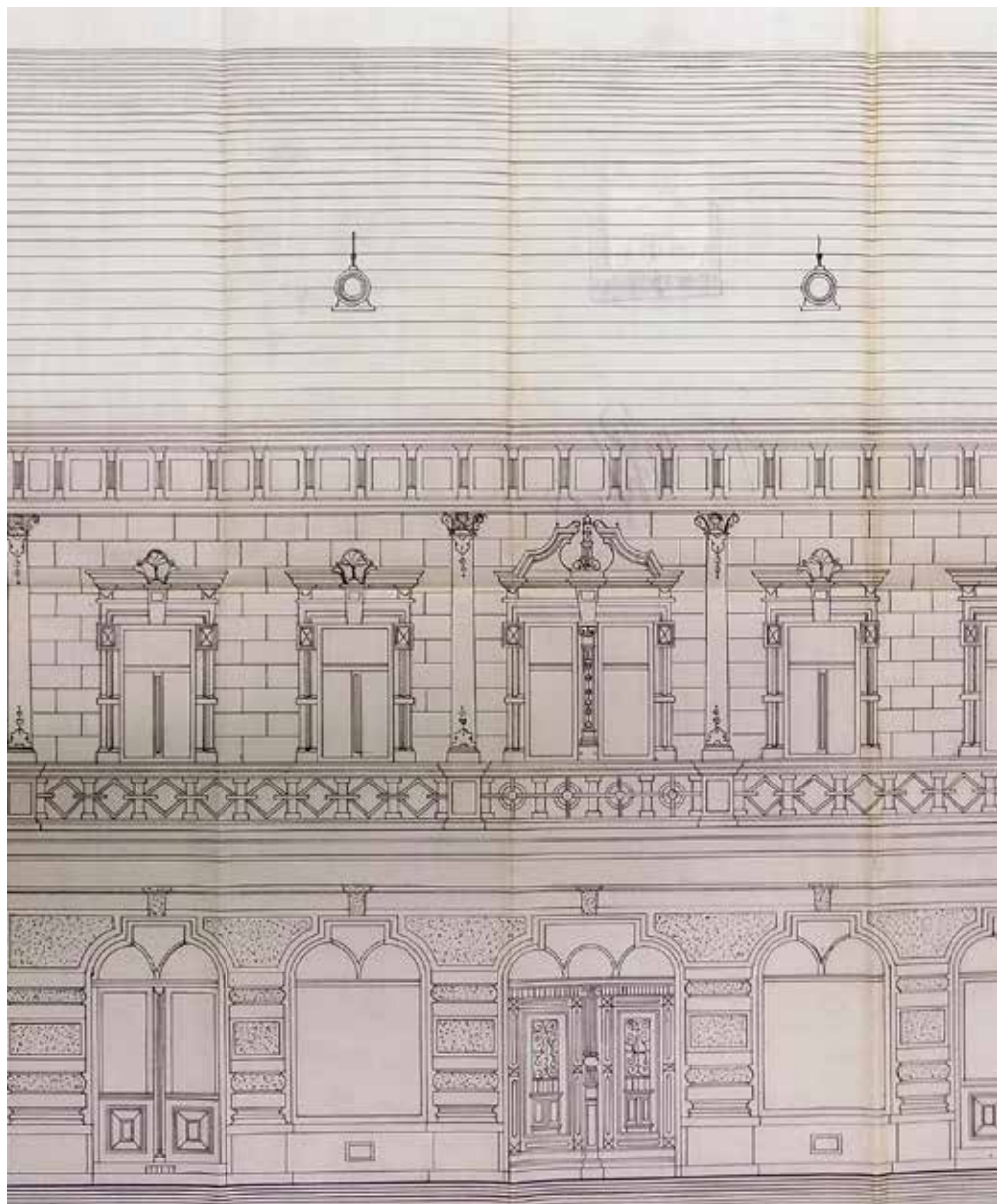
A 19. század a modern gazdaságot is megteremtette, ennek következtében létrejöttek a gyárak, amik igen sok embert tudtak alkalmazni, gépesítve voltak és ez által tömegárut tudtak előállítani, melyekkel a kis műhelyek mesterei nehezen tudtak versenyezni. A 19–20. században Kecskeméten a népesség rohamosan növekedett, kialakult egy igen széles vásárlói réteg, mely a nyugati típusú, újabb-modernebb lábbeliket kereste, és ezeket először a kereskedőktől vette meg. Kezdetben a kereskedők az osztrák és cseh cipőgyárakból szereztek be termékeiket, majd egy-egy gyár fiókjaként, forgalmazóként kínálták a cipőket. A 19. század végén a belvárosi épületekben, bérpaloták aljában és bazároknak megjelentek a különféle cipőüzletek, ahol nagy választékban kínálták a helyi, vidéki és külföldi portékákat.

A családi kapitalizmus kialakulása

Schiffer Adolf, a Schiffer cég alapítója 1834. május 11-én született a Turóc vármegyei Tótpróna községben, ahol édesapjának, Schiffer Lipótnak a fűszerkereskedésében tanulta a kereskedői szakmát. Kezdetben kereskedéssel foglalkozott, majd abbahagyta és tanító lett. Megfordult Sárszentlőrincen, Pázmádon és Csépán. 1864-ben felhagyott a tanítással, Tiszaugra költözött és vegyeskereskedést (szatócsüzletet) folytatott a közönség meglegedésével, mást nem tudunk az itteni tevékenységéről. Annyi biztos, hogy a Tiszaughoz legközelebb eső nagyváros Kecskemét volt, ahol Schiffer Adolf is megfordult, és megismerkedett a kecskeméti Goldberger Jozefával (1838–1926), Goldberger Salamon (1795–1872) Nagykőrösi utcában lakó kereskedő, szeszfőző lányával, akit 1865. április 26-án feleségül is vett. Házasságukból több gyermek is született, akik közül csak Székely (Schiffer) Gyula (1884–1944) és Ignác (1867–1955) folytatta a családi vállalkozást. A Schiffer-család rokonságba került Kecskemét jeles és vagyonos kereskedőcsaládjával, Aszódiékkal. Székely Gyula felesége Aszódi Lili (?–1944) lett. Schiffer Adolf lányai szintén Aszódiakkal kerültek rokoni kapcsolatba. Ez a többszörös családi kapcsolat pénzügyi segítséget is jelentett, például a cipőgyár László Károly utcai telkének megvételénél Aszódi-

A Kisaludy utcai Schiffer-féle kereskedő-
és családi ház homlokzati tervrajza
(MNL BKML)

A Schiffer Cipőgyár egyik részlege (Székelyné Kőrösi Ilona: Kecskeméti anno... Képek a régi Kecskemétről)

ék segítettek be. Székely Ignác felesége pedig a budapesti származású Weisz Teréz (1875–1944) volt, aki a gyárnak negyedrészt birtokolta később.

Schiffer Adolf a feleségével kezdetben Tiszaugon és Kecskeméten lakott felváltva, majd a nagyobb piaci lehetőségek és a család anyagi biztonsága miatt végleg Kecskemétet választotta. 1871. július 10-én kérvénnyel fordult a tanácshoz, melyben bőrkereskedést szándékozott felállítani a református egyház épületében lévő, Schwarcz József kereskedő által használt bolthelyiségben. Kecskemét város tanácsa megvizsgálta a kérvényt, és július 14-én tartott gyűlésén megadta az engedélyt: *„folyamodó nagykorú 's így javairól szabadon rendelkezhetik magát mindenkor becsületesen viselte 's ellene hivatkozott iparrendtartás értelmében semmi kizárási okok fen nem forognak, üzlethely és kijelölte: annál fogva részére a bőrkereskedés akadálytalan folytatása céljából a kért iparjegy kiadatik, kötelességévé tétetvén, hogy magát a helybeli kereskedelmi testületbe felvétesse 's mindenben annak szabályaihoz alkalmazkodjék.”* 1876 júniusában kereskedése már cégként (Firma), Schiffer

Adolf néven működött, ami a kiskereskedés (szatócsüzlet) körét meghaladta, és a profilja bőr- és fűszerkereskedés volt. Az 1870-es évektől az 1890-es évekig városzerte több helyen volt a cég telephelye és a család otthona, valószínűleg Schiffer Adolf saját ingatlanokkal nem rendelkezett, hanem bérelte azokat.

Az 1890-es évek végére Schiffer Adolf vállalkozása jól ment, ennek bizonyítéka, hogy építkezett és átalakította a céget. Első, hogy 1898-ban emeletes, pincézett, kettő bolthelyiséggel ellátott, nyílt folyosós bérházat építtetett a Vásári kis utca 122. szám alatt. Ide került át a cég üzleti helyisége és a család otthona, ami az 1944-es megszakítás kivételével az 1940-es évekig a tulajdonukban volt. A másik, hogy 1899-ben Schiffer Adolf megszüntette a nevével azonos egyéni cégét, és létrehozta új társas cégét, a Schiffer Adolf és Fia közkereseti társaságot, melynek csak társtulajdonosa és vezetője volt, legközvetlenebb üzleti partnere fia, Székely (Schiffer) Ignác lett. A cég bőrkereskedéssel foglalkozott, a helyi cipészeket és csizmadiákat látták el nyersanyaggal. Telephelyüket bővíteni is tudták, 1900 februárjában fióktelepet

hoztak létre Kiskunfélegyházán is. A cég tevékenységéről nem tudunk többet.

Az 1911-ben alapított cipőgyár létrehozásában Schiffer Adolf nem vett részt, előrehaladott kora miatt visszavonult egy rövid időre, fiainak, Székely Gyulának és Ignácnak, a család harmadik generációjának adta át a családi vállalkozás irányítását. Idős Schiffer Adolf 1917-ben visszatért az üzleti életbe, és egy újabb bőrkereskedelmi vállalkozásba fogott Schiffer Adolf egyéni cég néven. A cég működéséről szintén keveset tudunk, valószínűleg a cipőgyár nyersanyagellátásában, beszerzésében vett részt. 1924-ben idős kora és esetleg betegsége miatt átadta a céget lányainak. Schiffer Adolf tisztes kort megélve agkori kimerülésben 1925. március 22-én hunyt el.

A 19. század elején elindult asszimilációs folyamat a század második felére felgyorsult, melynek során a család német nyelvűből magyar anyanyelvűvé vált. Ennek tipikus példája, hogy 1899. július 6-án Schiffer Adolf kérvénnyel fordult a belügyminiszterhez, melyben kiskorú fiai nevének Schifferről Székelyre magyarosítását kérte.

A családi kapitalizmus fénypontja

A 20. század elejéig a lábbelikészítés túlnyomó részben kisipari foglalkozás volt Kecskeméten. A lakosság létszámának növekedésével a szükséglet is növekedett, ezt a helyi cipészipar nem tudta kielégíteni, ez megfelelő táptalajt biztosított egy cipőgyár alapításához. Ezt a lehetőséget vette észre a Schiffer-Székely család, amikor vállalkozásukat átalakították, profiljukat bővítették és áttértek a cipőkészítésre.

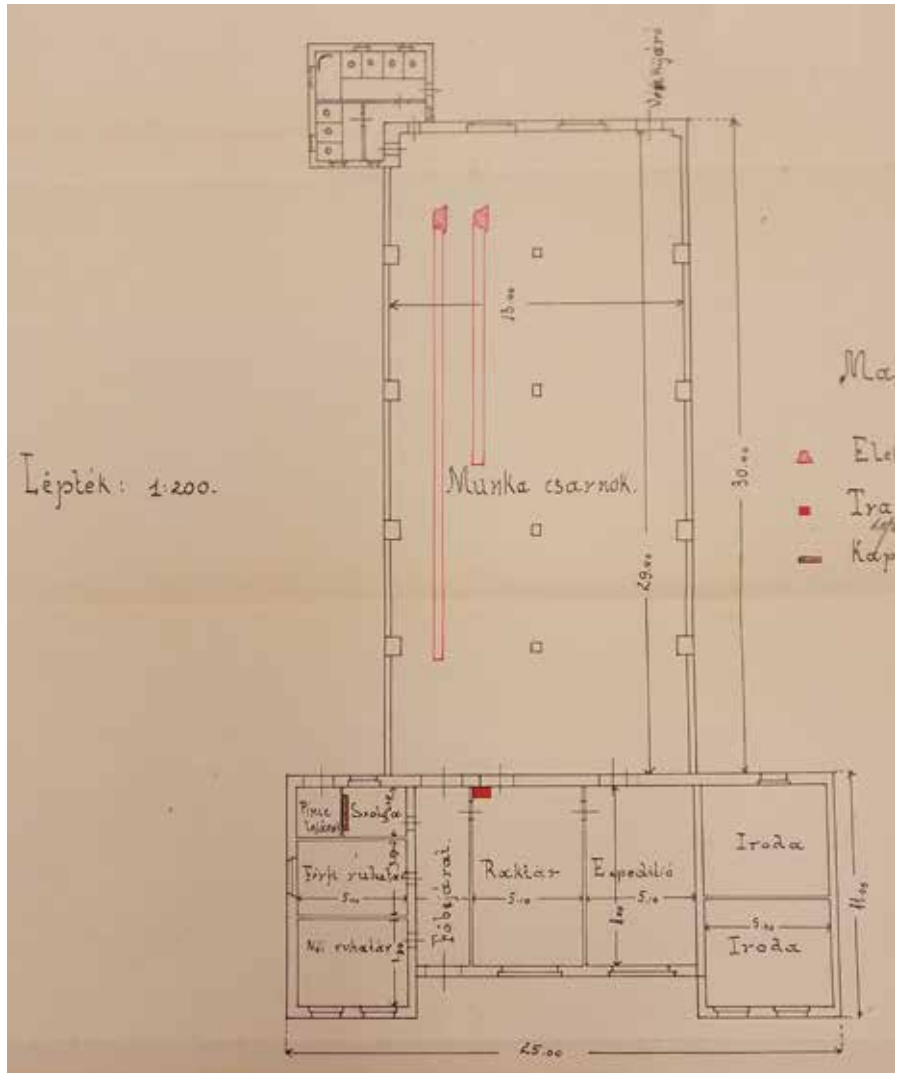
Az új cipőgyár létrehozása egy hosszú folyamat volt, és számtalan feltételnek kellett teljesülnie. Először tőkét kellett gyűjteni, amit Schiffer Adolf és Ignác fia megtett, sok évtizeden keresztül. Másodszor el kellett dönteni, hol épüljön fel a gyár. 1910. augusztus 10-én Székely Ignác a sógorával, Aszódi Sámuellel közösen a belvárosban, a VI. tizedbeli Folyóka (mai László Károly) utca 16. szám alatt egy 709 négyszögöl nagyságú telket vettek, ahol a gyár tömbjei megépültek.

A gyáralapításhoz létre kellett hozni egy új céget, ami az alapításért, irányításért és üzemeltetésért volt felelős. A korábbi bőrkereskedőcéget, a Schiffer Adolf és Fiát 1911. január 11-én a Kecskeméti Királyi Törvényszék mint cégbíróság megszüntette, és bejegyeztette az új közkereseti társaságot, a Schiffer Adolf Fiai céget, ami hivatalosan január 1-jétől működött. Az új cég közkereseti társaság volt, ami azt jelentette, hogy „két vagy több személy kereskedelmi üzletet közös cég alatt, korlátlan, és egyetemleges kötelezettség mellett folytat.” A társasági tagok, Székely Gyula és Ignác egymás közti jogviszonyaira társasági szerződést írtak, melyben leírták a társtagok jogait (tulajdon, irányítás), kötelezettségeit és feladatait, a társaság kötelezettségeiért pedig egész vagyonukkal voltak felelősek.

Az 1872-es és az 1884-as ipartörvények előírták bizonyos iparágak, mint a bőripari (cipész, cipőkészítés) szakmák gyakorlásához a képesítést és a telepengedélyt. A telepengedély akkor volt szükséges, amikor a gyártelep felállításánál a „fekvésük vagy az üzlet minősége által a szomszéd birtokosokat vagy lakókat, avagy egyáltalában a közönséget háborgatják, megkárosíthatják, vagy veszélyeztethetik [...]”. A szakképesítéssel

A Schiffer Cipőgyár védjegye (MNL BKML)

A Schiffer Cipőgyár tervrajza (MNL BKML)

rendelkező Székelyék cipőgyárát (cipőfelsőrészgyárát) szerettek volna beindítani, ezért 1911. március 12-én kérelemmel fordultak a városi tanácshoz, melyben építési engedélyt kértek. „Tisztelettel alulírottak Kecskeméten, Csongrádi utca 23. szám alatti telkünk, László Károly ut-

cai részén, teljesen új cipőfelsőrészgyárát óhajtunk mellékelt tervek szerint létesíteni. Üzemünk elektrómotorokkal lesz felszerelve, s ezek mikénti elrendezését később fogjuk bejelenteni, úgyszintén az építési vállalkozót, illetve felelős szakértőt is.” Végül március 23-án a tanács, majd

SCHIFFER CIPŐGYÁR – KECSKEMÉT

TELEFON SZÁM: 250.

POSTATAK. 9366. SZ.

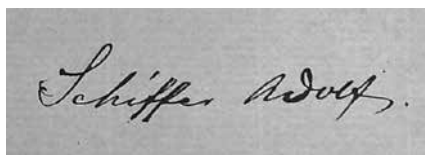
VÉDJEGY

március 31-én a törvényhatósági bizottság közgyűlése támogatások, engedmények mellett szigorú feltételeket szabott az új gyárnak:

1. Az építkezés megkezdése előtt a telepengedély megszerzése.
2. Az építkezési szabályrendeletek szigorú betartása.
3. A tehertartó falpillérek számításának és műleírásának bemutatása.
4. Kedvezményes téglavásárlás a várostól. Feltétele volt, hogy ha 15 éven belül megszűnt volna vagy más tulajdonba (önkéntesen, kényszerből, kisajátítással) került volna a gyár, a mindenkori tulajdonosnak vissza kellett fizetni.
5. A város biztosította az elektromosságot, melyet 25%-os kedvezménnyel vásárolhatott meg a gyár.
6. A cipőgyár köteles volt legalább 60 munkást alkalmazni, kevesebb létszám esetén minden kedvezmény megszűnt volna.
7. A cég köteles volt a gyár felállítására és üzemben tartására 190 ezer korona összeget befektetni.

8. A város 15 évig községi útdadó- és kövezetvám-mentességben részesítette a gyárat.
9. Kecskemét címerének a cég ipari gyártmányain való használatát a város engedélyezte, a címer helyes használatát a városi tanács ellenőrizte.

1910 végére elkészültek a tervek és 1911 januárjában elkezdődött az építkezés a Folyóka utcai telken. A gyárépület falazata téglából, portland cementből és vasbetonból készült, utóbbiak modern építőanyagoknak számítottak Kecskeméten. A tervrajzból kiderül, hogy a gyár földszinti része tizenegy helyiségből állt. Nagyobb részét, közel kétharmadát a munkacsarnok alkotta, ahol a cipőkészítés zajlott, volt még külön-külön női és férfi ruhatár is és hozzájuk csatlakozott egy

kis raktár, ahol valószínűleg a késztermékeket helyezték el. A tisztviselők munkája két irodahelyiségben folyt. A pincében helyezkedett el a raktárak nagyobbik fele, ahol a félkész termékeket és a nyersanyagokat tárolták. A pincében volt a széntároló és a kazánház is. Székelyék gondot fordítottak arra, hogy a kor legmodernebb gépeit és eszközeit szerezzék be. 1911 novemberében a nagy munkacsarnokban Singer varrógépeket állítottak fel két sorba, melyet a munkacsarnokban és a pincében felállított három darab elektromotor hajtott meg, aminek a városi elektromos hálózatba való bekötését a villanytelep munkatársai végezték.

1911. december 11-ére felépült és be lett rendezve a gyár. Valószínűleg az 1912-es év első felében indult meg a termelés, cipőfelsőrészeket készítettek. A korabeli Kecskemét egyik legmodernebb és legnagyobb áramfogyasztó üzeme volt.

1914 augusztusa után már katonai megrendelésre készültek bakancsok. A konjunktúra ellenére a háború ideje alatt folyamatosan nehézségekkel küszködött a gyár, általános volt a bőr-, szén-, elektromosság- és munkaerőhiány. A katonakorúakat behívták, és a gyár mindent megpróbált, hogy a fontosabb munkaeszközöket megtartsa. Amikor a gyár két alkalmazottjának a felmentését kérték a tényleges katonai szolgálat alól, a kérelemben arra hivatkoztak, hogy a gyár mint katonai szállító nem képes eleget tenni a megrendeléseknek munkásai nélkül. A besorozott férfit munkások helyett nőket, főleg fiatal lányokat vettek fel, akik így többségbe kerültek a

cipőgyárban. 1918-ban a munkaerőhiány ellenére 79 munkást alkalmazott a cipőüzem. A bőrhiány miatt megjelentek a pótananyagok, például bőrtalp helyett a fatalp. Cipőhiány is kialakult, mert majdnem minden lábbelit a hadsereg részére szállítottak el. A nagy kereslet miatt az eladási árak a magasba (háborús árakba) szöktek, aminek az lett a következménye, hogy a polgári lakosság a régi cipőit hordta és javíttatta.

Arról, hogy a Schiffer-féle vállalat hogy élte meg a politikailag és gazdaságilag zűrzavaros 1919-es évet, nem sok mindent tudunk. Annyi biztos, hogy júliusban a Nép gazdasági Tanács kinevezte Winkler Ernőt a gyár élére, mint ideiglenes termelési biztost, ezzel egy rövid időre államosították a gyárat. 1919 novemberében a gyár felfüggesztette működését anyagihiány miatt.

A hadi konjunktúra és egy rövid dekonjunktúra utáni időszak után nem a bezárás mellett döntött a tulajdonos kör, hanem újból a polgári termelés felé fordult. Több fejlesztést is végrehajtottak az 1920-as és 1930-as években, hogy a folyamatosan bővülő férfi-, női-, gyermek- és gyógybetétes cipőkön kívül luxusigényeket is kielégítő termelés indulhasson. A cég termékei a kecskeméti piacon kívül az egész országban keresettek lettek (fekete színű és színes, bőr- és műtalpú, rövid vagy hosszú szárú, lenvásznú cipők és tehénbőrös munkásbakancsok) és elismerést arattak külföldön (elsősorban Angliában) is. A harmincas években a szezonidő alatt a dolgozói létszám 14 tisztviselőből, 170-190 munkásból állt.

1928 nyarán Székelyék megváltoztatták a cégnevet, és felvették a Schiffer Cipőgyár nevet, ezzel hangsúlyozták a cég főtevékenységét, a cipőgyártást. 1932. január 1-jétől a cég társtagja lett a negyedik

Schiffer-generáció egyik képviselője, Székely Ignác fia, István (1904–1944), majd 1936-ban öccse, Imre (1908–1945) is cégvezető lett.

A gyár fejlődésének voltak árnyoldalai, az egyik ilyen volt a füst és a bűz. 1927. május 16-án felháborodott hangvételi kérvénnyel fordultak a cipőgyár környéki lakosok a városi tanácshoz, és a következőt írták: *„A gőzerőre berendezett gyár elég alacsony vaskéménye azonban a kora reggeli óráktól a késő esti órákig csaknem állandóan, valósággal okádja a vastag korommal tele bűzös füstöt, úgy, hogy ezen kormos és bűzös füst már szinte elviselhetetlenné teszi a szomszédságnak az itt lakást.”* „[...] a leszálló korom nap-nap után bevonja udvarainkat, házaink tetejét vastagon korommal s így egyfelől lehetetlenné teszi nekünk az udvarainkon való tartózkodást, másfelől pedig semmit ki nem teríthetünk, nem száríthatunk, mert a korom azt is teljesen bevonja, s ekként bepiszkítja a ruhát, megfertőzi a szárításra kített tarhonyát, tésztát, aszalásra kített gyümölcsöt stb. Ezenfelül képtelenek vagyunk esővizet fogni, mert háztetőink tele lévén korommal – az esővíz is tinta feketeségűvé, tehát használhatatlanná válik.” A levélírók javasolták, hogy telepítsék ki a gyárat a város külső részébe, vagy füstemésztő, esetleg -elvezető készüléket

szereltesen fel a gyár. Végül a városi tanács figyelmeztette a gyárat, hogy minél előbb oldják meg a füst és a bűz problémáját. Schifferék egy légelőmelegítőt (koromemésztő készüléket) szereltek a gőzgépre július–augusztus folyamán, így a szeptemberi tűzoltói szemle során már nem volt probléma, illetve a helyi lakosok is megnyugodtak.

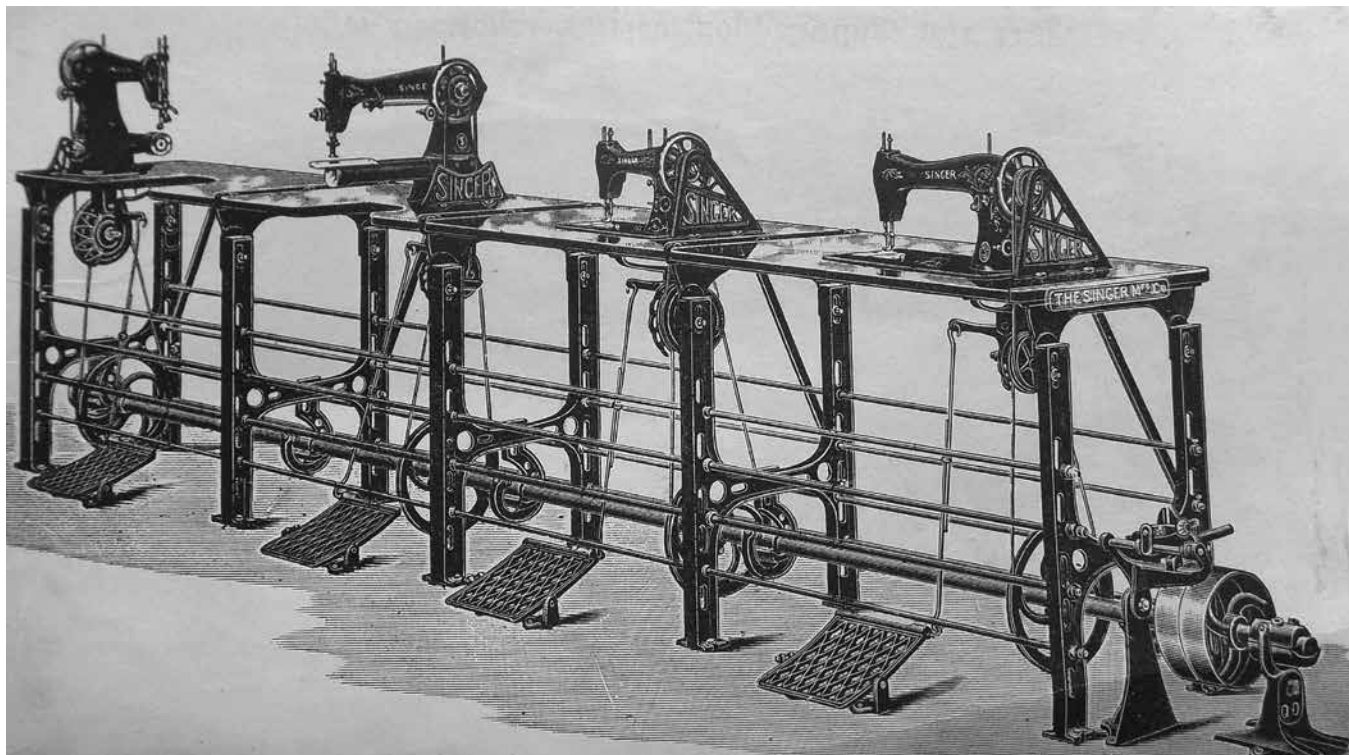
A családi kapitalizmus hanyatlása és megszűnése

Az 1938-as év második felétől kezdődően életbe léptek a zsidótörvények, illetve más zsidóellenes törvények és rendeletek, amelyek kezdetben kevésbé érintették a zsidó származású Székely-családot, mint tulajdonosokat és vezetőket. A változás papíron mutatkozott, de gyakorlatilag nem sok minden történt a gyár életében.

1941-ben Magyarország belépett a második világháborúba, a gyár életében különféle változások történtek, gyakran tartottak tűzrendészeti szemléket, az állami, katonai megrendelések előterbe kerültek. A levéltári források hiánya miatt nem tudjuk, hogy 1944 előtt hadiüzemmé nyilvánították-e.

1944. március 19-én a német csapatok megszállták az országot, és Sztójay Döme miniszterelnök kormánya sorra hozta a zsidók jogait korlátozó rendeleteket, amelyek igen súlyosan érintették a Székely-családot. Változások történtek a gyár vezetőségében. A termelés nem állt le, hanem a Közellátási Minisztérium megbízásai alapján állami munkákat végzett, és a munka fenntartása volt a fontos szempont.

Megindult a zsidó származásúak vagyonának elvétele és a vezető pozícióktól való megfosztása is. 1944. április és május 4. között először Székely Gyula hagyta abba a gyárhoz kapcsolódó tevékenységet, majd testvére, Székely Ignác is, bizalmas munkatársaikra hagyták a céget, akik folytatták a háborús nehézségek mellett a termelést. A Székely-családot és a rokonságot gettósították májusban, majd júniusban a téglyagári gyűjtőtáborba zárták, innen pedig június 27-én a magyar csendőrök, német felügyelet mellett, az auschwitz–birkenau koncentrációs táborba hurcolták. Itt halt meg 1944 végén Székely Gyula és Székely Ignácné. Székely István és Imre szintén odavesztek 1944 decemberében és 1945 májusában. A családtagok egy része, mint Székely Ignác, Budapesten bujkált a német és magyar hatóságok elől, és ott élte meg a háború végét.

A Schiffer Cipőgyár Singer márkájú gépei (MNL BKML)

Kecskemét város polgármestere, Liszka Béla (1895–?) tárgyilagosan vagy ironikusan értesítette az árvaszéket, hogy: „a gyár vezetője Székely Ignác apa és két fia Székely Imre és István, továbbá Székely Gyula testvér volt. Ezek mind ismeretlen helyen vannak [...]”. Liszka valószínűleg tudott arról, hogy a gyűjtőtáborból elszállították Székelyéket, de az már nem biztos, hogy tudott a végső célokról. Július 26-án az árvaszék a belügyminiszteri rendelet értelmében a Székely-család vagyonának kezelésére gondnokot rendelt ki dr. Csávás János ügyvéd személyében, akinek feladata volt a 1.600/1944. M. E. számú rendelet végrehajtása, ennek értelmében a Székely-család vagyonát (ingatlanokat, gyárat) be kellett jelentenie és zár alá kellett vennie.

Az egykori gyártulajdonosok származására vonatkozóan Hencz Jánosnak (1897–?), a Magyar Nemzetiszocialista Párt kecskeméti csoportja szervezési osztályvezetőjének felháborodott, 1944. június 12-i leveléből olvashatunk, aki „A Kecskeméten uralkodó kivételes állapotokra...” hívta fel a polgármester figyelmét. Így ír Hencz: „Méltóztatik-e tudomásul bírni arról, hogy a László Károly utcában lévő Schiffer cipőgyár; a mai sűjos idők dacára, maximum

60%-osüzem csökkentéssel dolgozik. Miért dolgozik csak 130 körüli létszámmal, mikor ott 350 munkás dolgozhatna, mint ahogy a múltban dolgozott is, vagy az ide vonatkozó, törvényeket nem merte senki sem alkalmazni? Talán csak nem azt gondolták, hogy zsidó uralom lesz Magyarországon. Így hát nem volt érdeke, a zsidó gyárvezetőségének, hogy minden erejét felfokozza, a termelés érdekében. Kérem a Polgármester Urat, kinek állhat érdekében, hogy a gyár még ma is zsidókézből legyen.” A levélíró javaslatot tett a gyár vezetőjének személyére is, Kőnig Ferenc (1907–?) cipésmestert tartotta érdemesnek a feladat ellátására, mert megbízható, keresztény és hűséges a mindenkori hatalomhoz. A javaslatot figyelembe véve a polgármester június 13-án ki is nevezte Kőnig Ferencet. Kőnig rövid tevékenységéről nem sok mindent tudunk, nemsokára felmentették, és 1944 decemberében már a Magyar Kommunista Párt egyik helyi vezetője lett. Július 3-án újabb cégvezetőt neveztek ki Kőhalmi Kálmán cipésmester, munkavezető személyében, aki 1937 óta állt munkaviszonyban a gyárral.

Mint olvashatjuk, a gyárvezetőket a polgármester nevezte ki a megfelelő alkalmazottak közül, díjazását a város biztosította.

Kőhalmi Kálmán bére például 800 pengő volt. A vezető feladatai között volt a gyár felügyelete, a nyersanyag- és az árukészlet zár alá vétele, őrzésének biztosítása, leltár készítése, gondoskodott a különféle gazdasági rendeletekben meghatározott pontok szigorú betartásáról, a vállalat fenntartásáról és továbbviteléről, a működésért büntetőjogilag is felelősséggel tartozott.

A Székelyék tulajdonában lévő további ingatlanokat lefoglalták, kiutalták keresztény származásúaknak, a Kisfaludy utcai nagy házat pedig a német kórházparancsnokság foglalta le, és ápolónőket helyeztek el benne. A család tulajdonában lévő összes ingóságot a magyar és német hatóságok szintén lefoglalták, a maradékot pedig a lakosság hordta szét.

A közeledő front miatt 1944. október elején leállt a termelés egy rövid időre a gyárban, majd a harcok során belövés érte, és az udvari (kikészítő) műhely leégett. Arról, hogy történt-e rablás a gyárból az átvonuló csapatok részéről, nincs információnk. Az október 31-én bevonuló szovjet csapatok hadiüzemmé nyilvánították, katonai őrséget rendeltek ki és biztosították a termelést. Kecskemét ekkor a Budapestet ostromló szovjet csapatok egyik legfőbb hadiipari

A Schiffer-család vállalkozásai

Enevezés	Ideje	Telephelyek	Forma	Tevékenység	Megjegyzés
1. kiskereskedő Schiffer Adolf	1864–1871 (1876)	Tiszaug, Kecskemét	még nem cég	vegyes- (szatócs) kereskedés	nincs pontos elnevezés
2. cég Schiffer Adolf	(1871) 1876 – 1899	Kecskemét	egyéni cég	bőr- és fűszerkereskedés	hivatalos név
3. cég Schiffer Adolf és Fia	1899 – 1911	Kecskemét, Kiskunfélegyháza	társas cég	bőrkereskedés, kereskedőház	hivatalos név
4. cég Schiffer Adolf Fiai	1911 – 1928	Kecskemét, Kiskunfélegyháza	társas cég	cipőgyár	hivatalos név
Schiffer Cipőgyár	1928 – 1948	Kecskemét	társas cég	cipőgyár	névváltás történt, hivatalos név
5. cég Schiffer Adolf	1917 – 1924	Kecskemét	egyéni cég	bőrkereskedés	hivatalos név
Schiffer Adolf	1924 – 1927	Kecskemét	társas cég	bőrkereskedés	hivatalos név
Schiffer Adolf	1927 – ?	Kecskemét	egyéni cég	bőrkereskedés	hivatalos név

központja volt. A működés érdekében ideiglenesen helyreállították, rendelkezésre bocsátottak különféle bőröket és kellékszatyárokat. December 4-én be is indult a termelés, a gyárban főleg katonai bakancsokat, csizmákat gyártottak. A gyár létszáma ekkor igen gyorsan változott, 80 és 91 fő között mozgott. A gyár tudta teljesíteni a szovjet előírásokat, és a parancsnokságtól kiérdemelték a teljes megelegedést.

„Üzemünk megindítása a rendkívül váltságos idők között sok nehézség leküzdése után sikerült.” A gyár vezetője, Kóhalmi Kálmán 1944. december 5-én a polgármestertől sürgősen üzemanyagot és élelmiszert, továbbá megfelelő igazolványokat kért. Megjegyezte még, hogy 14–16 napja dolgoztak, és „mind a mai napig egyetlen kg kenyeret sem kaptak.” December 9-én a polgármesternek írt jelentésben a következőt írta a vezetőség: „Üzemünkben ez idő szerint 84 fő létszámmal dolgozunk és ezek élelmiszer ellátását az orosz katonai parancsnokság intézte. Munkásaink mindez ideig fizetést nem kaptak, mert szállításaink ellenértékét még nem kaptuk meg.” Hogy meddig tartott a hadiüzem-állapot, azt az iratok hiányában nem lehet tudni. Annyi biztos, hogy Kecskemét polgármestere 1944. december 31-én a Schiffer Cipőgyár vezetésével Schiffer Adolf unokáját, Blau László (1902–1972) bőrkereskedőt, helyetteseül pedig Schwarcz Lajos cipésmestert

bízta meg, 1945. január 1-jétől kezdődően. A holokausztot túlélő idős Székely Ignác 1945. március folyamán visszatért Kecskemétre, és újból kézbe vette a gyár irányítását, elindította felújítást, a polgári termelést pedig május 8-án. A felújításhoz pénzre volt szükség, a vállalatnak viszont nem volt elég tartaléktőkéje, sem a Székely családnak. Ezt úgy oldotta meg Székely Ignác, hogy 1945 októberében jelzáloghitelt vett fel a Magyar Általános Hitelbanktól.

A gyárban a munka a nagy munkateherben folyt, ahol számtalan gép (tűző-, szegő-, bélyegző-, csiszoló-, mángorló-, lyukasztó-, vágógép stb.) biztosította a termelést. A munkagépeknek erőátviteli berendezéseken keresztül (tengelyek, szíjak, kerekek) erőgépek biztosították a mozgó energiát. A gyár alapítása óta az erőgépek elsősorban villamosmotorok voltak, 1945–1946-ban 10–12 darab kisebb és nagyobb teljesítményű állt rendelkezésre. A cipőgyár elektromos energiáját a városi villamos erőműtől vásárolta. Másodsorban találkozhatunk a gép- és kazánházban 1 darab gőzkazánnal és 1 darab gőzmotorral (12 lóerős Hoffmeister) is, ami szintén segítette a gépek működtetését.

A második világháború után megváltozott az ország gazdasági helyzete, 1946-ban megindult egy államosítás, szovjetizálás, a magántulajdon elleni támadás,

ami Kecskeméten 1947-ben a konzervgyárral kezdődött el, a Schiffer Cipőgyárat pedig 1948-ban érte el.

Hogy is történt? Az iparügyi miniszter megkeresése után a Kecskeméti Törvényszék, mint cégbíróság július 22-én a 3500/1948. számú kormányrendelet alapján vállalatvezetőt rendelt ki a budapesti Bokor Antal budapesti cipész személyében, majd törölte a korábbi tulajdonosok nevét a cégnyilvántartásból, Székely Ignácot, a korábban elhunyt Székely Istvánt és Gyulát. Ez utóbbi törlés csak egy jelképes cselekedet volt, ezzel szűnt meg véglegesen a Székely-család története a cég életében. Ekkor az előrehaladott korban lévő, betegeskedő Székely Ignác már Budapesten lakott, életben maradt családtagjai közelében. Arra nincs adat, hogy Bokor Antal kinevezése után miként látott hozzá a gyár átszervezéséhez. Annyi biztos, hogy a korábbi tulajdonosokat kitiltotta a gyár területéről, lefoglaltatta ott található ingóságait, ezzel lezárult Kecskemét és a Székely-család közel 80 éves kapcsolata.

Az 1948-ban államosított cég Schiffer Cipőgyár néven üzemelt tovább. 1950-ben nemzeti vállalattá alakult át, ekkor Kecskeméti Cipőgyár lett a neve, majd az 1960-as évektől Alföldi Cipőgyár néven működött a rendszerváltásig.

Hlbocsányi Norbert

„KÉJES FÁRADTSÁG, HALÁLLAL, SEBBEL”

Báró Mednyánszky László I. világháborús rajzai és festményei a Kecskeméti Katona József Múzeum képzőművészeti gyűjteményében

Maximilian Ritter von Hoen vezérőrnagy, a Császári és Királyi Sajtóhadiszállás parancsnoka 1917-ben (Staatsbibliothek zu Berlin – Preußischer Kulturbesitz)

száraz füvet...” Molnár Ferenc, világhírű drámaírónk örökölte meg így a nagy háborút mindenki mástól eltérően megközelítő és megfestő művész alakját, akitől múzeumunk – mindenekelőtt a nyolcvanas években hozzánk került Farkas István–Glücks Ferenc-gyűjtemény révén – számos jelentős alkotással rendelkezik.

Báró Mednyánszky László (1852–1919) – naplójában is rögzített régi álmát beteljesítendő – a világháború kitörésének hírére rögtön be akart vonulni mint egyszerű sorkatona. A kora miatt azonban nem sorozták be, így sógorának, Czöbel Istvánnak a közbenjárása is kellett Tisza István miniszterelnöknél, akitől különleges engedélyt kapott, hogy mint a *Budapesti Hírlap* és az *Új Idők* tudósítója jelen lehessen a háborús színtereken. *„Egy csomó papiros, egy marok ceruza, pasztellkréta, néhány vízfesték és ecset, az ő elmaradhatatlan esernyője, egy ütött kopott lódenköpönyeg,*

„Az első ember, akit ebben a halott faluban látok, báró Mednyánszky László, a magyar festő. A szitáló esőben egy kopasz fához támaszkodva áll és rajzol a könyvébe. A karján a haditudósítók sárga-fekete szalaga, fején katonasapka. Fáradhatatlanul és átszellemülten járja a frontot, valami

földöntúli látvány ez a lángeszű öregember, aki hatvannál több esztendejével minden fáradalomban és nyomorúságban részt vesz, a nap minden órájában rajzol – rajzol az ütegek mellett ülve, miközben az ütegek lőnek, rajzol a dombokon, ahol a lába előtt csapódó orosz puskagolyók zörgetik a

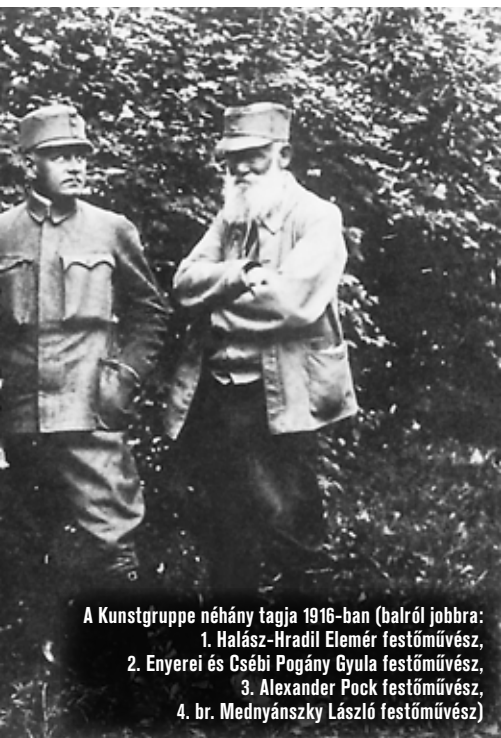
Mednyánszky László: Twierdza Deblin – Brama Lubelska Cytadeli (Lengyelország), vázlatkönyvi rajz, 1916. január 23. utáni napokban (ceruza, papír, 240x650 mm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

kipróbált, viharedzett szalmakalapja, s hogy teljes legyen a hadifelszerelés, egy rozsdás revolver is lógott az oldalán, s elment a csatába. Ott sült ki aztán, hogy mi csoda fiatal ember az öreg Mednyánszky” – írta róla 1915-ben az első monográfusa, Malonyay Dezső. A művész – a magyarok közül az első háborús évben Kandó Lászlóval, Vadász Miklóssal és Vaszary Jánossal együtt – a bécsi hadügyminisztérium által létrehozott kaiserlich und königliche Kriegspresssequartier, azaz a Császári és Királyi Sajtóhadiszállás kötelékébe került. A művészek e sajátos intézménybe való bevonásáról így írt többek között – a már idézett Molnár Ferenc fordításában – ennek parancsnoka, Maximilian Ritter von Hoen (magyarosan Lovag Hoen Miksa

Mednyánszky László: Vázlatkönyvi rajz – Katonák, 1914–1916 (papír, ceruza, 226x285 mm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A Kunstgruppe néhány tagja 1916-ban (balról jobbra: 1. Halász-Hradil Elemér festőművész, 2. Enyerei és Csébi Pogány Gyula festőművész, 3. Alexander Pock festőművész, 4. br. Mednyánszky László festőművész)

vezérornagy): „A sokkal kisebbmértű viszonyokhoz iskolázott értelem tehetetlen a mindenünnen feléje viharzó, túlhatalmas benyomásokkal szemben és formákat kereste, amelyek az élmény túlerejét az emberi szellem számára felfoghatóvá teyék. Ennek a feladatnak megoldására a művészet van hivatva, a művészet, mely az elrohanó képeket és benyomásokat megragadja, és – a lényeges a lényegtelenről elválasztva – lassanként kiválogatja azokat az iránymutató vonalakat, amelyek az emberi értelemnek a nagy idők ez esemény- és változás-tobzódásában is megmutatják a felfogás és megértés útját. (...) Teljesen méltányolva a művészetnek éppen ebben a nagy háborúban való kiváló jelentőségét,

legfelsőbb hadvezetőségünk már kezdetben is gondot fordított támogatására. A cs. és kir. sajtóhadiszállásban külön művészeti csoportot szerveztek, amelyhez később úgy nevezett hadifestők csatlakoztak, akik állandóan a hadrakelt sereg magasabb parancsnokságaihoz vannak beosztva.”

Mednyánszky a Kunstgruppe tagjaként 1914. szeptember 7-től kezdve a fronttal együtt vonulva végigjárta a legfőbb hadszíntereket, ahol az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege megfordult Galiciától kezdve, majd Szerbián, Lengyelországon és Oroszországon át Olaszorszáig, Dél-Tirolig. A kísérletezések során már 1915 elején kiderült, hogy érdemes szétválasztani

egymástól a haditudósítókat és a képzőművészeket. Mednyánszky sem volt teljesen elégedett, ahogy azt Malonyaynak írt egyik levelében olvashatjuk: *„A rajzok nagy tömegben készülnek, kissé lassan megy a dolog, mert nagyobb csoportokban járunk, s egy a természet előtt elkészítendő rajzra alig jut 10-12 perc.”* Így jött létre 1915 végén az ún. hadifestők intézménye, amely hamarosan már nemcsak az idősebb és frontszolgálatra alkalmatlan művészeket, hanem egyre nagyobb számú hadköteles alkotót is magába foglalt. A hadifestők meglehetősen kedvező helyzetben voltak,

s a hivatalnoki státuszért, igazolványért „cserében” mindössze annyi volt a kötelességük, hogy a fronton készített alkotásaik egy részét át kellett adniuk a Képgyűjtő-állomásnak (Bildersammelstelle), a bécsi Hadtörténelmi Múzeumnak (korábban Heeresmuseum) vagy a császári és királyi Hadilevéltárnak (Kriegsarchiv). A hadifestők együttes tevékenységét több szerző, kutató is joggal egy jól szervezett művésztelephez hasonlította. A Kunstgruppe tagjai között általánosan elterjedt módszer volt, hogy a kedvezőtlen viszonyok, s azzal szorosan összefüggő mobilitás miatt, a háború által

érintett helyszíneken csupán kisméretű műveket, vázlatokat készítettek a kötelező katonaportrék mellett, majd az erre a célra kapott időszakokban nyugodt, műtermi környezetben zárták le az alkotási folyamatot. Hozzájuk hasonlóan Mednyánszky, aki számára ez nem volt újdonság, hiszen a békeidőben is a külső helyszíneken csak vázlatokat, egyfajta emlékeztetőket készített, a frontrajzolások szüneteiben bécsi és budapesti műtermeiben dolgozta fel harctéri élményeit és mutatta be nagy korabeli háborús kiállításokon. Az első alkalomra 1915 őszén a bécsi Künstlerhausban a *Kriegsbilderausstellung des k. u. k. Kriegspressequartiers* címmel megrendezett tárlaton került sor, ahol például 8 alkotását láthatta a nagyközönség 40 művész 547 munkája között. Magyarországon a Császári és Királyi Sajtóhadiszállás első múkiállítására Budapesten, az egykori Nemzeti Szalon termeiben került sor 1916 januárjában (51 művész 802 alkotása). A magyar kiállítók között (az ismertebbek közül például Basch Andor, Ferenczy Valér, Zádor István) a napló és a levelek alapján Mednyánszky leginkább Vaszary Jánossal, Maróti Gézával, Horthy Bélával és Vadász Miklóssal volt rendszernek mondható kapcsolatban.

„Azt hiszem, hogy 1914. július 30-a óta, mikor a háború megnyílt, én nem élek. Azóta nincsen ember, nincs éjszaka s napvilág és növényzet és tenger és szerelem és halál és költészet, semmi sincsen. Én lemondtam magamról. Mindent elvesztettem.” Szép Ernő soraiban (Nyugat, 1917/22) a nagy háború kiváltotta általános döbbenet tükröződik. Mednyánszky itt is külön volt, szinte mindenkivel szembe, különösen a viláégés első éveiben: *„Mire való ez a borzasztó vérontás, a legnagyobb szerűbb, a legjobb anyag tékozlása. (...) A sötétség szellemei hatalmukba kerítették az embert, aki természetes fejlődése talaját elvesztette. (...) Miért nem rossz ez így? Mert szükséges. A legjobb, legtermékenyebb anyag kiválik a romlott világból, hogy aránylag emelkedett, a heroizmusig fokozott önzetlenségi állapotban, jobban az asztrálba jusson, és termékenyítsen ott az igazi élet számára, nem pedig itt az enyészet számára.”* „Amit itt tapasztalok, látok és hallok naponként, olyan nagy-szerű, rémségesen szép, felséges, hogy ezt még a legnagyobb drámaíró se volna képes olvasóival megértetni.”

Mednyánszky László: Lövészárokban (két katona), 1915–1918 (vászon, olaj, 50x34 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Mednyánszky László: Fogolytábor (Appel), 1914–1918 (papír, szén, pasztell, 45x62 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

„A háborús élet nagyban olyan volt, mint az ő csavargóinak élete kicsinyben: az ember elszakadt talajától, és tömegekben vándorolt egyik ország határától a másikig, a földön hált és sajkából evett, a gyűjtogatás és öldöklés nem volt immár bűn, s a törvény meghajolt a bátorság előtt.” (Meller Simon, 1919) Mednyánszky háború iránti rajongásában – igaz, a nagyközönség előtt többnyire rejtve – nagy szerepet kapott a magát leginkább a csavargók között jól érző arisztokrata művész vonzódása az ember testi és lelki katasztrófái, állati ösztönei, kiszolgáltatott helyzete iránt. Ezt jól bizonyítja az is, hogy e témakörnek a nagy háború előtti képtípusai is újra felbukkannak, néha egészen konkrétan. Erről tanúskodik például Mednyánszky 1917. augusztus 17-én egyik vázlatfüzetébe írott feljegyzése, amely egy kárpadra feszített férfiak vázlatai között olvasható: „... betegesen lázas erőlködések látványa. (Az érzéki fanatizmus erjedése, rendkívüli testi szenvedések. Szadizmus.) Ez a medréből kilépett, öngyilkos, reproduktív ösztön. Ebbe az irányba való egy eleven szervezet

Mednyánszky László: Tanulmányrajzok – Tábori telefonos (papír, ceruza, 213x256 mm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

kínzása, mivel érzéki gyönyör és fájdalom egymással rokonok. (...) A művészet széles közönsége szempontjából manapság az a legérdekesebb, ami az önmegsemmisítés vízszintes irányában tart. Kívált, ha van benne valami a szakrilégiumból. Pl. viviszekció, szadikusan izgatott néző jelenlétében. Kínos ítéletvégrehajtás, amelynél a bírák egyike a szadikus és érzéki izgalom kétségtelen jelét adja. Úgy kell ábrázolni a tárgyat, hogy a lelki folyamat világosan láthatóvá váljék.”

„Ittlétem célja látni és megismerni a háborút. (...) Alkalmat kell találni, hogy harcot lássak és bármily, ha csak közvetett módon is, részt vegyek benne, mert ez egész eddigi fejlődésemet kiegészítené...” Korabeli naplófeljegyzésekből is kiolvasható, Mednyánszky minél több mozgalmas akciót, drámát szeretett volna látni, azonban igazi harctéri pillanatok csak ritkán jutottak neki. Az utánpótlással együtt mozogva a megörökítendő képtémák leginkább a vonuló foglyok és trének, a hadifogolytábo-

rok, illetve a harcok környezetében fekvő természeti és építészeti motívumok voltak. Ezt tükrözi a Sajtóhadiszállás első budapesti tárlatán szerepelt legtöbb művének a címe is (pl. *Menekülők; Hajnal a táborban; Monitor a Száván; Pihenő katonák; Front mögött; Zsidó temető*). De erről tanúskodik a kecskeméti gyűjtemény egy jelentős része is, ahol különösen a vázlatkönyvi rajzok esetében sokszor csak a dátum, illetve a feltüntetett vagy feltételezett helynév alapján sejthető, hogy az adott tájkép (pl. *Vízparton*, 1914–1916), városi veduta, épületábrázolás (*Twierdza Dęblin – Brama Lubelska Cytadeli*, 1916. január 23. utáni napokban) háborús körülmények között, a galíciai, orosz vagy éppen a balkáni front közelében készült 1914–1916-ban.

Bár a modern háborút gyakran értelmezik gépek, technikai eszközök és arctalan tömegek által vívott küzdelemként, Mednyánszky ezt nem fogadja el. 1915. május 23-án például a következőket írta:

„Az ember a művészetben nem tekinthető csöndéletnek és tisztán csak festői színfolt problémának. Pszichológiai problémának kell lennie.” Majd 1916 decemberében: „Lelki tartalom kell a tettekben, a hangulatban, a kifejezésben. Együtt ezen 3 kategória kiteszi a legtekélyesebb hadi képet” Ennek különböző szintű kísérleteit láthatjuk a – leginkább harctéri mozzanatokhoz kapcsolható – lövészárkok-képein is. Az olajjal festett művek közül kiemelkedik a *Lövészárkokban (két katona)*, 1915–1918), melyen feltűnően nagy területet foglal el a természet és a vele szinte észrevétlenül egybeolvadó égbolt, alapvetően néhány színre épülő ábrázolása. Ez az erőteljes hatású hangulatfokozó módszer egyrészt a bécsi „Stimmungsimpressionismus” felfogásával rokonítható saját korai tájképfestészetéből, másrészt pedig a 19. századi panorámaképek hangsúlyozottan nagy felületű égbázolásaiból vezethető le. (Mednyánszky jól ismerte a módszert, hiszen 1891-től kezdve részt vett, másokkal együtt, a Feszty-körkép

Mednyánszky László: *Lövészárkokban (három katona)*, 1914–1918 (dekli, olaj, 53x70 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Mednyánszky László: Enyészet, 1917 (deklí, olaj, 70x100 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

munkálataiban a tájhátterek megfestésében. Tudjuk, hogy mint kiemelten fontos elemet, az égboltot maga Feszty Árpád festette meg.) Mednyánszky természethez fűződő sajátos viszonyában mindig ott volt az ember, így ilyen értelemben a háborús képeken az ember és a táj jól látható hangulati alapú egybeolvadása egyáltalán nem tűnik váratlan fejleménynek. Igaz, ő maga revelációként írt erről az első harctéri élményeit követően (1915. május 22.): „Nagyon éreztem a legintimebb ifjúkori természetkultusz és a mostani erőszakos és tragikus érzelmek közötti hallatlan ellentétet. Ez egyszerre felnyitotta szememet, kezdem a lét végtelen sokoldalúságát és nagyszerűségét sejtetni.”

Különösen jól látható ez a színek fiziológiai alapú gondos kiválasztásán alapuló hangulati összeolvadás a háborús képtípusok közül azokon, melyeken a halál és a gonosz mindennapos tevékenysége, a földi hiábavalóság, az ember szenvedése és az állati ösztönlét irányába eltorzuló érzelmei a főszereplők. (Mednyánszkytól mindig is

távol álltak a propagandisztikus célok!) Mednyánszky e körbe tartozó egyik legemblemikusabb, legtöbbet idézett műve, a kecskeméti Cifrapalota állandó képzőművészeti tárlatán megtekinthető *Enyészet*

(1917). A kép alsó felét két, egymás mellett átlósan fekvő halott katona tölti ki. Múmiaszerűen megformált anyagtalanságuk, piszkos rozsdavörös – Mednyánszkyknál a romló húsból asszociáló – színük őszi levél-

Mednyánszky László: Halott katona, 1915–1918 (deklí, olaj, 23x34 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Mednyánszky László: Fekvő katona, 1915–1918 (deklí, olaj, 21x33 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

Mednyánszky László: Halott orosz katona, 1914–1918 (vászon, olaj, 40x48 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

kupaccá változtatja őket, s szinte morbid gyönyörűséggel válnak teljesen eggyé a természettel. 1917. május 3-án a következő naplóbejegyzést olvashatjuk, melyet nem nehéz e képre vonatkoztatni: *„Azután jön a májusi komoly dolog, ama bizonyos májusi reggel a kontraszttal. Ezen májusi hangulat fő jellege a kéjes fáradtság, halállal, sebbel, a háttérben a gyönyörű friss zöld, piros vérrrel az üde színek, meleg, fehér kék-levegő, lágy, olvadozó és mégis valami üdén erős. – Vér sacrum.”* Sőt, Mednyánszkyban egy irodalmi élménye nyomán – legalábbis egyik feljegyzése alapján – már 23 évvel korábban formálódni kezdett a kép: *„Ma este Tolstoj „Sebastopol»-ját olvastam. Különösen szép kép a virágzó mezőn fekvő sebesültek és holtak...”* Képiükön a természet, az univerzum és az ember mitikus kapcsolata, az örök körforgás kerül előtérbe, tükrözve Mednyánszky sajátos „keverék-vallását” (panteizmus, teozófia, buddhizmus) is. A háborúból ekkorra már kiábrándult festő számos változatban festette meg a halott vagy éppen haldokló, kimerült katonákat. Bár e képein is megjelenik a környezettel való egybeolvadás motívuma, azonban ezek egy részén ezt jól láthatóan tompítja az emberi figura plasztikai (pl. *Halott katona*, 1915–1918) vagy sötét kontúrral (pl. *Fekvő katona*, 1915–1918) való kiemelése. (Az utóbbin látható katona ugyan még él, de arca már halálfejet mintáz.) A *Halott orosz katona* (1914–1918) című művén pedig mint egy árnyék, úgy nyúlik be a képtérbe az elesett katona figurája.

Végezetül nem hallgathatjuk el azt a tényt, hogy Mednyánszkyról számos anekdotikus történet keringett már életében, mely alól természetesen háborús szerepvállalásának időszaka sem volt kivétel. Az egyik ilyen Czöbel Istvánné, a festő húga örököltette meg azzal kapcsolatban, hogy 1916. július 31-én a festő maga is könnyebben megsebesült az olasz fronton: *„László sokszor ki szokott mászni a lövészárkokból, háttal az ellenségnek, a mi fedezékeinket a sziklakkal mögöttük festve. Az olasz katonák látták nap nap után, egy furcsa öreg urat nagy lobogó köpenybe, aki nem törődve veszéllyel, a süvítő golyók közt csendesen rajzol. II Santónak nevezték és soha sem lőttek reá. Egyszer azonban az egyik reá fogta fegyverét, és lőtt! A vállán könnyen megsebesítette. A többi olasz katona ezt látva, hogy a Santót bántották, dühbe jött, és elverték bajtársukat.”*

ifj. Gyergyádesz László

Mednyánszky László: *Katonatiszt* (vászon, olaj, 43x34 cm, Kecskeméti Katona József Múzeum)

A Kunstgruppe néhány tagja 1916-ban (balról jobbra: 1. br. Mednyánszky László festőművész, 2. Alexander Pock festőművész, 3. Enyerei és Csébi Pogány Gyula festőművész, 4. Halász-Hradil Elemér festőművész, 6. Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművész)

Az első 500

IDŐUTAZÁS A REFORMÁCIÓBA

A Kecskeméti Katona József Múzeum kiállítással csatlakozott a Reformáció 500 Emlékéhez, így emlékezik meg e nagy jelentőségű egyház- és kultúrtörténeti évfordulóról. Kecskemét a magyar reformátusok egyik jelentős központja. A kiállítás elsősorban a kecskeméti reformáció történetét dolgozza fel, európai és országos kitekintéssel, az általánosan alkalmazott esztétikai, művészettörténeti szempontok mellett alapvetően és elsősorban történeti néprajzi, „mikrotörténeti” megközelítéssel és módszerekkel.

A tárlat célja, hogy látvánnyá varázsolja a történéseket, tárgyiasítsa, befogadhatóvá tegye a forrásokból ismert eseményeket. A látogatók többek között megnézhetik, amint Kecskeméti Végh Mihály főbíró házában 1564-ben egyezséget kötött a két felekezettel, bepillanthatnak a reformátusok fatemplomába, megtudhatják, mi volt a fizetsége a templom építőmestereinek s rácsodálkozhatnak, kik éltek református hitben történelmi nagyjaink közül. A tárlat bemutatja azokat a reformátusokhoz kapcsolódó szokásokat, amelyek az emberi életfordulókat, a születést, a házasságkötést és a halált kísérték.

A kiállítás tárgyananyagának jelentős részét a Kecskeméti Református Egyházközség Könyvtára és Levéltára, valamint a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Múzeuma biztosította.

*„Az magar nipek: ki ezt olvassa
Próféták által szólt rígen néked az
Isten”*
(Sylvester János)

A kiállítás legértékesebb tárgyai az első magyar nyelvű bibliák. A reformáció anyanyelvükön szólt a hívekhez, s ez elemi erővel hatott a magyar nyelvű írásbeliségre. *„Azki zsidóul, és görögül, és vígre diákul, Szól vala rígen, szól néked az itt Magyarul.”* (Sylvester)

A magyar irodalmi művek zömét protestáns szerzők (a reformáció hatása alatt álló Tinódi Sebestyén, Szkhárosi Horvát András, Batizi András, Ilosvai Selymes Péter) írták, másrészt igen jelentősek a zsoldárköltők (az evangélikus Sztárai

Mihály, az unitárius Bogáti Fazekas Miklós és a református Szenci Molnár Albert) zsoldárfordításai. 16. századi magyar nyelvű költészetünknek több mint harmada gyűlekezeti ének. Különösen jelentősek a bibliafordítások.

Sylvester János Új Testamentuma az első, magyar földön, magyar nyelven nyomtatott könyv. Kiadását 1541-ben Nádasdy Tamás dunántúli főrend, királyi tanácsos fedezte. A sárvár-újszigei nyomda második ma ismert terméke, Joannes Strutius és Abádi Benedek nyomdász munkája. Sylvester a fordításnál Erasmus görög-latin szövegét vette alapul. Disztichonokban írta a magyar néphez szóló ajánlását is, elsőként alkalmazva nyelvünkön az időmértékes verselést. Testamentumát kétszer is kinyomtatták. A színes címlappal megjelent sorozatból ma már csak három ép példány található, az egyik épp Kecskeméten. A bemutatott példány Nádasdy Tamás feleségéé, Kanizsai Orsolyáé volt.

*„Szent Biblia ... Magyar nyelvre
fordítottatott egészen és wijonnan”.*
Károli Gáspár

Vizsolyi Bibliája az első magyar nyelvű teljes Biblia. A köztudat Károli Gáspár gönci lelképítész nevéhez köti, de a fordításban egy fordítói munkaközösség is közreműködött. Károli a fordításon kívül szerkesztett és lektorált is, ezzel alkotva egységes művet. Különlegessége a protestáns kánon által kiiktatott ószövetségi könyvek (Ezsdrás 3-4.; Tóbiás, Judit, Bölcsesség, Jézus Sirách, Ba-

ruch, Makkabeusok I-III.) felvétele a kiadásba. A Biblia kiadását Felső-Magyarország református főurai támogatták, 1590-ben jelent meg. Mintegy 800 példányban készült, ma 51 példány ismert. A Vizsolyi Biblia a magyar kultúrórökség része. Évszázadokon keresztül használták; nyelve beleépült a népnyelvbe, sőt egységes irodalmi és köznyelvünk kialakulását is elősegítette.

Szenci Molnár Albert Szent Bibliája kapcsán tudjuk, hogy a fiatal Szenci a gönci iskola tanulójaként láthatta, ahogyan Károli Gáspár a bibliafordításon dolgozott, amint *„a szent öreg”* „nagy isteni félelemmel kezdett a bibliafordítás első kibocsátásához.” E Biblia javított változatát 1608-ban

sikerült kiadnia (Hanau Biblia). Érdekessége, hogy a 150 genfi zsoltár hozzá van csatolva. 1500 példányban jelent meg, ma 58 példánya ismert.

A reformáció Keckskeméten

A reformáció 1517. október 31-én indult azzal, hogy Wittenbergben Luther Márton Ágoston-rendi szerzetes közzé tette a korabeli egyházi gyakorlatot bíráló 95 tételét. Országunkban már az 1518-as esztendőben megjelenik az új hit, azonban a mi régióinkban 1540-től számíthatjuk az

evangélium által reformált dunamelléki egyházközségek alakulását. Mohács után a világi és egyházi főhatalom megbénult, az alsó papság a reformáció felé fordult, a török pedig az általa ellenőrzött területeken nem tiltotta a protestantizmus terjedését. A prédikátorok szigorú erkölcsi felfogása a közemberek számára minta volt, amit az is erősített, hogy a nép nyelvén szóltak. A reformáció elterjedése robbanásszerű, alig negyedszázad műve volt. A 16. század végére a protestánsok már a lakosság 80-90 százalékát tették ki.

A reformáció keckskeméti megjelenésére három forrás világít rá: az egyik a török adóösszeírási jegyzék, a másik Agricola

(Szántó/Mező) János verse (Wittenberg, 1563), a harmadik forrás első református anyakönyvünk. Keckskeméti Selymes János kezdi vezetni az első anyakönyvet, többek között bemásolja a korábban keletkezett „*Reformáció Historiáját*”, a „*Bibliák magyar nyelvre fordításának historiáját*”, „*Keckskemét város és környékének reformációját*”, „*Keckskeméti református családok elősorolását*” és a „*keckskeméti lelkészek*” jegyzékét.

A 16. sz. közepén Keckskemét magánföldesúri tulajdonban van, birtokosai távol élnek. A török hódoltság része, az elnéptelenedett falvak határait külterjes állattartásra pusztaként bérlí. Adózik a

töröknek, a németnek, a földesúrnak és az egyháznak is.

1540-től megalakulnak a dunamelléki református egyházközségek: Buda, Pest, Vác, Tolna, Gyöngyös, Jászberény, Cegléd, Kőrös, Kecskemét.

A török vallási toleranciája segíti az új hit terjedését. „... a török igazgatás alatt szabadon hirdettetik az evangelium ..., mert jóllehet az erre való lakosok testiképpen szolgálnak, de bizony nekik nagy mértékben tündöklök az evangelium..., melyet a mi királyaink, ha ezen részek hatalmunkban volnának, tüzzel-vassal akadályoznának.” /Torda Zsigmond, 1546/

Szintén ebben az évben az első török adóösszeírási jegyzékben (az 1559-esnek ez az alapja) a nős Márton pap említése az a kecskeméti reformációra való első utalás. Ekkoriban a városban ígét hirdető reformátorok: Batizi Bálint, Skarica Máté, Sztárai Mihály, Szegedi Kis István. Utóbbi Theologiae Sincerae c. műve a kiállítás egyik darabja, a helvét reformáció első teológiai rendszerezése, dogmatikai, etikai és egyházigazgatási tárgykörben.

1548-ban Szántó János, Cika Ferenc és Abas /Apáti/ Pap Sebestyén kecskeméti ifjak a budai pasától háromszor kérnek engedélyt az új hit terjesztésére, mert a város vezetése elűzi, bebörtönzi őket. Végül a Homoki kápolnában hirdethetik az ígét. 1563-ban Agricola János a Wittenbergből hazainduló diáktársának, Cika Benedeknek szánt búcsúversében írja meg a három ifjú történetét.

Az egyik legjelentősebb esemény Végh Mihály főbíró házában történik 1564-ben. Egyezséget kötnek „az pápista Körösztényök” és a „Luter Körösztényök”, miszerint a kőtemplom a régi hiten lévőké marad, a reformáció hívei pedig ugyanazon templom kerítésén belül fatemplomot építenek. Az egyezségével 17. század végi átírata maradt fenn: „Mi kik vagyunk Kecskeméti esküt Bírak és polgárok pápista hiten való, Tamás Orbán, Vágh Páll, Somody Dömötör, Pocz János, Ágoston János és mind a pápista Körösztényökkel egyvetőmben, adgyuk tuttára mindönöknek e mi levelünket, kik láttyák és olvassák, hogy az minémű dlgunk volt az Luter Körösztényökkel az öreg kő Templom felől, egyaránt Igy egyesöttünk meg, mind az Váras képében, hogy az öreg kő Templomot nekünk engedték, Illyen módon, hogy miglen két feléleszönk, és Valaki ő közülök Törvénynel keresnéje a Templomot, annak ezör forint kötelét Vetöttük egymás között, Annak fölötte más szörzésünk ez,

hogy eddig való Szó beszéd ez két féle nép között, Szitok és egyéb egymáshoz Való szó, az mind létetöt, hogy abból senki egymást ne kereshesse, se Törvényyel se egyéb képpen, Ez szörzésnek és ez dolognak bizonyosságára altuk ez mi levelünket, kit az váras pecsétivel meg erősítettünk, Ez levél Kecskemétön költ Végh Mihály feő Bíró házánál, husvétnap után való első Szerdán, Tizön egy óra koron Anno domini 1564.”

S felvetődik a kérdés, ki is volt valójában Kecskeméti Végh Mihály? Az a diák, aki 1521-ben Krakkóban tanult? Az a főbíró, akinek házában a lutheránusok és a katolikusok egyezséget kötöttek? Az a prédikátor, aki a régi zsolttáros könyv 55. énekét, a dávidi zsolttár magyar viszonyokra alkalmazott, aktualizált parafrázisát megírta 1560 körül? Azonos a három személy? Ha nem, a prédikátor Mihály a főbíró családjából származott? Ki szerezte az 55. zsolttárt? A tanult diák – későbbi prédikátor –, vagy a főbíró, akinek a közreműködésével létrejött egyezés szövege nagyban hasonlít az énekre?

A kecskeméti lutheránusok az 1567-es debreceni zsinaton Kálvin tanai, a Második Helvét Hitvallás mellett kötelezik el magukat. Közben a várost sorra érik a csapások, egyik legfájóbb az 1585-ben dúló nagy pestisjárvány. A reformátusok első ismert iskolarektorát 1597-ből ismerjük Veresmarty Mihály néven, sőt 1653-ban már egy református könyvtárról is említést tesznek.

A következő évek újabb csapásokat hoznak. Az 1678. évi pestis 2570 kecskeméti áldozatot követelt. A kiállításban Komáromi Csipkés György Pestis Pestise című kötete a pestisjárványok idején elmondott prédikációkat tartalmazza. Komáromi szerint a pestis önmagában nem ragályos, mert „a bölcs és megvizsgálhatatlan tanácsú Isten ragasztja ahhoz, akihez ragasztani akarja... minden külső ok és alkalmosság nélkül.”

1678-ban Lenti János lelkész paplakát felújították, a városra is áterjedő tüzvészben a templom is leég, ettől kezdve a temetőben, a kántorháznál, a leégett templom helyén tartják az istentiszteleteket. 1680-ban újabb egyezés születik a katolikusokkal, miszerint a reformátusok a kőkerítésen kívül építenek maguknak új templomot.

„Mi Kecskeméth Varosságban Lakozó Calvinista renden Lévo kereszténynek mindenikh valakik ez Contractualis levelünket lattyak olvassak es olvastatni hallyák [...]

Adgyuk értékre minden méltóságos és Tekintetes Nagos Uraknak [...] hogy minek utána az Úr In szegény városunkat az emesztő Tűz általl el pusztította volna kiben mind az két Templomot az mellyek egy Czinteremben lévén megh égtének volna az Calvinistáké fábull lévén építetve mind földigh leéget volna Annak utánna Tekintetes es Nagos Kohári István Urunk [...] intet Szép beszédével és Tanácsával Tanjot minket arra Ugy mint Calvinistakat hogy abbul az Czinterembüll kimennyünk, és másutt apitsunk Templomot az jó bekessegenk és öröké meghmaradó egyességnek megh maradására [...] Cuintermet mint egészlen oda engedünk az Pápista Urainknak megh másolhatatlanull...

Bíró György, Nagy István. Kalocsa Jan/os/, Sarköti páll, László Deák, Biro Jan/os/, Cseh György, Kőrös Jan/os/...” A katolikus gróf Koháry István földesúr engedélyt ad kőtemplom építésére kártalanítás elrendelésével. „...A mely Templomot jó tedzésemből edgyas között való jó bekessegre, és edgyessegre nezve keztek epíteni, nyakát szakasztván az reghí gyüölösegnek és veszekedesnek az Pápista Czinterembüll való kiköltözésekkel. [...] azközöttük költ Contrastusuknak erejével az Pápista hiten lévőktül az Calvinista Czinterem felének építéséért két ezer Tallér summa pénzt felvett Parancsolom az Contractusokban megirt birsagh alatt hogy ez irant mind két részről testimonialis levelek kellyenek...”

A protestáns Wesselényi Pál kuruc vezér, a város másik földesura is megerősíti a megegyezést. Továbbá IV. Mohamad szultán is engedélyt ad a budai pasához címezve: „...vigyázzatok, hogy ezen hitelenek templomépités színe alatt palánkot és várat ne építsenek.” A református követek török „közbenjárók” kenőpénzének „ozsorájára” 669 arany kölcsönt vettek fel. Az új kőtemplom 1680-83 között, a hívek adományaiból épül meg.

Eközben a város többi polgárához hasonlóan a reformátusok terhei is elviselhetetlenné nőnek. Az 1683-1699 között zajló török elleni felszabadító háború, s a közben pusztító pestisek (1682, 1691) mérhetetlen szenvedést hoznak a kecskemétiekre. A németeknek évente 200 000 forintot, hosszúfuvarhoz 60 embert, 30 szekeret, 120 ökröt, hadélelmezésként ételmelet, abrakot, szenát s naponta katonánként 5 krajcárt, a korrup tiszteknek discretiot, azaz „figyelmességet”, az Udvar által kivetett különadókat, tűzifát – aminek teljesítésére 60 aranyért bérelnek erdőt –

M. y. kik magunk kedelműjéül esküt Birak és polgarok papirta hitván valok, Tamas orban, Ugh Pall, Somodi Domstör, Pocz János, Agoston János, és mind az papirta kórosztvánalok egytömbben adjuk tultarommalitokak, és mi hűbirtok, kik Lettyak, és oluak, hogy az minemü dolgunk Ualt az Luter Krisztianusok, az övigh kis Templom felől, egy arant Jji egyfölkünk meg, mind az Uaras kapukon, hogy az övigh kis Templommal nekünk meg, együtt, Jhijer módon, hogy mighden Let fel Leflök, és Ualak, és köfűk, és Törvénnyel kivesszje az Templomot annak uför forint köfűk Ualt, és egy más köfűk, annak felölt, és más Birakunk, és hogy valjig Ualo ko befűk, és Let fel meg köfűk együtt, és együtt egy más ko Ualo ko, és mind köfűk, hogy abba Jnk, egy más, és nekünk hűk, és Törvénnyel J. együtt kapuk, és Birakunk, és az do legnek birak, Jaganak, attak, és mi hűbirtok, kik az Uaras püde fűk meg, és köfűk, és hűk kedelműjéül köfűk Ugh Mehak, és Birak hadaral, hűk az Uaras Ualo, és köfűk, és Jnk, és az ko Uaras

A mo Jo 1 2 6 7

1564. áru 5

le tűzvészben. Az egy évtized múlva kitört tűzvész gyújtogatói a források szerint „megfogattak, egy a tortura alatt meghalt, kettő Pestre vetetett.” Az évszázad egyik legnagyobb pestisében (1739) 4524 kecskeméti áldozat lelte halálát. S mindezek ellenére az élet nem állt meg, a csapások közepette is erős maradt mind a kecskeméti közössége, mind a református egyház. 1712-ben Veresmarty László Péter elkezdte vezetni az első anyakönyvet (bemásolja Kecskeméti Selymes János kézíratait is), s 1741-ben szertárral, könyvtárral, auditoriummal tervezett új iskolaépületet emelnek az Ókollégium helyén, mely már 1750-ben leválik a debreceni kollégiumról. Igen értékes forrásunk Nagy István helyi születésű iskolarektor kecskeméti iskola- és kultúrtörténeti munkája, a Kecskeméti Helikon 1826-ból.

Az évszázad második fele ismét csapások sorát hozza. Néhány évtized alatt hét tűzvészben összesen 2169 lakóház semmisül meg. A legsúlyosabb az 1794. évi tűz volt, majd ezer ház és 20 malom veszett oda. 1819-ben a lakóházak mellett két templom, hét malom, egy patika, két kaszárnya és a városháza is leégett.

A 19. században új lendületet kap a református egyház is, 1830–1834 között megépül az Ókollégium, mely 1835-től liceumi rangot kap. Ám a harmincas évek újabb vészt hoznak, a rettegett kolerát, ami többször (1831, 1836, 1849) végigsöpör a városon, több ezer áldozatot követelve.

1870-től Kecskemét önálló törvényhatóságú város, a századforduló pedig addig nem látott impozáns, gyors fejlődést hoz. A református egyház megerősödve lép ebbe a fejlődési folyamatba, 1911-ben megkezdődik a szecessziós Újkollégium építése. Fedezete államsegély és 1 millió korona kölcsön, tervezői Mende Valér építész és Dombi Lajos gimnáziumi rajz- és művészettörténet tanár. 1924-ben a Jogakadémia átköltözik az Újkollégiumból az Ókollégiumba, helyén leánylíceum indul. Néhány év múlva (1929) időszerűnek és szükségesnek ítélik az Újkollégium bővítését, a tanítóképző pedig átköltözik az Újkollégiumból a Kaszap utcára (1930).

A második világháború és a Rákosi-hatalomátvitel hosszú időre megakasztja ezt a nagy ívű fejlődést. Az államosítás során a református és a piarista iskola összevonásával létrehozzák a Katona József Gimnáziumot.

kell beszolgáltatniuk. Általánosak a német tisztek túlkapásai. Emellett adóznak a töröknek, tizedet fizetnek, s földesúri adót szolgáltatnak.

A Rákóczi-szabadságharc első évében 700 kecskeméti lelkesen, önként beáll a kuruc seregbe. Az 1703–1711 közötti időszak azonban minden korábbit meghaladó teherrel jár: a kuruc, a labanc és a rác egyaránt sarcolja Kecskemétet. Elrabolt nyájak, gulyák, ménesek. A katonaillesítési kötelezettség évente több száz kecskeméti férfit érint. 1705-ben ráadásul a felperzselt föld taktikáját alkalmazva kiürítési parancsot ad a kuruc. A kecskeméti en-

nek ugyan ellenállnak, de a város harmada megsemmisül. 1707-ben jön el az egyik letragikusabb esemény a város történetében, a fegyvertelenek elleni rác vérengzés. 696 kecskeméti legyilkolnak, 155 főt rabságba hurcolnak, közülük minden negyedik meghal. Az anyagi kár: 899 ökör, 562 ló, 300 marha, 88 kocsi, 126 szekér, 90 leégett ház és 9 malom. Egy szemtanú labanc szavaival: „fél évszázados katonakodásának ideje alatt sokat tapasztalt, de hasonló iszonyatosságokat nem.”

1709-ben pestis, 1718-ban 500 házat felemészítő tűzvész, 1723-ban hatalmas orkán pusztít, 1727-ben újabb 100 ház ég

1983-ban az Újkollégiumban megalakul a Ráday Múzeum, mely 2003-ban költözik az Ókollégiumba. A rendszerváltás után, 1991-ben újraindul a református gimnáziumi oktatás, 1994-ben pedig a református általános iskolai oktatás. Nagy eredménye az egyházközség legújabb kori történetének a 2004-ben megépült, Újkollégiumot bővítő szárny.

„Az Asztalost ismét megfogatuk, az egész Templomot széssel Tele csinálja.”

Külön termet szenteltünk azon források, dokumentumok bemutatásának, melyek a hivatalos bejegyzések mellett a korabeli élet, a mindennapok valóságát is megőrizték, egyben érdekes történeti néprajzi adatokat szolgáltatnak. A templomépítések körülményeit különösen gazdag forrásanyag őrzi, a közösség életében betöltött szerepe, a munkálatok nagysága és a hívek áldozatvállalásának arányai miatt is.

A Kecskeméti Református Templom építésére megfogadott mesteremberek kilétét, fizetségét megőrizték a Gondnoki naplók. A kőművesmunkát Kőműves András, László és Máté vállalta Debrecenből, 1680-ban. „*Mi Dönröczön városában lakók nevek szerint kőműves András kőműves László és kőműves Mathé Adgiuk emlékeztül az kiknek illik [...] az kecskeméti reformata Eklesianak fogattunk Föl hogy újonnan küből egy Templomott építünk [...] alkottunk megh ött száz Tallérokban hatt par szattján chizmakban három vegh fejel abakban es három vegh Török vasznakban, mgunk mellé vévén három mestör legeniökett [...] illen embörseges embörök előtt ugy mint Sárközi pall Taár Giörgi es Kjrall Istvan*”. Fizetségük 500 tallér, 6 pár szattyán csizma, 3 vég abaposztó, 3 vég törökvászon volt.

A téglavető Varga Mihály szintén debreceni volt, ugyanabban az évben bízta meg az egyházközség. Fizetsége 1 kemence tégláért 6 garas, 6000 tégláért 22 tallér 1 garas. 1683-ban 1000 tégláért 3 forint és heti 1 icce bor legényenként.

Az építőkövet kővágó rációk „*vágták*” Kőbányán, amiért pénzt, 6 pár csizmát, 6 vég abaposztót alkudtak ki. Ahogy a naplókba feljegyezték a kecskemétiak, „*Pestre küldöttük az Györgyöt, az kő bányában.*”

A fuvaros munkát kecskemétiak és vidékiek vegyesen vállaltak. A zsindelet példái például gombaiak, monoriak, újfaluasiak szállították. A fát szállítóknak 100 garas, a

dunai úszatóknak 80 garas járt. „*Adtunk kezökben Száz Garasokat szekeresök fogadni*”

Ács András „*öreg mestör*” vállalta az ács munkákat 1682-ben 200 tallér, 6 fertály búza, 4 vég aba és 6 pár csizma fejében.

Üveges András Sárról, Üveges Márton, Imre és Péter Rozsnyóról vállalta a templom ablaküvegeinek elkészítését egy 1683-as bejegyzés szerint, 76 tallérért és „*illendő*” ételért, italért.

Egy püspöki harangöntő felfogadására is vannak adatok 1684-ben, de kilétét nem őrizte meg a forrás.

Az építkezést a hívek adományaiból fizették. A hívek áldozatvállalása „*a mennyi Istenének Házáért*” erőn felüli és példaértékű volt. A források jórészt megőrizték az adakozók nevét s adományaikat. Például Tankó Dániel gulyása egy borút, János béres 2 garast, Kállai László gulyása, Gyurka 7 garast, Kecskemét városa marhákat, juhokat, Csikai András két hizott ökröt, Bekő András testamentumban szőlőföldet, Kovács Máté szénát, egy ismeretlen farkas- és rókabórt, Böcze Mihály két borjút, Halas városa egy egész birkanyáját ajánlott fel.

Szana Pál „*atta két Tehenét, 42 Garason attuk el*”, Korda György „*atta Tehenét, 20 Garason attuk el*”. Sokan pénzzel támogatták a nemes ügyet, I. Rákóczi György harangot küldött, Kajali András 10 szekér fát a tégláégetéshez

A tárlat felvonultatja azokat a magyar tudósokat, politikusokat, művészeket, írókat is, akik nem arról lettek híresek, hogy reformátusok voltak, hanem egyéb területen kifejtett munkásságuk miatt, de életük, erkölcsiségük meghatározó eleme volt református hitük.

Apáczai Csere János kálvinista teológus, a tudományok első magyar összegzője, a Magyar Encyclopaedia megalkotója például székely szabad paraszti református családba született 1625-ben.

Református erdélyi fejedelemként I. Apafi Mihály figyelmet fordított a nép erkölcsiségére, rendelkezett az egyház védelméről és református hite mellett jóindulattal viseltetett a nem református egyházak iránt.

Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem, a korabeli Magyarország egyik leggazdagabb főura, a Rákóczi-család hatalmának megalapozója is hithű református volt. Ő támogatta Károli Gáspár bibliafordításának megjelentetését.

Rendkívüli műveltségével kiemelkedik kortársai közül – különösen nőként – a református egyházat gyámolító Lorántffy Zsuzsanna, I. Rákóczi György erdélyi fejedelem felesége, a későbbi II. Rákóczi Ferenc nagynyja. Őt gyermeket hozott világra, de csak György és Zsigmond maradt életben. Zsuzsanna asszony gyógyítóerővel gyógyított, az udvarában készült hímzésekkel az egyházat gyarapította. Két műve is megjelent nyomtatásban!

Árva Bethlen Katának szomorúbb sors jutott. Anyja 1717-ben a református hitben elmélyült leányát katolikus mostohafiához kényszerítette feleségül. Férje két év múlva meghalt, s a 22 éves özvegy férjhez ment gróf Teleki Józsefhez, akivel annak haláláig éltek egyetértésben. Azután nevezte magát Árva Bethlen Katának, amikor elvesztette két férjét, a két házasságból született hat gyermeke közül négy meghalt, kettőt pedig erőszakkal vettek el tőle. A Bécsi Udvar katonai karhatalmat rendelt ki a gyerekek elvételére, hogy azok katolikus hitben nevelkedjenek. Korának híres gyógyítója volt, pénzét református templomok és iskolák építésére, szegény diákok iskoláztatására, könyvek megjelentetésére költötte.

Balassi Bálint 16. században élt költő, törökverő nemes 18 évesen lefordította németből egy lutheránus prédikátor könyvét, a Beteg lelkeknek való füves kertecskét, amelyet Krakkóban ki is nyomtattak.

Csokonai Vitéz Mihálynak, a magyar irodalom egyik legjelentősebb költőjének édesapja református főiskolai tanár volt, s fiát, Csokonait is professzornak nevezték ki szülővárosában, Debrecenben.

Nemzeti himnuszunk költője, Kölcsey Ferenc is református vallású volt, ahogy Móricz Zsigmond, a 20. századi realista prózairodalom legismertebb alakja is. Édesanyja református lelkész leánya, édesapja ötholdas parasztember. Móricz a Debreceni Református Kollégiumban és Sárospatakon tanult, majd Debrecenben református teológiát hallgatott.

Arany János hívő református családba született, szegény, földművelő szülők gyermekeként. 1851 és 1860 között pedig a nagykorú református gimnázium tanára volt.

Ady Endre Szatmárban, elszegényedett nemesi családban született, édesapja kisparaszti gazdálkodó, édesanyja református lelképásztorok leszármazottja volt. A kálvinizmushoz kötődő gyermekkorai hite után az ifjúkor istentagadása következett, majd felnőttként szabadgondolkodó-

nak minősítette magát Istenhez fűződő viszonyában.

Bolyai Farkas 19. századi matematikus, a nemeuklideszi geometriák előfutára, aki évtizedekig dolgozott a marosvásárhelyi református kollégium matematika-, fizika- és kémiaprofesszoraként. Leghíresebb tanítványa saját fia, Bolyai János volt, az egyik legjelentősebb magyar matematikus, a „*geometria Kopernikusza*”. Megalkotta a nemeuklideszi geometriát, a 20. századi fizika elméletei alapját.

Kevesen tudják, hogy Kandó Kálmán, a villamos vasúti motorok, többfázisú váltóáramú motorok, felsővezetékek kidolgozója a Budapest-Angyalföldi Református Egyházközség templomépítési bizottságának is tagja volt.

Ahogy az is kevésbé ismert, hogy Szent-Györgyi Albert Nobel-díjas magyar orvos, a C-vitamin és P-vitamin felfedezője református volt. Az is életörpül tudományos eredményei mellett, hogy az első világháborúban katonaoorvosként harcolt, a második világháborúban pedig a kiugrási kísérlet egyik szervezője volt. 1945–1947 között nemzetgyűlési képviselő.

A feltalálók sorában meg kell említeni a robbanásmentes gyufa feltalálóját, az akkor 19 éves Irinyi Jánost is, aki református nemesi családból származik a 19. század elején. Találmányát rossz üzleti érzéssel eladta egy gyufagyárosnak. Az 1848–49-es szabadságharcban Kossuth az ágyúöntés és puskaporgyártás irányításával bízta meg. A szabadságharc bukása után börtönbüntetésre ítélték. Természetesen öccse, Irinyi József hírlapíró, országgyűlési képviselő is református neveltetést kapott. Az 1848-as pesti forradalomban az ő javaslatára foglalták össze a követeléseket 12 pontba.

Jókai Mór, szintén a márciusi ifjak egyike, a legtermékenyebb magyar regényíró, reformátusként a pápai református kollégiumban tanult – itt kötött barátságot Petőfi Sándorral – majd a kecskeméti Jogakadémia hallgatója lett.

Gróf Tisza István miniszterelnök, Tisza Kálmán korábbi miniszterelnök fia anyai ágon a tiszántúli református egyházkerület főgondnokának unokája volt. Őt magát is megválasztották a dunántúli református egyházkerület főgondnokává.

Vitéz nagybányai Horthy Miklós 1909–1914 között Ferenc József szárnységéje, ellentengernagyként a flotta utolsó főparancsnoka, a világháború végén altengernagy, 1920. március 1-jétől 1944. október

16-ig a Magyar Királyság kormányzója. S nem utolsó sorban hitét tartó református.

Horthyhoz hasonlóan Nagyatádi Szabó István is református családba született, de ő parasztcsaládba. A magyar parlament történetének első paraszti származású képviselője, 1920-ban az ország legnépszerűbb politikusa. A nevével jelzett földreform megvalósításáért földművelési miniszterként a nagybirtokos lobb ellenállása miatt minimális eredményt hozó küzdelmet folytatott. *„Mindig nélkülözések között éltem; ha az időm engedte, erdőirtásban és napszámom dolgoztam másoknak...”*

Nagy Imre szintén szegényparaszti református családból származott, édesapja uradalmi cseléd, édesanyja cselédlány volt. 1953 és 1955 között valamint az 1956-os forradalom alatt a Minisztertanács elnöke. A forradalomban betöltött szerepéért halálra ítélték, és kivégezték. Veje református lelkész volt.

Tildy Zoltán politikusi pályája előtt református lelkészként szolgált Szennán, Tahitótfaluban, illetve Szeghalmon. 1945. november 15-étől 1946. február 1-jéig miniszterelnök, a királyság megszűnésével hazánk államfője. A kommunisták lemondatták, majd nyolc évig házi őrizetben tartották. 1956. október 26. és november 4. között a Nagy Imre-kormány miniszterelnök-helyettese volt, a forradalom bukása után hat év börtönrre ítélték.

Bibó István ősei is értelmiségi református köznemesek voltak Kiskunhalason. 1956-ban a harmadik Nagy Imre-kormány államminisztere, a Parlamentből felhívást intézett a magyarokhoz és a világhoz:

„a megszálló hadsereget vagy az általa esetleg felállított bábkormányt törvényes felsőségnak ne tekintse, s vele szemben a passzív ellenállás összes fegyvereivel éljen”. 1958-ban életfogytiglani börtönrre ítélték, 1963-ban amnesztiával szabadult.

Művészeink közül büszkén vállalta vallási hovatartozását Szelezky Zita színésznő, aki 1936-tól 1944-ig 26 magyar film női főszerepét alakította. 1945-ben elhagyta az országot, a népbíróság távollétében koholt vádak alapján elítélte. 1993-ban a Legfelsőbb Bíróság rehabilitációban részesítette. Pécsi Sándor szülei Trianon után a Felvidékről menekült magyar nemesemberek voltak. Diákként nyolc évig a Sárospataki Református Kollégiumban tanult, református lelkész szeretett volna lenni, végül mégis színésznek tanult. Református vallású volt Turay Ida színésznő is, aki nainaként aratott sikereket. Az 1956-os forra-

dalom idején férjével, a színműíró Békeffi Istvánnal elhagyták az országot. Tizennyolc év távollét után tértek haza. Cserhalmi György, a nemzet színésze felvállaltan nem egyházi közegben gyakorolja a vallását. Szavaival: *„Annyira református nevelést kaptam, hogy gyermekkoromban a lágymányosi Károli Gáspár térre jártam Sebestyén Andor bácsihoz vasárnapi iskolába, rövid nadrágban, magas szárú cipőben. Nagyon édes felesége – egy nagymama típusú anyóka – mindig adott nekünk süteményt, tejet meg kakaót, akkor ez ritkaság volt. ... református vallásos nevelést kaptam, konfirmáltam is ... Nagypám evangélikus kántortanító volt Mogyoródon ...”*

Kecskeméten Lestár Péter református nemesi család leszármazottjaként, polgármesterként szolgálta a város érdekeit 1880-tól haláláig. Polgármestersége idején épült a színház, a Városháza és a városközpont több nagy épülete, a fülöpszállási és a tiszauzi vasúti szárnyvonal. Sándor István pályafutását Lestár mellett kezdte, majd Kada Elek mellett folytatta. Az *„aranykor”* városépítő tevékenységében nagy szerepet játszott (Rákóczi út, művésztelep, Újkollégium, Iparos Otthon stb.) A református egyháztanács tagjaként is köztiszteletnek örvendett. Támogatta a kecskeméti mozi létrejöttét, múzeumépítési terveit a történelem viharai hiúsították meg, az első világháború évei és az azt követő zavaros időszak miatt pedig csak néhány tervét tudta megvalósítani: Kada Gyermekotthon, leánykereskedelmi iskola, hat tanyai iskola, Központi Szeszőfőzde, pályaudvar bővítési terve.

A kiállítás egyik legfőbb üzenete, hogy Kecskemét a vallási türelem példaértékű helyszíne. Katolikus és protestáns lakóit évszázadokon át a békés egymás mellett élés és egymáshoz való jóindulat jellemezte.

A 16. század közepén Kecskemét egyetlen templomát az *„öreg kő templom”*-ot közösen használták a katolikusok és az új hit követői. Ugyanazon templomban, de különböző napszakban volt mise és prédikáció. Bíróságot szabtak ki arra, aki vallásáért a másikat csúfolta vagy bántalmazta.

1564-ben egyezséget kötöttek a két egyház hívei a főbíró házában. A kőtemplomot a katolikusok használták tovább, a reformátusok a templomkerítésen belül építették föl fatemplomukat. A város lakói békességben éltek egymás mellett és gyakorolták vallásukat.

Az 1678-as tűzvészben megsemmisült fatemplom helyett a kálvinisták új templom

építését tervezték. Mivel nemcsak Koháry István földesúri támogatását kérték, hanem a szultánhoz is követséget küldtek, a gróf hazaárulással vádolta meg őket. Géraud páter, a ferences rendfőnök sietett a segítségükre és enyhítette meg haragját.

A város vezetésében is egyensúlyt tartottak, a tanács tagjai felerészt katolikusok, felerészt reformátusok voltak, a bírót is fölváltva választották a két felekezet tagjai közül.

Kecskemét városa ügyelt arra, hogy a két egyháznak egyformán juttasson földet, tűzfát, bort. Az előjáróság szigorúan büntette a békétlenkedőket. 1713-ban Kovács István a református templomba süvegben ment be, ezért pálcabüntetésre ítélték.

Vahot Imre 1853-ban így írt Kecskemét felekezeteiről: *„E helyen különös említést érdemel a kecskeméti népnek azon érettséget, s higgadtságot tanúsító magaviselete, melynél fogva vallásos ügyeit intézi, s azon szép kölcsönös türelem, mellyel a külön hitfelekezetek egymás irányában viseltetnek. ...Ezen valódi keresztény szeretet- és kegyeleten alapuló egyetértésből származik azon helybeli százados szokás, miszerint az egész városi tisztviselőségnek fele romai katolikus, más fele református egyénekből áll.”*

Egyedülálló jelenség, hogy a tágabban vett főtéren öt vallás temploma épült fel a 19. század végére. Három katolikus templom: Szent Miklós-templom (14. század), piarista templom (1730), Nagytemplom (1791), valamint a református templom (1684) a görögkeleti templom (1829), az evangélikus templom (1863) és a zsinagóga (1871) tornyai hirdetik Isten dicsőségét.

Napjainkban is tapasztalhatjuk a város felekezetei között a folyamatos és élő együttműködést. Az ökumenikus imahét a keresztyén egyházak világszerte közös imahete, amelyet minden év január végén tartanak. Kecskeméten minden évben más vallás templomát jelölik ki az imahét helyszínül, és naponta más felekezet lelkésze prédikál a templomban. Az egyházi iskolák diákjai évente a református templomban gyűlnek össze ifjúsági áhítatra. Rendszeresen az ökumenikus házasságkötések, anyagi támogatással egymás közösségeit segítik. A városi rendezvényeket, megemlékezéseket a lelkészek közös imája, áldása kíséri.

Az évszázadokra és generációkra visszanyúló hagyomány, egymás hitének tiszteletben tartása kiemelkedően fontos örökség. Legyen követendő példa az eljövendő nemzedékeknek, hiszen e város

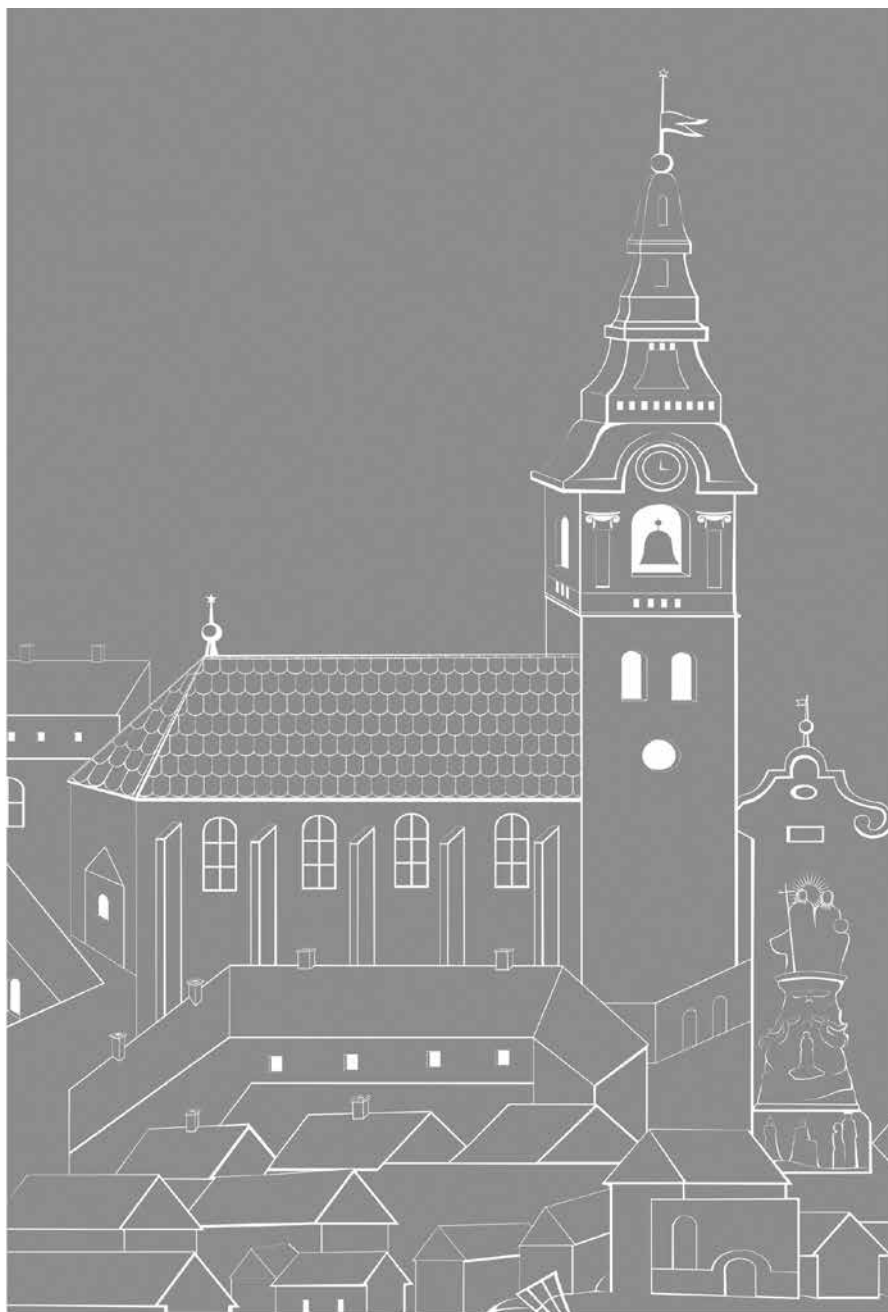
lakói már bizonyították: összefogással és egymás segítségével nagy dolgok vihetők végbe.

A reformáció hatása messze túlmutat egyházi mivoltán. A reformáció kovásza volt a nemzettudat erősítésének, segítette a nemzeti történelemszemlélet fejlődését, a nemzeti nyelv kialakulását, a magyar nyelvű írásbeliséget és vitakultúrát, a magyar zenekultúrát. Lendületet adott a könyvnyomtatásnak, a természettudományok fejlődésének, jól megfér a tudományos gondolkodás mellett. Zászlajára

tűzte a nép írni-olvasni tanítását, iskolák alapítását. A demokrácia gyökereit is kereshetjük benne, érdeme a demokratikus közösségek elismerése, de a protestáns etika és vállalkozó szellem meghonosítása, a tisztességes kamat követelménye is.

A kiállítás a Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye földszintjén, öt teremben várja a látogatókat. Kurátorai Szabóné Bognár Anikó és Dr. Végh Katalin, társrendezője Bán Magdolna.

**Szabóné Bognár Anikó
– Dr. Végh Katalin**

KECSKEMÉT SZOVJET MEGSZÁLLÁSA

Az 1944-es esztendő utolsó

1944 őszétől Magyarország több mint fél évig a két európai katonai nagyhatalom – Németország és a Szovjetunió – között vívott élethalálharc hadszínterévé vált. Kecskemét térségét 1944 októberében érte el a harc vonal. 1944 utolsó hónapjai a 20. század legsúlyosabb megrázkódtatását jelentették a kecskeméti lakosok számára.

Kecskemét a kiürítést és a front átvonulását követően több szempontból is sajátos helyzetbe került: a megszállás előtt a várost teljesen kiürítették; az elmenekült lakosság csak lassan tért vissza a megszállt városba; a német és a magyar katonák elszállították a fontosabb berendezéseket, intézményeket ezért több területen hiányzott az alapvető infrastruktúra; a városban lévő javakat, értékeket széthordták; a szovjet katonák beköltöztek az üresen maradt lakásokba. A későbbiekben Kecskemét Budapest ostromához jelentős háttérrel biztosított, kilenc katonai kórház működött a városban, melyek felszereléséről és a sebesült katonák ellátásáról a helyi lakosságnak kellett gondoskodnia. Azok a városok, ahol tömegesen és hosszabb ideig tartózkodtak a szovjet katonák, például ahol katonai kórházak működtek, ott a helyi lakosság

többet szenvedett a tömegesen jelen lévő, „*rээрő*” katonák miatt. A korábban leszerelt városi üzemeket újraindították, melyekben a szovjet katonaság számára robotoltak a helyi lakosok. A városban hónapokon át magasabb volt a katonák száma, mint a polgári lakosságé, gyakoriak voltak az atrocitások, az erőszakoskodások, a fosztogatások és a gyilkosságok – a front átvonulását követően több mint egy évvel – még 1945 decemberében is.

Ez az időszak Kecskeméten nagyon jól dokumentált, mert a városvezetés által kinevezett belterületi kerület- és külterületi körzetvezetők napi rendszerességgel jelentettek az ott történt eseményekről a polgármesternek, ezek jórészt fennmaradtak és a Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában fellelhetők, írásom elsősorban ezekre a forrásokra épül.

A front átvonulása Kecskeméten

1944 őszén a németek Magyarországon egyre jelentősebb erőket vetettek be a nyersanyagok, főleg az egyre szűkösebbé váló kőolaj biztosítása érdekében. Románia augusztusi „*átállását*” követően Sztálin abban bízott, hogy Magyarország keleti részén – az Alföldön – a Vörös Hadsereg gyorsan nyomulhat előre. Sztálin ekkor már jól látta, hogy a háborút követően azokat a térségeket vonhatja ellenőrzése alá, amiket katonai erővel elfoglal. Mindezek okán október második felében a Duna–Tisza közén egyre intenzívebb harcok bontakoztak ki. Október 28-án Sztálin parancsba adta Malinovszkijnak, hogy 24 órán belül induljon meg Budapest felé és mihamarabb foglalja el. A másnap induló támadásnak a magyar 3. hadsereg nem tudott ellenállni, Kecskemétnél a 24. német páncélososztály is bekapcsolódott a harcokba.

1944. szeptember elején Vörös János vezéreztetés az ország keleti felét hadműveleti területté minősítette, és elrendelte Erdély, a Tiszántúl és az ország északkeleti részének kiürítését. A kiürítésre kijelölt terület nyugati határa ekkor a Tisza vonala volt. 1944. október 10-én parancsot adtak Kecskemét polgári kiürítésére. Elrendelték, hogy a katonaköteles korban lévő férfilakosságot hátra kell irányítani, tízfős osztagokban. A polgári lakosság többi része ekkor még maga dönthetett arról, hogy maradnak vagy elmenekülnek.

1944. október 9-éről 10-ére virradó éjjel egy szovjet katonai alakulat megtámadta Kecskemétet, de ezt visszaverték, a főerők ekkor még Kiskunfélegyháza környékén harcoltak. A város déli részébe nyomult be a szovjet katonai egység, és egy lőszeres vonat kocsiját robbantották fel, eközben a nyíregyházi huszárok felvették velük a harcot, és kiszorították őket. Délután a város rendje helyreállt, de a lövöldözések következtében sokan, főként a város vezető tisztviselői elmenekültek, majd közülük többen, néhány nap múlva visszatértek. Miután a polgár-

Kállay Miklós miniszterelnök Kecskeméten búcsúztatta a frontra induló honvédeket. Háttérben a Cifrapalota

hónapjai

mester, Liszka Béla is visszatért a városba, behívta azokat a befolyásosabb, jórészt egyházi és közművelt baloldali személyeket, akikről tudta, hogy a városban akarnak maradni: Baranyi László plébánost, Sárkány Béla evangélikus lelkészt, Károlyi Bernátot, a ferences rendház főnökét, Kovács Bálint református lelkészt, Tóth László nyomdaigazgatót, Molnár Erik ügyvédet, Sándor József városi ügyészt. Arra kérte őket, hogy ha a vezető köztisztviselőknek ismét el kellene hagyniuk a várost, vegyék át az irányítását, és vegyék fel a kapcsolatot a szovjetekkel.

1944 szeptemberétől egyre több menekült érkezett Kecskemétre, akik az előrenyomuló szovjetek elől kerestek menedéket. Az akkori református lelkész, Kovács Bálint elmondta, hogy a református egyház is fogadott menekülteket, akik beszámoltak tapasztalataikról. *„Ezek nem voltak biztatóak. Megjelent Bőszőrményi Ede szentesi hitoktató és esti beszélgetésben elmondta az első fájdalom élményeket a rablásokról és a nőkkel tanúsított erőszakos cselekedeteket. [...] A menekülők továbbmentek, de terjesztették a helyekben is a menekülésre való hajlamot.”* A helyi lakosságot egyre inkább a menekülés vagy maradás dilemmája foglalkoztatta, hiszen mindkét lehetőség komoly nehézségeket és veszélyeket hordozott magában.

1944. október 23-án jelent meg a 3. hadsereg főszállásmesterének parancsa Kecskemét teljes kiürítésére vonatkozóan. A teljes kiürítés nem volt jellemző más városokban, ha ki is adták parancsba, azokat általában nem hajtották végre oly mértékben, mint Kecskeméten. A vonalat Kecskeméttől északra húzták meg, ezért a várost teljesen ki kellett üríteni. A hátravont lakosságot az állatállománnyal és a legszükségesebb ingóságokkal a Dunántúlra irányították. Az üzemeiket vagy azok legfontosabb részeit le kellett szerelni és hátravonni, végső esetben meg kellett semmisíteni, vagy igyekeztek hosszabb időre az ellenség számára használhatatlanná tenni.

A lakosságnak a Kerekegyháza–Kunszentmiklós útvonalon Szalkszentmártonra és Apostagra kellett hátravonulnia, csak a legszükségesebbeket vihatték magukkal

(élelmiszert, meleg ruhát, takarót, keves főzőedényt), a szállításra minden alkalmas eszközt igyekeztek felhasználni. A parancsban a kormánybiztos azzal fenyegetőzött, hogy *„az esetleges vonakodással szemben karhatalmat leszek kénytelen alkalmazni. A karhatalom utasítva van az esetleges ellenszegülőkkel szembeni legerélyesebb kényszerintézkedés alkalmazására is, egészen a fegyverhasználatig bezárólag.”* A közeledő szovjet csapatok elől a csendőrök és a rendőrök október 31-ére elvonultak. Az idős emberek a ferences rendház pincéjében húzták meg magukat.

A Kecskeméti Lapok 1945. január 4-i számában – a Lajosmizséről című írásban – is megemlékeztek a hónapokkal korábbi kiürítésről: *„Egyik nap halljuk Kecskemét kiürítését. [...] Kisírt szemű nők, káromkodó férfiak tűnnek fel a főúton, szuronyal kényszerítették ki őket a városból. [...] Minden élőlényt ki kell vonni a városból, mert a németek most vetik be a csodafegyvereket, ami olvaszt is, fagyaszt is... Nem is hagytak Kecskeméten semmit. De nemcsak az élőlényeket féltették a csodafegyverektől, hanem az értékesebb élettelen holmit is. Feltörték az üzleteket, házakat és zsúfolt teherautók száguldottak – Németország felé.”*

Október 29-én 14 órakor – Sztálin utasításának megfelelően – Malinovszkij marsall kiadta a 2. Ukrán Frontnak a támadási parancsot. A támadás súlypontja rövid tüzéségi előkészítés után Kecskeméttől délre bontakozott ki. A Fretter-Pico tüzéségi tábornok által vezényelt 6. német és a 3. magyar hadsereg a vártnál nagyobb ellenállást fejtett ki. Schell Zoltán ezredes, a pánfélhadosztály parancsnoka a támadásról Gosztonyi Péternek a következőket mondta: *„A harcmezőt ellepték az orosz elesettek. S hiába löttünk, tüzeltünk, mindig újabb és újabb hullámban támadott az ellenséges gyalogság. A legvégén a földeken csak hullákat és sebesülteket láttunk. De az oroszok nem tágtítottak: roham rohamot követett.”* A szovjetek áttörték a frontot, a támadás éjszaka is folytatódott, majd 30-án betörték Kecskemétre. *„Az előrenyomulás azonban lefékeződött, és a szívósan ellenálló magyar–német csapatok, elsősorban a légvédelmi tüzéség csak Kecskemét körzetében 20 harckocsit lőtt ki.”* Végül, a szinte teljesen üres várost október 31-én, késő délután foglalták el a szovjet csapatok.

Kecskeméten, illetve a környéken maradt Kovács Bálint is, aki Merétey Sándor gyermekorvos közeli, Ménteleken lévő tanyáján húzta meg magát a családjával együtt.

Liszka Béla beszédet mond a 7. „Zrínyi Miklós” Honvéd Gyalogezred zászlóavatási ünnepélyén 1939. november 26-án (KJM 823.)

A megszállást követő két hónap

Várady József bő másfél hónapig volt Kecskemét polgármestere, 1944. november 1-jétől december 17-ig. Korábban a Beretvás szálló egyik pincére volt, iskolázatlan és tapasztalatlan a politikában, gyakorlatilag a véletlen folytán lett polgármester. Kovács Bálint a visszaemlékezésében azt írja, hogy Várady a város legjelentősebb szállodájában, a Beretvásban volt pincér, és a szovjet tisztak akkor szemelték ki polgármesternek, amikor a bevonulás után megvendégelte őket a szálló étkezőjében. Helyettese dr. Molnár Erik lett, mert ő tudott oroszul és baloldali beállítottságú volt. Váradynak zavaros és népszerűtlen intézkedései voltak, ezért néhány hét után lemondatták. Várady Kecskemét közállapotára vonatkozóan december 9-én jelentést írt a szovjet katonai parancsnokságra. Ebben kifejtette, hogy a kiürített városban mintegy ezer fő rejtőzött el. A lakosság nagyobbik része a város körüli szőlőkbe, tanyákra menekült, a szovjetek bevonulása után őket kellett visszatelepíteni. A városi kórházat leszerelték és Németországba akarták szállítani, végül a kórház parancsnoka nem teljesítette a parancsot, helyette 1944 decemberében Budapestre vitette a kórházat, és az ostrom alatt kétezer beteget láttak el. A város elektromos berendezéseit leszerelték és elvitték, a teljes tűzoltó-felszerelést is az Alsó-Ausztriában

fekvő Krumbauba irányították a személyzettel együtt, és csak 1945 augusztusában tértek vissza. Tehát nemcsak az emberek hagyták el a várost, hanem a város alapvető infrastruktúrája is hiányzott.

A város lakosainak száma a korábbi népszámlálási adatokhoz viszonyítva 1944. december 13-ra a belterületen közel felére (54%), míg a külterületen ötödére (19%) csökkent. Sokan valóban elhagyták a várost. Még többen voltak azonban, akik a környékbeli tanyákon, falvakban próbálták átvészelni a front átvonulását, de nem igyekeztek a hivatalba történő bejelentkezéssel, mert azután berendelték őket a Vörös Hadsereghez vagy a városhoz ingyenmunkára. A városba is csak lassan szivárogtak vissza. 1945. március 7-ére eltűnt a bel- és külterület közötti egyenetlenség, ekkorra már mind a külterületekre, mind a belterületre a város lakóinak több mint 70%-a visszaköltözött. A szovjet megszállást követően először a város közigazgatását és a vasúti összeköttetést igyekeztek helyreállítani. Várady említett jelentésében azt is leírta, hogy működését a városházán november 4-én kezdte meg 12 fővel.

A közigazgatást decentralizálták, a város belterületének mind a tíz kerülete élére kerületvezetőket és helyetteseket neveztek ki. A felállított kerületi irodákba két fő irodai alkalmazottat és négy-öt fő kerületi polgári rendőrséget szerveztek. A szovjet megszállás után két héttel, november 14-én parancsba adta a polgármester, hogy az egyes kerületekben minden utcába utcaparancsnokot, minden tíz házra gondnokot kell kinevezni, „akinek kötelessége a lehetőség

Kovács Bálint református lelkész

szerint gondoskodni a lakatlan házakban lévő vagyontárgyak megőrzéséről, elsősorban a ház lezárása útján.” A vezetőknek minden kerületből reggel hét órára 50 munkást kellett küldeniük a városházára. Ez a decentralizáció javította és hatékonyabbá tette a kommunikációt a lakossággal, és a közigazgatás működőképességét is javította. Ezen a csatormán keresztül osztották el a 250 gramm fejadag kenyeret is 1944 végén. A kerületi irodákban reggel 8-tól 17 óráig állandó ügyeletet kellett tartani, és minden nap 12 óráig jelentést írni a polgármesternek a kerület legfontosabb eseményeiről.

A németek novemberben többször bombázták Kecskemétet. 1944. november 16-án volt egy nagyobb bombázás, amikor csak az V. kerületben 50 ház dőlt romba. Az I. kerületben 1944. december 5-én mindössze 968-an laktak, a korábbi lakosság 30 százaléka, az elmenekültek számát pedig

2300 főre becsülték. Az elhagyott házakban szovjet katonákat szállásoltak el. A szovjet városparancsnokság igyekezett mihamarabb a Vörös Hadsereg szolgálatába állítani a városi üzemeket, elsősorban a pékségeket, a konzervgyárakat, a cipőgyárat, a varrodákat, a mosodákat és a cipészetekeket.

A továbbiakban az I. és IV. kerület vezetőinek 1944 novemberi és decemberi jelentései alapján mutatom be a város megszállása utáni viszonyokat. 1944. november 22-én jelentette Faragó László, az I. kerület vezetője, hogy „a nemi erőszakoskodások kerületemben még mindig tartanak. [...] A városba újonnan érkező megszálló csapatok a lakások ablakait bezúzzák.” A IV. kerület vezetője azt jelentette 23-án, hogy aznap egyetlen munkás sem érkezett a vezetőségre, mert az oroszok elvitték őket dolgozni. Ő is megjegyezte, hogy „az üres lakások fosztogatása napirenden van.” Pár nappal később, november 26-án jelentette az I. kerület vezetője, hogy az előírt 50 munkás helyett csak 35-öt tudott előállítani, mert 20-at a szovjetek elvitték. Azt is jelentette, hogy „a kerületemben a nemi erőszakoskodások és a bútorok elszállítása még mindig tart.” A IV. kerület vezetője 26-án jelentette, hogy több műhely, bolt is megkezdte működését a kerületben, másnap újabb üzletek megnyitását tudta bejelenteni. 28-án azt jelentették, hogy „a nemi erőszak, a rablás, a lakosság háborgatása továbbra is folyamatos.” December 1-jén a kerületvezető jelentette, hogy „a kerületben a lakosság háborgatása valamint a lakásokban található ingóságok elhordása az orosz katonák által még mindig folyamatban van.” Másodikán azt írta, hogy az oroszok a lakásaik takarítására is elviszik az embereket, és ezen a napon csak a szoptató anyáknak tudtak kenyeret osztani, másoknak nem. Harmadikán azt jelentette a kerületvezető az I. kerületből, hogy „kerületemben egy ember jelentkezett, hogy lehúzták róla az orosz katonák a nadrágot, a sajtatómból adtam neki egyet.” Harmadikán a negyedik kerületből jelentették, hogy „az Árok u. 3. sz. alatti házban az ott megjelent szovjet katona fegyverével egy fiatal lányt meglőtt, az eset valószínű halálos lesz.” December 7-én azt jelentette a kerületvezető, hogy a szovjetek „naponta 100-120 embert hajtanak el dolgozni a kerületből. Az iparosok közül állandóan 220-250 embert közös műhelyekben foglalkoztatnak.” Megállapíthatjuk, hogy a szovjet katonák a szervezetség kevés jelét mutatva, a pillanatnyi igényeket kielégítve fogdosták össze ingyenmunkára az embereket.

Utcai harcok a Kecskemét főterén lévő ház kapualjában (MNL BKML, XV. 5. 243.1)

Kecskemét kiürítése és az első találkozás a szovjet katonákkal

Interjúrészlet Horváth Gyulánéval

A kiürítéskor édesanyám lánytestvérével – akinek a férje matek-fizika szakos tanár volt, a gyermekük velem egyidős, mi akkor 13 évesek voltunk – a tanyáról behozattunk egy kocsit két lóval, és azzal indultunk volna el. A két házaspár és három gyerek, a kisbabával és az édesanyjával indultunk el a városból. Mindnyájan fel sem fértünk a kocsira. Apukám és a keresztapám többnyire gyalog jöttek a kocsi után, a nők és a gyermekek fent ültek. Budapest felé már nem engedtek bennünket a főútra a németek, mert ott vonultak vissza. A nagykőrösi úton indultunk el és öt kilométer után jöttek a németek, kifogták a lovainkat és elvitték, mi meg ott maradtunk a kocsival az országúton. Jobb híján apám és a keresztapám húzta utána a kocsit, és aki bírta, tolta, Nagykőrös felé. Két kilométert toltuk a kocsit és láttunk egy nagyobb tanyát, ahol sokan voltak, oda mi is bekéredzkedtünk. Voltunk ott körülbelül negyvenen, Cengráfnak – egy tüzelőanyag- és építőanyag-nagykereskedőnek – volt a tanyája. Volt két szoba, konyha, nagy kamrák ahová leterítették a szalmát és a negyven ember ott szundikált. Nagy bográcsban főztünk és a lövéseket is egyre közelebről hallottuk. Egyik este, október végén azt láttuk, hogy a közelben nagy tűz volt, a szomszédban az orosz katonák a tűzön sütötték a disznót. Ők is láttak bennünket, de eszük ágában sem volt odajönni. Bujkáló német katonák jöttek be a tanyaába, civil ruháért, de csak az volt nálunk, ami rajtunk volt, így továbbmentek. Borzasztó látvány volt. Ez idő alatt két tűz között voltunk. A férfiak fedett bunkert ástak, ott töltöttük a napjainkat. Sok kisgyermek sírt, éhesek voltak. Egy húszéves forma lány már nem bírta hallgatni, kiment valamit főzni a gyerekeknek, közben lövés érte a lábát. Hozzáértő ember és kötszer sem volt nálunk, ezért az édesanyja talicskára fektette és elindult vele az oroszok felé, hátha ott van orvos. Eredménytelenül tértek vissza, másnap szegény meghalt. Sötétedéskor ástak neki sírt egy fa alá és eltemették, és mondtunk érte egy Miatyánkot.

Lefeküdtünk és másnap reggel négy órakor bejöttek és mindenkit felkeltettek az orosz katonák, az volt a nagy szerencsénk, hogy volt egy Sárközi bácsi nevezetű idős ember velünk, aki az első világháborúban orosz fogságba esett és beszélt oroszul. Ő ment ki először az ajtón felemelt kézzel és mondta, hogy itt magyarok vannak csak, és nincsenek németek. Az orosz tiszt közölte, hogy mindenki felemelt kezekkel jöjjön ki. Kivonult mindenki a tanya udvarára, a katonák bementek és szétnéztek, az orosz tiszt mondta Sárközi bácsinak, hogy rendben van, ők mennek tovább, mert ők a frontvonal és majd jönnek a megszálló csapatok. Másnap jöttek is sokan. Volt egy pince, melyben olyan 50 hektoliter bor volt, ezt az orosz katonák fölfedezték és elkezdtek inni. Egyszer csak jött Sárközi bácsi, hogy minden nő és gyermek a hátsó ablakon keresztül másszon ki és bújjon el, mert az oroszok nőt akarnak. Mindannyian kiugráltunk az ablakon, addig Sárközi bácsi itatta az orosz katonákat. Tudta, hogy baj lesz. Erre a tulajdonos az összes hordóból saját kezűleg verte ki a du-

gokat. Hátul egy kis erdő volt, ott bújtunk el. Huszonvalahány nő a gyermekekkel együtt jött be a városba és a Nagykőrösi út végén, a régi Vacsai-közben lakott Sárközi bácsi, aki kárpitos mester volt, gyönyörű két lánya volt, az egyik 18, a másik 19 éves. Úgy gondolta, hogy menjünk hozzájuk, és ott, a város szélén rejtőzzünk el, mert ott fedél lesz a fejünk felett. Oda gyalogoltunk be az éjszaka a gyerekekkel. Ott is zörgettek, oda is bejöttek a katonák. Mindig a Sárközi bácsi nyitotta ki az ajtót és a két nagylányt befektették a rekamié ágyneműtartójába és nekünk, gyerekeknek rá kellett ülni. A kisbembekkel mi játszottunk és nagyon vigyáztunk nehogy elszóljuk magunkat. Azzal az ürüggyel jöttek mindig, hogy németeket keresnek, de Sárközi bácsi annyira jól le tudta őket szerelni, adott nekik enni is, majd eltávoztak, de mindig mások jöttek. Egy idő után a másik házból az egyik fiatalasszonyt elvitték az oroszok. Másnap reggel jött haza, ilyen is volt. Nekem már volt valami sejtésem ezekről, de nekem nem esett le a 20 fillér, hogy milyen borzalmak vannak.

Sokáig itt sem maradhattunk, sokan visszajöttek a közeli tanyákról, mint mi is. Úgy gondoltuk, hogy nem maradunk tovább, bemegyünk a városba, az otthonunkba. Elindultunk, anyám, apám, én és a kisbabával Zsófi, és elérkeztünk a Zimay László utca 6. szám alá, ahol egy katona állt géppisztollyal a kapunk előtt. Akkor már tudtunk néhány orosz szót, apám a katona elé állt és próbálta elmagyarázni, hogy mi itt lakunk. A katona mondta, hogy itt a kapitány lakik. A vitára kijött a szovjet tiszt, szőke, kék szemű, szigorú kinézetű ember volt, apám elé állt és mondta, hogy mi itt lakunk és szeretnénk bemenni. Közölte, hogy nem lehet, mert most ő lakik itt, menjünk ahová akarunk. Apámnak nem tudom, hogy jutott eszébe, a fehér ruháskosárban feküdt a négy hónapos gyönyörű kisbaba és apám megmutatta az alvó csecsemőt. A tiszt meg se tudott szólalni, nézte a gyermeket és beengedett bennünket, a csecsemőnek köszönhattuk, hogy hazatérhettünk. Így a lakásunkat sem fosztották ki. Akik később tértek vissza – például Budapest ostroma után –, azoknak mindenük odaveszett, mindent elhordtak, nemcsak az orosz katonák, a magyar lakosok is.

A tiszt ott lakott két szobában, minket bezsúfoltak a harmadikba, ez olyan november 12-13. körül lehetett. Másnap reggel a kapitány megjelent, magyarázott, majd a kisgyermekre mutatott. Minden este hét órakor kérte a megfürdetett kisbabát, Klárikát. Énekelt neki és dajkálta minden este, míg el nem aludt a kicsi. Később kiderült, hogy mikor behívták katonának, egy négy hónapos kisbabát hagyott otthon. Ennek köszönhattuk, hogy mi ott maradhattunk.

(Horváth Gyuláné 1932-ben született Kecskeméten, apja a pénzügyőrségen dolgozott, anyja birtokos családból származott. Több helyi vállalatnál dolgozott könyvelőként, jelenleg Budapesten él. Az interjút Rigó Róbert készítette 2016-ban.)

Várady már említett jelentésében azt is kifejtette, hogy szerinte mit tart a városban uralkodó állapotok főbb okainak: „Túl sok a gazdtalan bor, meglazult a közbiztonság, élelmiszerhiány, fizetség nélküli munka, nyitott üzletek, nyitott lakások, anarchiára hajló hangulat, fegyver nélküli polgárorség, a lakosság alaptalan félelme.” Kovács Bálint is hasonlóan írta le az akkori állapotokat: „a kiürítés kapcsán ott maradtak a tanyák az őszi betakarítás után. 1944-ben jó termés volt. Sok tanyán ott volt a sok gyümölcs, de maradtak állatok is. Azonban, ami a legnagyobb baj volt, a sok bor. A nyári harcokban elcsigázott és kiéhezett katonaság látva a bőséget, enni és inni kezdett.” A ferences rendház háztörténetében is megjegyezték 1945 januárjában, hogy „Budapest előtt még áll a harc, óriási hadsereget vontak össze a Duna–Tisza közén, az egyik orosz vezénylő tábornok állítólag azt mondta, ha Kecskemét vidékén nem találnak annyi bort, már rég elfoglalták volna Budapestet.”

A város lakói hónapokon át dolgoztak robotban a szovjet hadseregnek. „Munkára

szedegették az embereket úton-útfélen. Az emberek rossz ruházatban jártak azt gondolva, hogy így proletárnak nézik őket. A kicsi munka (malenkij robot) sokaknak hosszabb, sőt több esetben éveket jelentett.” A szovjetek szinte minden üzemet újraindítottak, azokban ingyen, jobb esetben az élelmiszerért dolgoztatták az embereket, 1944. november végén 2521 fő dolgozott nekik.

Novemberben megkezdődött a harcok során megsérült épületek javítása, a városháza és a színház tetejét is megjavították. Az oktatás november 18-án indult meg 22 fővel a Református Ókollégiumban. Az iskolát eredetileg egy másik épületben akarták elindítani, de végül az Ókollégium mellett döntöttek. Ennek okát az egyesített iskola tantesztületi ülésének jegyzőkönyvében a következőképpen írták le: „az Ókollégiumban kezdtük meg a tanítást, így volt ez célszerű, mert a közbiztonság csak a város közepében és a városháza közelében volt akkor még annyira megnyugtató, hogy a polgármester ide ajánlotta az iskolák megnyitását.” Az emberek félték, és az utcákra is alig mertek

kimenni, ezt támasztja alá Frigyesy Ferenc népművelési titkár jelentése is. Eszerint 1944 novemberének második felében „a tanuló ifjúság szabad közlekedése indította meg újra az életet a városban. Visszavonultságban, elzárkózottságban élt emberek látták a gyermekek zavartalan mozgását a templomba-templomból való tömeges felvonulását, ez bátorságot öntött a felnőttekbe és így benépesültek az azelőtt kihalt utcák.”

Dobák István tisztí főorvos a polgármesterhez írt jelentésében beszámolt az egészségügyi intézmények állapotáról: „az általános kiürítési parancs után a városi kórház és a Thúry-féle magánszanatórium felszerelésének megmentését tartottam a legfontosabb feladatommak. A kórház szülészeti osztályát dr. Matolcsy Károly segítségével Kisnyírbe vittük a Thúry szanatórium felszerelésével együtt. [...] A kórház szülészeti osztálya a kisnyíri Matolcsy villában folytatta működését, Dr. Matolcsy Károly vezetésével és cca. 20-25 volt a beteglétszám.” A jelentés szerint 1944 novemberében még csak négy-öt orvos dolgozott a városban, a gyógyszerárak is zárva voltak, és betegszállításra sem volt kocsis. A megrongálódott gyógyszerárakból a gyógyszereket a városházára hordták. 1944. december 22-én a városi kórház igazgatásával a polgármester dr. Matolcsy Károly és dr. Merétey Sándor főorvosokat bízta meg.

A front Kecskeméten már 1944. október végén átvonult, de kormány és országgyűlés híján hatalmi interregnum jellemezte a már megszállt területeket. A közigazgatás újjászervezése Kecskeméten is nehézségeket jelentett. Az élet megindításában a polgármester munkája mellett az újonnan megalakuló nemzeti bizottságok játszottak meghatározó szerepet.

1944. december 16-án alakult meg a Kecskeméti Nemzeti Bizottság (KNB), mint a Szegeden felállított Nemzeti Függetlenségi Front helyi szerve. A pártok két-két tagot küldhettek a KNB-ba. A Független Kisgazdapárt (FKGP) Csikay Lajos és dr. Sándor Józsefet, a Magyar Szociáldemokrata Párt (MSZDP) Fekete Sándort és Kara Balázst, a Magyar Kommunista Párt (MKP) Kónig (Koltai) Ferencet és Sztraka Józsefet. A KNB elnöke dr. Sándor Józsefet választották. A KNB az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe egyhangúan jelölte és delegálta az FKGP részéről Balla Dömötör gazdálkodót és dr. Révész László ügyvédet, az MSZDP részéről Kovács Jenő gyári művezetőt és Schmidt József szabót, az MKP részéről Básti Ágoston földmunkást és dr. Molnár Erik ügyvédet és

Molnár Erik és Sándor József találkozása a szovjet katonákkal

Interjúrésztlet

dr. Iványosi-Szabó Tiborral

Sándor József kisebbik fiával, Sándor Bélával osztálytársak voltunk a gimnáziumban, édesanyja távoli rokonom, Iványosi-Szabó Mária volt. Bélával valamikor a 80-as években együtt utaztunk Budapestre vonattal, a fülkében csak ketten voltunk. A következőt mesélte el, teljesen hihetően. Apja, Sándor József Kecskemét város főügyésze volt. Molnár Erikékkel egy épületben laktak a Nagykőrösi utcán – később egy emléktábla is volt a házon. A szovjet megszállás előtt kiürítették a várost és ők, Sándor József és családja nem nyugat felé menekültek, hanem keletre, mert Borbáson volt egy tanyájuk.

A kecskeméti értelmiség arról volt híres, hogy legalább néhány hold szőlője, tanyája mindegyiknek volt. Sántha György költőnek is például, ő is jó módú birtokos volt. Sándorék oda mentek ki, velük ment Molnár Erik is. A szovjetek átjöttek a Tiszán és megindultak Kecskemét felé. Borbást nem érintette a harc. Mikor már látták, hogy Kecskemétet megszállták a szovjetek, és elhallgattak a fegyverek, egy-két nappal később elhatározták, hogy hazajönnek Kecskemétre. Molnár Erik bízott benne, hogy a szovjetekkel fel tudja venni a kapcsolatot, mert a két világháború között a kommunista párt funkcionáriusa volt, amíg legálisan működhetett. Kellőképpen kiöltöztek, aranyórával – Molnár egy jó menő ügyvéd volt –, felöltöztek ünneplőbe, befogták a legjobb lovakat. A kocsisal megindultak Kecskemétre, ahogy kiértek a borbási útra ott már a szovjetek jöttek-mentek. Megállították őket, kifogták a lovaikat, Molnár Erik aranyóráit elvették, akik visszafordultak a tanyára. Elvitték a lovakat és a kocsit, így találkozott a szovjetekkel. Később bejöttek és kapcsolatba lépett a szovjetekkel, és decemberben már az Ideiglenes Nemzeti Kormány minisztere lett.

(Iványosi-Szabó Tibor 1933-ban született Kecskeméten, a Katona József Gimnáziumban tanított, majd a Bács-Kiskun Megyei Levéltár igazgatója volt. Az interjút Rigó Róbert készítette 2016-ban.)

Molnár Erik

(2016. június 14.)

Tóth László

egy fő pártönkívülit, Farago Gábor vezérezedest. Az Ideiglenes Nemzeti Kormányának két kecskeméti tagja volt, Farago Gábor közellátásügyi miniszter és dr. Molnár Erik népjóléti miniszter, mellettük Vörös János honvédelmi minisztert is családi kapcsolatai Kecskeméthez kötötték. Tehát ebben az időszakban több kecskeméti kötődésű ember is bekerült a kormányba, azonban a korszak óriási nehézségei miatt ennek nem volt érzékelhető hatása a városra nézve.

Várady lemondását követően Tóth László lett a város polgármestere, egészen 1948. május elsejéig. 1945. február 22-én rendkívüli közgyűlést tartottak, amelyen Tóth László polgármester pontokba szedve elemezte Kecskemét helyzetét. Az első számú problémát a város kiürítésében látta. Megállapította, hogy Makón a „tizenegy napos ostromban 30 polgári egyén halt meg, nálunk a bor miatt közel száz.” Kiemelte, hogy a város lakossága a gyümölcsből és a borból élt, bor azonban alig maradt, az emberek pedig nem tudnak a növényekkel foglalkozni, mert állandóan robotban dolgoznak. Harmadik pontban a kórházak ellátásának nehézségeit említette meg. „A tanyákon szigorú rekvirálás van folyamatban s a lakosság tartalékai állapotban és terményben kimerülőben vannak.” Negyedik pontban megjegyezte, hogy „a város fekvése valósággal vonzza a hadsereget és a polgári lakosságot. A műtök keresztvezése teremt olyan forgalmat, mely békében áldás, háborúban veszély és megterhelés.” Kiemelte, hogy a városon vonulnak át a Vörös Hadsereg főbb alakulatai, a menekülő, majd visszatérő polgári lakosság és a volt munkaszolgálatosok is. Sokan az éhség elől Budapestre is Kecskemétre jöttek. Összegzésében megállapította, hogy a kecskeméti nehézségek okai „a háborúban, annak

közelségében, az itt állomásozó alakulatok nagy számában és a kórházak igényeiben rejlenek.” Végül arra kérte a pártokat, hogy követeléseikben tanúsítsanak önmérsékletet, és a termelő munkára koncentráljanak.

A fegyverszüneti egyezmény 11. cikkelye értelmében a Magyar Kormány köteles volt a szovjetek minden anyagi és eszköz-igényét kielégíteni. Pokorny Hermann, a Fegyverszüneti Tárcaközi Bizottság vezetője megjegyezte, hogy ez a cikkely a fegyverszüneti egyezmény „legkeményebb, leglazábbban megfogalmazott és sokféle értelmezést engedélyező pontja”, azt is hozzátette tájékoztatójában, hogy „a Vörös Hadsereg igényeit korlátozni nem lehet és azt, valamint annyit vesz igénybe, amennyit talál és amennyire szüksége van.” Ez óriási terhet jelentett az országra és Kecskemétre nézve is.

A külterületen felvett jegyzőkönyvek alapján általánosságban megállapíthatjuk, hogy a szovjet és román katonák 3-10 fős csoportjai kimentek teherautóval az egyes tanyákra, ahol a családot összetertelték egy szobába, és ott őrizték őket addig, amíg a többiek a padlástól a pajtáig mindent átkutattak. Összegyűjtötték az állatokat, a zsírt, a tojást, a bort, a krumplit, az almát, tehát az összes ételmet, valamint a pénzt, a ruhát és az egyéb értékeket is elvitték fizetség nélkül. Sokszor a családfejtől jól el is verték, az asszonyokat pedig többen megerőszakolták.

Az emberiség történetében a háborúkat rendszerint a civil lakosság is megszenvedte. A győztesek gyilkoltak, fosztogattak, erőszakoskodtak és a nőket is prédának tekintették. A Vörös Hadsereg kötelékében harcoló alakulatoknál bevett szokás volt az elfoglalt településeken a három nap szabad rablás, a

javak begyűjtése, a korlátlan alkoholfogyasztás és a nemi erőszak. A szakirodalmakból tudjuk, hogy a szovjet katonákat sokkolta a tőlük nyugatra élő népek, főleg a németek jóval magasabb életszínvonala. Ők le akarták győzni az ellenséget, megalázní és szenvedni látni, ezzel szemben azt tapasztalták, hogy ők élnek jobban, magasabb színvonalon. Ez dühöt, fokozott erőszakot, nem egy esetben értelmetlen rablást és rombolást váltott ki a katonákból. A helyi lakosság eleve félt az oroszoktól, amiben a háborús propagandának is jelentős szerepe volt. A megszállás tapasztalata, a katonák gyakran irracionális viselkedése sokkolta a lakosságot. Ungváry Krisztián a szovjet katonák atrocitásainak okaként elsősorban a Vörös Hadsereg fegyelmezettségének a gyengeségét, másodsorban a két ország közötti nagyarányú életszínvonalbeli és kulturális különbségeket jelölte meg. Azt is meg kell említenünk, hogy a műveltebb, iskolázottabb szovjet tiszték nem egy esetben példaértékű rendet tartottak fenn, így nem minden egyes alakulatot lehet a fentebb leírt módon jellemezni.

A megszállás traumáját tovább súlyosbította, hogy azt később sem lehetett kibeszélni, feloldani, sőt rendszerint titokban kellett tartani, évtizedekre magukba temetni az embereknek az ekkor megéltet. A brutális szovjet megszállást felszabadulásként kellett „ünnepelni” az itt élő embereknek több mint 40 éven át, és a rendszerváltás után is jó néhány évnek kellett eltelnie, hogy erről nyíltan írni és beszélni lehessen. Sok családban a mai napig is hordozzák ezeket a traumákat, szerencsésebb esetben csak a féltelmeket és az emlékeket.

Dr. Rigó Róbert PhD

EXPEDÍCIÓ A LÁGEREK VILÁGÁBA MOSZKVA-TÓL NOVOSZIBIRIAKIG

Mint ahogyan arról korábban beszámoltunk, a Kecskeméti Katona József Múzeum sikeresen pályázott több, a GULÁG-émlékév keretében meghirdetett pályázati kiíráson, amelyek között szerepelt egy, a korábbi kényszermunkatáborok és hadifogoly-temetők nyomait feltáró expedíció is.

A közel két éve folytatott helytörténeti kutatás záró szakaszába érkezett, amelynek egyik végpontja volt a szeptember 20. és 27. között végrehajtott oroszországi kutatóút. A kutatás koordinálását Hajagos Csaba történész-muzeológus, gyűjteményvezető, a Kecskeméti Katona József Múzeum munkatársa és dr. Bank Barbara, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja végezte.

A kutatás háttere

Mint ahogy Rigó Róbert írásából meg tudhattuk, Kecskemét 1944. október 31-i

szovjet megszállásának igen sok negatív következménye volt, amelyek közül kiemelendő a sokáig elhallgatott „jövátelteli” kényszermunkára történő elhurcolás folyamata, amely a kiürítés miatt csekély mértékben érinthette a közvetlen belváros lakosságát, sokkal inkább a külterületen meghúzódott tanyasi réteget, illetve a későbbiekben visszatérő városi lakosságot.

Ezeknek az adatoknak a birtokában – a kutatás során készült adatbázis statisztikai számai alapján – megállapítható, hogy a menekülés és az azt követő hazatérési kísérlet 433 fő kecskeméti illetőségű személynek nem sikerült. Ők ugyanis vagy a magyarországi gyűjtőtáborokba kerültek, majd onnan csak hónapokkal később tértek haza, vagy egyenesen a Szovjetunió kényszermunkatáboraiába szállították őket. Fontos adalék – amely szintén a város kiürítésének „köszönhető” –, hogy a 433 fő elhurcolt személy közül mindösszesen 112 fő esett fogságba Kecskemét thj. város közigazgatási területén, a másik 321 főt a Kovács Bálint jelentéséből azonosított helyszínekről hurcolták el.

Kiket vittek el?

A kutatás eredményeként fontos hangsúlyozni, hogy az 1923 és 1927 közötti időintervallumban született, kecskeméti bejelentett lakcímmal rendelkező férfiak voltak elsősorban azok, akik – civilként – a legnagyobb számban kerültek szovjet

Rabok a Gulágon
(forrás: Múlt-kor)

fogságba. Az összegyűjtés folyamata alól a nők és az asszonyok sem mentesültek, általában betegápolás jogcímén vitték el őket szovjetunióbeli kényszermunkára. A leventék, a fegyver nélkül munkaszolgálatra 1944 októberében kirendeltek, az iskoláskorúak és egyetemisták nagy számban estek hadifogságba Kecskeméten és Budapesten egyaránt. Ennek fő oka, hogy kecskeméti leventéket mint villamoskálauzokat 1945 elején – munkaerő hiányában – tömegesen vették igénybe a Beszárkónál, ahonnan – egyenruhának tűnő munkafelszerelésük miatt – feladatellátás közben gyűjtötték őket össze az NKVD tisztjei.

A megállapított számokkal szemben kifejezetten érdekes a Központi Statisztikai Hivatal 1945 júliusában elkészített összesítő jelentése, mely szerint Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyéből összesen 16 511 fő civilt hurcoltak el szovjet fogságba. Az egyes városokra vonatkozó kimutatás Kecskemét esetében pedig egyetlen elhurcolt személyt sem tartalmazott, amely – az adatok korai (1945. július) felvétele miatt is – kritikával kezelendő és egyér-

A későbbiekben hazatért kecskeméti Böddi Lajos egy szovjetunióbeli lágerben

ÁGÁBAN RSZKIG

telmúen nem nevezhető valóságnak, hiszen a számadatok és a helyszínek, illetve az elhurcolás körülményeinek kimutatásához a Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottság (továbbiakban: FEB) 1945. március 18-án kiadott 26. számú rendelete szolgáltatott alapinformációkat. A rendelet megszületését az a tényező indokolta, hogy az elhurcoltak hozzátartozói és a hazai negatív közhangulat, az 1945. január 20-án született fegyverszüneti megállapodás kizárólagosan a német származásúak őrizetbe vételére vonatkozott, akiknek nagyobb része ekkor már úton volt a Szovjetunió felé. A nyomásnak engedelmességre a FEB mellé rendelt szovjet követ, Georgij Maximovics Puskin 1945. január végén ígéretet tett a fasiszta mozgalmakhoz nem tartozó és nem német nemzetiségű elhurcoltak elengedésére, ám a panaszokra vonatkozóan konkrét bejelentést várt el.

A FEB ezen rendeletének keretében írta elő – Kecskeméti esetében is – azoknak az állampolgároknak az összeírását, akik 1945. december 31-ig nem tértek haza. A bejelentő adatlapok benyújtását követően

1. Kecskeméti expedíciós csapat a Nyizsnij Novgorod-i temetőben: (balról) dr. Bank Barbara, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága tagja, Ács Arnold Bence tudományos és technológiai szakdiplomata, (jobbról) Bezsényi Ádám múzeumi gyűjteménykezelő és Hajagos Csaba történész-muzeológus

a Kecskeméti Nemzeti Bizottság a hozzátartozók részére ún. nemzethűségi nyilatkozatokat adott ki. Ezzel igazolták az adott személy azonosságát, családi körülményeit, munkaadójának nevét és nem utolsósorban azt, hogy az adott személy „[...] politikailag megbízható és semmiféle fasiszta szervezetnek tagja nem volt.” Stark Tamás megállapítása szerint – amelyet megerősítenek a források is – a kitöltött adatlapok által kezdeményezett szabadon bocsátási folyamat lehetősége egy előre jól kitervelt akció volt. Ezt támasztja alá, hogy az adatlapok kitöltési útmutatója értelmében az eljárás csak akkor volt kezdeményezhető, ha a hozzátartozók pontosan meg tudták határozni az elhurcolt személy szovjetunióbeli pontos címét. Ha a Kecskemétről elhurcoltak eseteit és a szám szerint 2790 adatlapot vizsgáljuk, akkor kijelenthető, hogy az eljárás biztosan nem hozott eredményt, hiszen az elhurcoltak – amennyiben írhattak – maguk sem tudták pontosan, hogy az adott tábor mely város mely régiójában helyezkedik el.

Az expedícióról

A történészek és segítőik Oroszországban nyolc helyszínen végeztek kutatásokat, ahol az elhurcolt kecskeméti civil lakosság hamvait őrző sírhelyeket, a korábbi lágerek nyomait azonosították, GPS-koordinátákat helyeztek el és fotódokumentációt készítettek a meglévő, illetve a jeltelen sírokról, emlékművekről. A hétnapos és 8500 km-es kutatóúthoz a Moszkvai Magyar Nagykövetség technikai és szakdiplomatai szakmai, illetve helyszíni segítséget nyújtottak, Ács Arnold Bence tudományos és technológiai attasé személyében pedig helyismerettel és kiváló orosz nyelvtudással rendelkező kísérőt biztosított az összesen 8500 km-

es kutatóúthoz, amely során kecskeméti civil fogvatartottak sírhelyeit keresték fel Oroszország területén.

A kutatók útja kiterjedt Szormovo (Nyizsnij Novgorod, Nyizsegorod megye), Uszta (Nyizsegorod megye), Morsanszk (Tambov megye) településekre, illetve az Urálon túli Novoszibirszk és környezete, Mirnij falu - Kocsnyovszkij járás, Pervomajszkij rajon, Klesinszkij város, Zaelcovszkij város temetőire, illetve azonosítatlan területeire, amelyek sokszor lakott településektől távoli műveletlen területen, erdőben helyezkedtek el. A sírok pontos földrajzi helye bár korábban is ismert volt, a sírok megközelítéséről, az oda vezető útról nem voltak pontos információk.

A kutatóút célja a kecskeméti érdekeltégű sírok állapotának felmérése és a legközelebbi, polgári lakosság által gépjárművel is könnyen megközelíthető ponttól a sírhelyig tartó útvonal pontos bemérése volt GPS-eszköz segítségével.

Kimagasló eredmény is született az expedíció alkalmával, ugyanis a történészeknél helyszínen rendelkezésre álló lista alapján nem volt ismert a Nyizsegorod megye Szemenovo falu melletti jelöletlen sírokból álló temető és a mellette lévő egykori lágér, amelyről csak a kutatóút során, több helyi lakos elbeszélése alapján értesültek a kutatók. Érdekes, hogy az egykori lágér helyét „Szosznovka” néven a térképek máig lakott helyként jelölik, ám a – amint a műholdképeken is látszik – csak speciális járművel megközelíthető területet pár évtizede felszámolták és helyét erdővel próbálták beültetni, elfedve ezzel a korábban e helyen működött lágér nyomait, amelynek vízellátó rendszere és kerítésalkotó elemei a mai napig tetten érhetőek.

Az út során a történészek látogatást tettek a moszkvai GULAG Múzeumban is.

Hajagos Csaba

„AZ ÉLETSZÍNVONAL-ALKU” CSŐDJE

30 éve rendezték a Lakiteleki találkozót

A Magyar Demokrata Fórum megalakulásának reakciója az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának szemszögéből.

„A torkon vágott forradalmak pirosát és gyászát viseljük belül” – Nagy László e szavaival indította a találkozót egy, a köztudat számára akkor még ismeretlen lakiteleki történelemtanár, Lezsák Sándor 1987. szeptember 27-én, azon az irodalmárok és értelmiségiek által megrendezett találko-

zón, amelynek célja az volt, hogy egyértelművé tegye a paternalista diktatúra számára annak működésképtelenségét. Az a fajta ideologizált világ indult bomlásnak, amelyet a Szovjetunió már közel harminc éve igyekezett Magyarországon is működtetni. Bihari Mihály periodizációját tekintve 1987 őszén így valójában megkezdődött az a folyamat, amit a rendszerváltás első szakaszaként tapasztalhatott meg a magyar társadalom.

Az MSZMP Bács-Kiskun Megyei Bizottságának 1987. november 18-i ülésén számos válságkezelő intézkedés mellett *„Lakitelek vitája”* is a tárgyalandó napirendi pontok között szerepelt. A megyei pártbizottság tagjai közül néhányan erőszakosan bíralták az MSZMP Központi Bizottságának tevékenységét, mondván *„hogya még mindig nagyon a felületen mozog pártunk az ideológiai problémák területén, nem vonja le a szükséges konzekvenciákat.”*

Felháborodással és természetesen némi túlzással közölte azt is a hozzászóló, hogy „az értelmiség egy része Lakiteleken tárgyalt, Pozsgay Imre elvtárs is részt vett. Több százan voltak ott. Jó lenne, ha erről tájékoztatnának bennünket. A párt ezzel kapcsolatos álláspontját nem ismerem, s azt sem, hogy a központi vezetés mit mond erről.” Az egység bomlásának ékes példája ez, miszerint a megyei vezetés korántsem volt összhangban az MSZMP központi vezetésével: „Sokak szerint a párt egysége jelentős mértékben gyengült, érzékelhetően eltávolodott a párttagság és különösen a felső pártvezetés egymástól. Bizalmi válság ha ez valóban így szerepel akkor: (sic!) tapasztalható a párttagság és a vezetés, másrészt a pártonkívüliek és a kommunisták között.” A megyei bizottság első titkára, Romány Pál az ülésen visszafogottan jellemezte a „közfelháborodást” keltő rendezvényt: „Lakitelek egy” találkozó” volt, ami magán jellegűnek indult,

az összehívója egy alkalmi gyülekezet volt. Az Írószövetség alelnöke, Fekete Gyula vezette az ülést és helyet adott neki Lezsák Sándor történelem tanár és költő. Elég sokan voltak, egy sátorot béreltek és a tanya udvarán rendezték a baráti találkozót. Kaptam én is meghívást és Gajdócsi elvtárs is. Értesítettek bennünket, hogy ezen a találkozón Pozsgay elvtárs fog beszédet tartani. Felhívtuk Pozsgay elvtársat, igaz-e, hogy eljön? Igen volt a válasza. Ezután egyeztetettünk a Központi Bizottsággal. Azt mondták, egyikünk vegyen részt. Gajdócsi elvtárs vett részt. A levélben az is szerepelt, hogy meghívnak és 150 Ft a részvételi díj. Ennyi az összejövetelről. A lényeg: Pozsgay elvtársnak volt bevezetője és azt követően megindult egy polémia. Megszövegeztek egy rövid felhívást a Magyar Demokrata Fórum nevében. Pozsgay elvtárs elmondta, hogy sok mindent nem tud elfogadni. A Magyar Nemzet elég hamar hozta volna

ezt, de nem szeretik a főszerkesztők, hogy „máshonnan vegyenek” hírt. Mivel azonban nem mindenki volt korrekt, a Szabad Európa Rádió másnap már be is mondta. Így aztán a HVG-ben interjú formájában tértek vissza rá, majd a Magyar Nemzetben.”

Az idézett megnyilvánulások élesen kontúrozzák, hogy a párt már valójában nem tudott elég energiát és időt fordítani arra, hogy megakadályozza a „másként gondolkodók” törekvéseit. Nem volt egységes irányvonal, előtérbe került a kapkodás és a bizonytalanság, amelynek egy évvel később, 1988. augusztus 23-án beismerő módon hangot is adott a Bács-Kiskun Megyei Bizottság Politikai Bizottsága: „... Attól még létezik a Demokrata Fórum, ha a kormánynak nincs hivatalos tudomása róla. Elismerésre méltó ügyességgel használják ki a pártvezetés iránt bekövetkezett bizalomcsökkenést.”

Hajagos Csaba

Varga László öt hónaposan...

A boldog Varga-család

A fiatal lelkész Tiszakécskén
(1969-1970)

KECSKEMÉTI SORSOK

Gyermekkori barátját elhurcolták a németek, nyolcévesen orosz katonákkal beszélgetett, majd '56-ban a teológia dékánjának köszönhette, hogy nem lett az Országház előtti sortűz áldozata. Hivatása következtében hat helyen szolgált, de mindig visszatért Kecskemétre, oda, ahová igazán tartozik. Ki is ő igazán?

Varga László – kisiparos családban – 1936. április 19-én született Kecskeméten. Édesapja a kárpitosmesterség elsajátítását követően a kecskeméti Segner-családnál lett üzletvezető, ugyanis ekkorra már a Nagykőrösi utcán működő cég vezetőjének két fiát elvitték munkaszolgálatra. Ott lett tehát cégvezető, ahol annak idején inasként is szolgált, és egészen a zsidók vállalkozásainak megszüntetéséig itt dolgozott.

INTERJÚ VARGA LÁSZLÓ NYUGALMAZOTT REFORMÁTUS LELKÉSSZEL

– Milyen emlékei vannak a család életének ebből az időszakából?

– Sajnos nagyon fáj nekem erről beszélni. A Segnerek lányai közül az Évivel ugyanis együtt jártam iskolába a Kaszap utcába, a Református Tanítóképző Gyakorló Iskolájába. Bár meg akarták őt menteni, de mégis elvitték a Városi Téglagyárba, a zsidó gyűjtőbe, és onnan már nem volt visszaút.

Egyébként a Csáktornyai utca 13. szám alatt születtem, onnan később albérletbe költöztünk a Ceglédi út 64. alá, itt nőttem fel, egészen a nősülésig itt éltem.

– Bizonyára vallásos neveltetést kapott, hogy a lelkészi pályát választotta?

– Bizonyára. A család minden vasárnap a templomba járt. Amikor már felkerültem az iskolába, a ún. vasárnapi iskolát látogattuk a kortársaimmal együtt. Ezt egyfajta gyermek-istentiszteletként kell elképzelni.

– Ha már az iskola szóba került. Hol kezdte meg elemi iskolai tanulmányait?

– A már említett Kaszap utcán Magyar Ilonka nénihez jártam, ahol az 1-2. és a 3-4. osztály járt együtt. Ott ismerkedtem meg a Segner Évivel is.

Az 1942–1943. év nyugodt esztendő volt az iskolai tanítás vonatkozásában, majd jött 1944, amikor tavasszal hamarabb befejeződött a tanév, ugyanis a növekvő légiiradók száma miatt tovább nem volt biztonságos a gyermekek iskolába járatása.

Ezt a tény igazolja, hogy már 1944. március 19-én – József napján, amikor jöttünk haza édesapám testvérétől – a Városháza előtt rengeteg német katona állt, akkor megjíedtünk, hogy megszálltak bennünket németek.

– Hogyan emlékszik vissza a város szovjet megszállásának körülményeire?

– 1944. október 10-én történt az első betörés. Az édesapám testvére és kedves családja az Epreskert utcán lakott, ahová a németek betoltak egy lőszerszerelvényt, ezért nem maradtak otthon. Jól is tették, mert estére találat érte a ház melletti területet, amelynek következtében leégett az otthonuk. Attól kezdve ott laktak nálunk, a nagymama is többek között.

Az oroszokat ekkor még visszanyomták a Tisza vonaláig, ám a közben kiadott kiürítési parancs értelmében mindenkinek el kellett hagynia Kecskemét közigazgatási területét, minimum 5 km-es távolságban. Kerékpárokra pattanva Katonatelepre és Talfájába indultunk Csapó Lajos ismerősünkhöz. Ekkor már csak úgy özlött a tömeg Nagykörös felé.

Ám Csapóékhöz is későn érkeztünk, ugyanis ekkora már ott is nagyon sokan gyűltek össze, ezért nekünk már csak a raktárkamra maradt, ahol meg tudtuk húzni magunkat. Ezen a kis helyen aludtunk heten, három napon keresztül.

Az egyik reggelre azonban a magyar honvédség lőállást épített ki közvetlen a tanya mellett, ezért azonnal menekülnünk kellett, valójában a szántóföldeken, amely telis-tele volt eldobált fegyverekkel, illetve három elesett katona holttestével is találkoztunk.

Elérkeztünk egy kőfallal körülvett tanyához, ahol sajnos nem fogadtak be bennünket, így csak a kőfal mellett húzódhattunk meg, ahol egy légi csata szemtanúja is voltam.

Még ezen az estén visszatértünk a Csapó tanyára, ahol egy igazi trauma ért. Három szekéren hat orosz katona járta a környéket, akik rekvirálás közben nőket erőszakoltak meg. Vittek mindent, ami a kezük ügyébe akadt.

Hozzánk érkezve bennünket is végigtapogattak, a nőknek még a bugyijába is belenéztek, a férfiakat pedig

az udvaron motozták végig. Búcsúzóul az orosz tiszt egy sorozatot engedett a levegőbe, amelyet valójában nekünk szánt, de a másik orosz kiütötte a kezéből a fegyvert, ezért nem sebesített meg senkit.

– Mikor térhettek vissza a városba végül?

– Egyik pillanatban harangszó hallatszott a Nagytemplom tornyából, ennek hívására indultunk vissza a városba. Édesapám azt mondta, hogy ha harangoznak, a városban már béke lehet.

Ennek nyomán felbátorodva nekiindultunk és mindenféle egéruakon visszatérhettünk a városba. A visszaúton több holttesttel és kiegészítő tankokkal szembesültünk, de a városba érkezve is komoly megrázkódtatáson mentem keresztül. Saját szememmel láttam a mindenki által ismert Szabó bácsi holttestét, ahogyan vérbe fagyva hevert a fűszerüzlet padlóján. Eközben teherautók, tankok zörejétől voltak hangosak az utcák. Ettől kezdve eltelt egy hét, amikor édesanyámmal – hosszas gondolkodás után ugyan – de rászántuk magunkat, és egy hétköznap reggel bejöttünk az istentiszteletre. Ekkor hangzott el a „davaj robot”, majd anyámat bezavarták a tanítóképző konyhájára krumplit pucolni. Az épület tele volt sebesültekkel, járóképes katonákkal. Itt találkoztam először a legendás Mándoky Erzsébettel, a Bodor Zsuzsanna Leánynevelő Intézet igazgatójával, de jelen volt Örlös Sarolta is, akiket édesapám már korábbról ismert. A sokakon segítő Mándoky Erzsébet vöröskeresztes ruhában, fehér köpenyben járt-kelt, fején fityulaszerű dolog volt, és öröm volt látni, hogy ebben a sebesültek számára létrehozott kórházban – a diakonisszákkal együtt – milyen lelkiismeretesen végezték a munkájukat.

Édesanyámat az ebéd után elengedték, tehát „a malenkij robot” számára összesen egy jó fél napi munkát jelentett.

– Az említett személyeken túl kit tudna még kiemelni, akire ebből a vészterhes időszakból konkrétan emlékszik?

– Édesapám többször jött úgy haza, hogy egyzetetett Kovács Bálint vezető lelkésszel. Abban az időben ugyanis a város két egyházzrészre volt osztva, mi Tóth Endréhez tartoztunk volna, de ő nem tudott Budapestről Kecskemétre költözni.

Többek között Merétey Sándorral is jóban voltunk, apa kárpitósként korábban dolgozott neki. Ők ketten, mármint Merétey Sándor és Kovács Bálint maradtak egyedül a városban, és ők húzták meg a hazahívó harangot. Ezt hallottuk kint a tanyavilágban,

aminek biztatására elindultunk vissza a városba.

– Többek között Kovács Bálint is megtapasztalta a kecskeméti Politikai Rendőrség vendégszeretét. Erről rendelkezik-e plusz információval?

– Apa járt be a városba és az egyházhöz is jobban, és egyszer azzal tért haza, hogy Kovács Bálintot elvitte a Politikai Rendőrség, de a rá következő napra ki is engedték.

– Emlékei szerint hol működött a Politikai Rendőrség?

– A Politikai Rendőrség a Csongrádi utcán működött, amelyben oroszok és magyarok együtt vettek részt. Bánó Mihály volt a parancsnok. A városban mindenki összerezzenett ennek a névnek a hallatán. Egy példát mondom az eljárás módjukra. Velünk szemben lakott a Páncsics órásmester, közel is laktunk egymáshoz, összejártunk. (A nagykőrösi utcán volt boltja.)

Egyik reggel jött át a Páncsics néni hozzánk, hogy az éjszaka elvitték az urát. Pár nap múlva jött zokogva, hogy meghalt a férje, arról tájékoztatták, hogy kiugrott az ablakon, ám ez már nem a Csongrádi utcán volt, hanem a Rákóczi úton, a mostani járásbíróház épületében. Mindenki arról beszélt, hogy agyonverték, mert mielőtt elvitték volna, a lakásán is aranyat kerestek, de természetesen nem találtak.

Ebben az időszakban az éjszakák voltak szörnyűek, hiszen az oroszok részegen végigjárták a várost, és a nőket keresték, sorban erőszakolták meg őket, amely mindennaposá vált, ezért a szüleimnek számomra nem kellett nemi felvilágosítást adniuk, ugyanis én már idejekorán, nyolcéves koromban megkaptam a megszálló Vörös Hadsereg katonáitól.

– Milyen közvetlen élményei vannak a Vörös Hadsereg magaviseletével, eljárás módjával kapcsolatban?

– A szomszédunkba beköltöztek az oroszok. Az egyik nap, ahogy játszottam az udvaron, megszólított az egyik tiszt: „No kismagyar, hogy hívnak?” Feltűnt nekem, hogy ez az ember magyarul beszél? És kiderült, hogy kárpátaljai, félig magyar katona volt, kicsit törte ugyan a magyart, de édesapám beszédbe tudott elegyedni vele. Elmondta neki, hogy nagyon fél a családjuktól, hiszen minden éjszaka az oroszok zaklatásainak voltunk kitéve. A félig magyar tiszt bátorított bennünket, hogy amint bármilyen jellegű zaklatást észlelünk, szóljunk át a kerítésen és majd ők megvédnek bennünket. Mikor tovább helyezték őket, bejött hozzánk elköszönni, és jelezte, hogy nem

tud ránk tovább vigyázni. Valóban így volt, már a következő éjszaka verték az ajtót, apa ment kinyitni. Durván belökték őt a kamrába és rázárták az ajtót. Az Úristen adta nekem a gondolatot, és azt mondtam édesanyámnak: „Meneküljünk!”. Rögtön kiugrottunk az ablakon, de a nagymamát elkapták, aki sikoltozni kezdett. Az udvaron ázott óvóhelyre siettünk, utána csak azt hallottunk, hogy édesapám síró halk hangon kérdegeti: „Merre vagytok?” Hiszen ő azt gondolta, hogy elvittek bennünket, ám végül mindannyian megmenekültünk. Egészen karácsonyig ebben a félelemben kellett töltenünk a mindennapjainkat.

– Ezeket a nehéz napokat követően hogyan indult újra az oktatás Kecskeméten?

– 1945 márciusától kezdve először Hatvani Lajos vallásánál lakásán gyűjtöttek össze bennünket és ott foglalkoztak velünk, kezdtek tanítani a harmadik évet. Áprilisra már az Őz utcai óvodában megszervezték az iskolát, ahová a sárga iskolából is jártak. Rendes órarend szerint tanultunk, majd június végén meg is kaptuk a bizonyítványt. A 4. osztályba már Örlös Sarolta néni igazgatása alatt indultunk, hittant Hatvani Lajos tanított.

Ekkor jelentkeztem az Újkollégiumba, ahová a beiratkozást követően már a nyáron behívtak bennünket takarítani. Engem a könyvtárba osztottak be, ahová az orosz katonák több helyre odapiszkítottak, és a könyvek kitépett lapjait használták egészségügyi papírnak. Ezt kellett feltakarítanunk.

Ősszel 30 fős osztállyal kezdtük meg az iskolát az Újkollégiumban. A felsősök, Matolcsy Huba, Batka Feri és Merétey Sándor az istentisztelet ideje alatt minden vasárnap ún. vasárnapi iskolát tanítottak nekünk, amely mély nyomot hagyott bennem.

Ekkor érkezett el 1948, amikor is államosították az iskolát, ennek következtében Szabadság téri Állami Általános iskola néven működött tovább az intézmény. Szeremey Bandi bácsi lett az igazgató.

Érdekesség talán, hogy aki nálunk végzett a nyolcadik osztályban, azok mindannyian a Katona József Gimnáziumba iratkoztak, viszont én az Ókollégium épületében működött Közgazdasági Iskolát választottam, amelynek 1950-től 1954-ig voltam tanulója.

– Az érettségi után hogyan alakult további életútja?

– Ahogyan említettem, ebben az iskolában érettségiztem 1954-ben, majd 1954 őszétől a budapesti Református Teológiára

nyertem felvételt, ahol megéltem 1956 minden jelentős eseményét, itt vesztettem el három teológus évfolyamtársamat is, amely teljes mértékben rányomta a bélyegét az egész további életemre. Csak a szerencsének köszönhettem, hogy nem jutottam én is az évfolyamtársaim sorsára, ugyanis a dékánunk, Papp László szó szoros értelmében bezárt bennünket, ezért nem mehettünk ki a Parlament elé, ahol a sortűz eldőrdült.

Október 23-án felvonultunk, ott voltunk bent a teológián, majd elmentünk vért adni a Péterffy Sándor utcai kórházba, de az oroszok többször megállítottak bennünket, átkutatták a gépkocsit, azonban mindig elengedtek, megúsztuk.

Fegyveres harcban egyikünk sem vett részt, azonban október 30-a mindannyiunk számára szörnyű volt. Ekkor temettük el halottainkat, és ezt követően térhettem haza stoppal Kecskemétre, egy zöldsárga teherautó vett fel a Ráday utca sarkán.

A tragédia után nagy öröm volt számunkra, mikor bementék, hogy megalakult a Nagy Imre-kormány és kivonulnak az oroszok. Azonban Kecskeméten egészen más hangulat fogadott. November 2-án jöttem be egy korábbi osztálytársammal a belvárosba, amikor is be tudtunk menni a hírhedt és akkor már megnyitott ÁVH épületébe, ahol láttuk, hogy a háromszintes épület alsó szintje víz alatt áll. Szörnyű dolgokat láttunk, amelyekbe még belegondolni is rossz. Mivel a Ceglédi úton laktunk, láttuk, hogy éjjel-nappal jönnek a tankok keresztül a városon. Már ekkor gondoltuk, hogy ennek nem lesz jó vége. Be is következett, november 4-én levették a magyar forradalmat.

– Mely településeken szolgált?

– Mint segédlelkész először Monoron, majd Seregélyesen voltam, azt követően kerültem Izsákra, onnan Kunszentmiklósról, végül Kecskeméten töltöttem három évet. Így kerültem Tiszakécskére, ahol tíz évet töltöttem el lelkészként, onnan tértem haza Kecskemétre.

– **A kommunista diktatúrában, a szocializmus ideje alatt szolgált a pályája nagy részét. Mit érezt az állam és az egyház ellentétéből, a keleti blokk zártságából?**

– Amikor már kecskeméti lelkészként működtem, kerestek Svájból, majd jöttek is hozzánk, segílyt hoztak. Ennek a kapcsolatnak köszönhetően meghívtak Svájcba.

Azonban mikor külföldre vettem az irányt, előírták, hogy amennyiben külföldön bárhol beszerzés gyanúja merülne fel, azt hazaérkezve azonnal jelentenem kell. Ezt minden külföldi kimenetelem előtt és után meg kellett tennem, így utazhattam minden évben Svájcba.

Ehhez hozzátartozik, hogy még Tiszakécskén keresett meg egy svájci lelkész házaspár, akiket érdekelte a magyarországi helyzet, ők hívtak meg bennünket többször Svájcba, nagyon jó viszonyba kerültünk.

Fontos hozzátennem, hogy akkor asztmás megbetegedésben szenvedtem, több esetben ezen a címen is mentem ki, tehát gyógyulni. Rendkívül nagy külföldi ismeretségre tettem szert.

Érdekes volt az is, hogy minden elutazásom előtt Kiss László keresett meg a BM-től, és azt szerette volna megtudni, hova megyek és milyen szándékkal teszem azt. A Palma cukrászdában találkoztunk és felhívta a figyelmemet, hogy abban az esetben, ha be akarnának szervezni, jelentési kötelezettségem van.

Ebben az időben történt az is, hogy az említett barátaink meghívtak a svájci Goethe Intézetbe egy nyelvtanfolyamra. Ám előtte újfent találkozóm volt, akkor éppen Egyed Lászlóval. De nem Kecskeméten, hanem Tiszakécskén, a hétvégi házamhoz jöttek. Egyed alá is íratott velem egy olyan nyilatkozatot, amely alapján jelentenem kellett, ha külföldön be akartak volna szervezni. Meg is kaptam az útlevelet hatvan napra. Az indokuk az volt, hogy a Goethe Intézet a CIA megnyújtott európai karja, ami veszélyt jelent a keleti blokkra. Az említett nyelvtanfolyamon 24 nemzetiség volt jelen, de érdekes, senki sem próbált beszervezni. Hazatérve jelentést is tettem, hogy nem történt beszerzési kísérlet.

A svájci barátaimmal létrejött kapcsolat azonban végig fennmaradt, ezzel párhuzamosan a külföldi utak előtti beszélgetések is folytatódtak. Azonban ez az egész ügy teljesen félresiklott, ebből következően azt gondolták, hogy tiszakécskei lelkész koromban beszerveztek és az állampárt szolgálatába állítottak, amelyet aztán végül nem sikerült bizonyítani.

– **További jó egészséget és tevékeny napokat kívánunk Önnek a Hírös Históriaik olvasóközönsége nevében.**

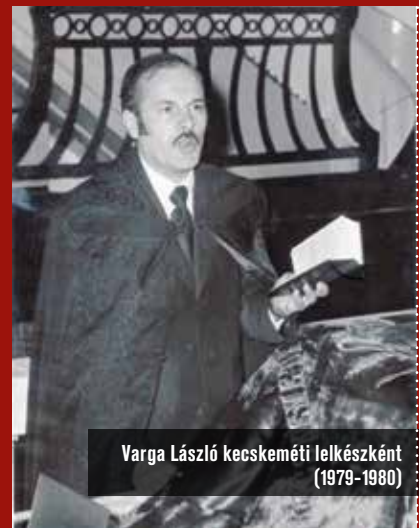
Hajagos Csaba

Varga László cserkészként (1946)

1956. október 23-án, a felvonuláson

Varga László kecskeméti lelkészként (1979-1980)

„MAGYAROS MOTÍVUMBAN KÉSZÜLNEK, DE AZÉRT TELJ

A KECSKEMÉTI MŰVÉS ÉPÜLETEGYÜTTÉSE

A századforduló és századelő művésztelpei kolóniáinak helyszínei közül messze Kecskemét volt a legnagyobb, ahol az alapítás évében, például Nagybánya 13 ezres lélekszámához képest, majd ötször annyian laktak. Kecskemét 1909 körüli években gazdaságilag, kulturálisan és urbanizációs fejlettség tekintetében egy olyan – leginkább az építészeti által demonstrált – szintre jutott el, melyet már nyugodtan értékelhetett úgy magában Kada Elek polgármester (1897–1913), hogy annak nyomán Nagybánya, Szolnok és Gödöllő példáját követve negyedikként, bizonyos értelemben utolsóként, csatlakozzon a magyar művésztelep-alapítási „mozgalomhoz”.

Újdonság volt a többi művésztelpehez képest, hogy a kecskeméti részben maga a város kezdeményezte, s vállalta a feltételek megteremtését is. További nővum volt, hogy az alapítást egy írásos terv, részletes

művészeti program vezette be, melyet Iványi Grünwald Béla (1867–1940) eredetileg levél formájában Nagybányán keltezett 1909. július 17-én, s Kada Eleknek címezve küldött el, majd 1909. szeptember

26-án a Kecskeméti Újságban is megjelentették. Iványi többször is Nagybányára hivatkozik, mint követendő példára: „Bizonyára ismeretes nsg. Polgármester úr előtt az utolsó 12 évben nálunk lezajlott forrongás, mely a magyar képzőművészet erős megtermékenyítésével járt. Eredményéről múzeumaink tanúskodhatnak s arról különösen, hogy milyen részt vett ebben Nagybánya. Ezen helyhez fűződik a modern magyar festőművészet küzdelmeinek sok művészethistóriai fontosságú eredménye.” Iványinak a – részben a korszakra jellemző – indokolása is megjelenik ugyanitt, hogy

ESEN MODERNÜL” SZTELEP

miért is kell Nagybányáról Kecskemétre költözniük: „Az akkori művészi együttérzés kapcsán együvé került emberek a természetes evolúció folytán most válni készülnek, hogy új elemekkel gazdagodva, új haladásra tehetséggel telítetten folytassák a nemzeti művészet fejlesztését. Az eddigi munkahelyek mindig nemzetiségétől is érintettek voltak, most a legtisztább magyar városok valamelyikében akarjuk folytatni a megkezdett munkát. Ezért választottuk Kecskemétet elsősorban, de jelentékeny indok volt az a már ott található kultúra, melyért tudjuk tisztelettel kell Nagyságodról megemlékeznünk, mert kétszeresen lehetővé tette a Kecskemétre való gondolatát a város érdekében tett alkotásaival.”

A partiumi várossal szemben Kecskeméten – Szolnokhoz hasonlóan – már az alapítást követő években felépült a művésztelapi épületegyüttes. A kolónia kijelölt színtere a főtértől mintegy 3 kilométerre fekvő, úgynevezett Műkert lett, melyet a városi tanács 1856-os határozata alapján, Bakule Márton főkertész irányítása mellett, eleinte mint kertészeti telepet (a szőlő- és gyümölcsstermesztés gyakorlati oktatásának céljára) kezdték el fejleszteni. A tervek azonban nem valósultak meg maradéktalanul, így 1882-től részint átalakították népkertté, majd a gyümölcskertészet 1894-es megszüntetése után az egész területen díszkertet létesítettek. „Ott jártunkkor meggyőződünk arról – folytatva Iványi Grünwald alapító levelét – hogy legjobb hely a települőknek a Műkertnek az a része, mely a nagy sárga ház körül terül el a mezők felé. Ott építendő a vezetők számára műterem lakással. Azaz 2 vagy 3 műteremház, melyekhez a város ad telket, s mi építenénk amortizációs kölcsönre, hogy az egy életre szóló otthon legyen. Ezenkívül építendő egy iskolaműterem nyári és téli használatra, egy fából épített színpéle nyári

Olgay Ferenc: A kecskeméti művésztelep, 1912 körül (Kecskeméti Katona József Múzeum)

modellrajzolásra. Építendő továbbá egy közös épületben többre is elosztva 16 kis lakás, melyek közül 6 lenne nagyszoba, kis szoba és konyha, a többi csak egy nagyszoba lenne. Minden szobában egy nagy ablak lenne, hogy a téli munkára alkalmas legyen. Ezért a bennlakók fizetnék a város által kívánt bért.”

A kecskeméti művésztelep korabeli elhelyezkedéséről, megközelíthetőségéről egy korabeli szemtanút, Dániel Józsefet hívjuk segítségül (Magyar Hírlap, 1911. június 3.): „Vágjunk neki a Csongrádi utcának; ez az út vezet a művésztelpre. Egyhangú utca, melynek szürke tónusába kevés élénkséget csak az utcát szegélyező zöldlombos fák visznek. Minden második ház előtt fölgyűrt rokolyájú némbér áll, mellette festékes dézsa, kezében éktelen meszelő. Pünkösöd jöttével a házak is új köntöst öltenek. Mögöttünk marad a város, falusi kép bontakozik ki szemünk előtt. Amennyire már a portól látni lehet. Por annyi van, hogy a levegő állandóan rezeg az út fölött. Egyablakos, rikító színű viskók. Előttük a zöld pázsiton birkák legelnek csendesen; a gyalogjárón, kocsiuton százával hancúroznak, futkosnak a gyerekek. Köröskörül nyüzsgő, mozgó köznapias élet. Kókereszthez érünk. És egyszeriben elibünk bukkan egy földrész, mely szakasztott olyan, mint a hullámzó tenger, amint a zöld pázsitos hullámhegyeken és völgyeken végigsiklik tekintetünk, egy pillanatra még azt is hisszük, hogy a hullámok lágy ringásban vannak, a zöld pázsit mozgása téveszti meg szemünket. Ez

a hullámos földrész a lezárt Gödrös temető, ennek tövében van a cigányváros. Ez az út vezet a művésztelpre. A város hivalkodó, kábitó zajából, a föld népének egyszerű kunyhója mellett, a cigányváros érintésével a Műkert előkelő, szinte halálos csendjébe így lehet eljutni. Végighaladunk a főúton; hatalmas rondóba torkollik, melynek közepén Katona Józsefnek valami régi, groteszk szobrával találjuk szembe magunkat. Ettől jobbra épül a művésztelep. (...) Az épületek megkapóan szépek már most is, pedig még meglehetősen nyers alakban állanak előttünk. Magyaros motívumban készülnek, de azért teljesen modernül.”

Ide, Kecskemét dél-keleti, külvárosi részébe tervezte a még huszonéves Jánszky Béla és Szivessy Tibor a művésztelapi épületegyüttest. A Kecskeméti Ujság 1909. október 29-én rendkívül lelkesen arról számolt be, hogy az említett építészekkel együtt összesen hét művész (Iványi, Falus, Vedres Márk, Kós Károly, Olgay) érkezett a városunkba az azt megelőző két napon, s többek között megszemlélték a Műkertet. „Volt alkalmunk az iskolák és lakások szecessziósan érdekes, gyönyörű terveit látnunk, s mondhatjuk, hogy nemcsak szenzáziószámba mennek azok, hanem egyenesen messze földön híres látványosságok lesznek. A Műkert, ez a vén, őseinket is sokszor felüldítő fiókparadicsom, majd varázsszóra átalakul várkastélyok, romok, tavak, parkok miniatűr otthonává, zsenő, fiatalos élet, a műzsáktól ihletett művészfik mesebeli paradicsomává.”

A központi műterembérház főhomlokzata délkelet felől 1944 után (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A központi műterembérház főhomlokzata délnyugat felől 1944 után (Kecskeméti Katona József Múzeum)

A központi műterembérház hátsó homlokzata északkelet felől 1944 után (Kecskeméti Katona József Múzeum)

Jánszkyék pesti irodájukból – Kecskeméten ekkor még ritkábban tartózkodtak –, 1909 októberétől kezdve, állandó levelezésben voltak Kada Elekkel a folyamatosan változó tervekkel kapcsolatban. 1910. február 17-én például a következőket írták polgármesterünknek: „A műterembérháznak költségszámítása most már a 4 nagyobb és 8 kisebb műteremre vonatkozik az eddigi 10 műterem helyett, úgyszintén fölvevünk most egy kisebb házmesterlakást is, miután elengedhetetlenül szükséges, hogy a nagy

művésztelepnek valami »házmester«-szerű alkalmazottja is legyen. Falus és Grünwald urakkal történt megbeszélésünk szerint pedig számításba vettük, hogy a 12 műterem bútorberendezése, mint ez Szolnokon is történt, 7000 koronába kerül – ezekkel együtt adhatók csak bére a műtermek.” További nehézségeket okozott, hogy a Jánszky-Szivessy párosnak ezzel eg időben több megbízatásuk is volt Kecskeméten (a Városi Kaszinó és a Gazdasági Egyesület Székháza a Rákóczi úton, illetve a főtéri II. katolikus bérház). Végül a tervezetthez képest több hónapos késéssel, melyet elsősorban a villákkal kapcsolatos (részben tulajdonjogi) módosítások okoztak, a város vezető testülete 1910. május 12-én úgy döntött, hogy összesen nyolc épületet emel „a művésztelep részére a városi műkertben”. A műterembérházat, mely „a műkert díszkertül használt részén a műkertész lakása és a vasútvonal között elterülő pázsit északi oldalán helyezendő el. (...) egy földszintes épületet a képzőművészeti szabadiskola részére ugyanazon pázsitos térség déli oldalán kikerekítve” és „6 különböző nagyságú műtermet is tartalmazó villát a letelepedő mester-művészek részére”. (Azaz elhagyták az iparművészeti műhelyek épületét, mely az 1909. évi 330. számú közgyűlési határozatban még szerepelt.)

A városi tanács 1910. szeptember 12-i beadási határidővel hirdetett „zárt írásbeli versenytárgyalást”, melyből többek között kiderül, hogy mi volt Kada egyik ösztönzőnek gondolt módszere a helyi építkezések fellendítésére: „Kecskemét th. város téglagyára ezrenként a rendes I-ső rendű fehér falazó téglát 36, a gyenge és erős vasas téglát 40 koronáért adja át a téglagyárban, és azt a vállalkozó köteles fennjelzett áron átvenni.” A négy csoportba osztott munkák közül egyet („villanyberendezési”) a város „házilag leendő elkészítését rendeli el”, míg a többinél ifj. Gulyás János, Laczy Sándor és társai, továbbá az „Első magyar kórház berendezési és felszerelési gyár részvénytársaság” ajánlatát fogadták el. A kivitelezés – az építési napló tanúsága szerint – 1910. szeptember 22-én kezdődött el (a naplót ifj. Gulyás János kezdte el vezetni, majd 1911. május 30-ától Gazdik Jánossal felváltva folytatta). Ezt követte október 8-án az ünnepélyes alapkövetétel, amelyet egy nappal később részben megismételtek, mivel Lechner Ödön – ezzel is bizonyítva elkötelezettségét az új művésztelep iránt – csak ekkor tudott leutazni. (Lásd róla a Hírös Históriaék bemutatkozó számában a „víztoronnyal kombinált Rákóczi-emlékről” szóló írásunkat!) Az épületeket az eredeti tervek szerint 1911. augusztus 1-ig kellett volna teljesen befejezni, azonban a július 8-i földrengés miatt ez természetesen megghiúsult, így a már Kecskeméten tartózkodó művészeknek még hosszú hónapokig szállodákban kellett lakniuk. Az építési naplóból kiderül, hogy megrepedt a villákon található összes kémény, ugyanígy a dolomit padlóbeton, de a falakon is hasonló károk keletkeztek vakolathullással kísérve. A műterembérház homlokzatán megrongálódott Perlrott Csaba Vilmos frissen festett allegorikus kompozíciója (amelyet végül soha nem fejezett be), de emellett többek között a nagy oromfalak mintegy 5-5 centiméterrel kihajoltak a jobb- és balszárnyon, sőt ugyanitt a földszint feletti födémben lecsúszott négy téglalobozat is. A földrengés okozta károk helyreállítása egészen október végéig eltartott, de további csúszásokat okozott például júniusban a mázolóknak sztrájkja, augusztusban egy villámcsapás, októberben a Doloments Házagmenses Padlógyár Rt. gyárépületének leégése, illetve a számtalan módosítás a már elfogadott építészeti tervekhez képest. Az építési naplót 1911. december 11-ig vezették,

Az egykori festőiskola épülete a két világháború között

Művésztelepi villa 1944 után
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

azonban úgy tűnik, hogy ennek ellenére a következő hónapokban is voltak még kivitelezési munkák.

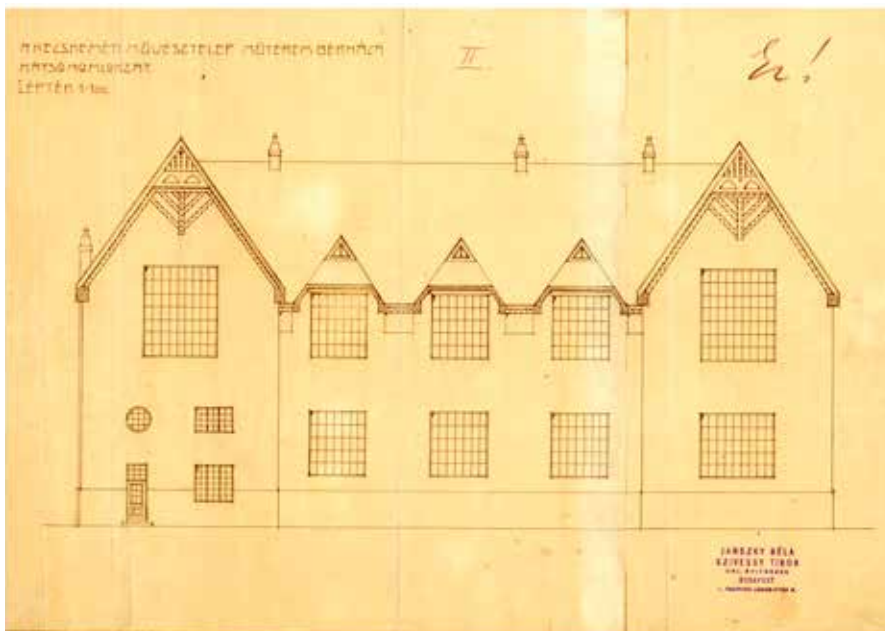
A műterembérház belső (funkcionális) elrendezéséről így írt Jánszky és Szivessy az 1910. április 23-án kelt összegzésükben: „3 nagy, egyenként 50 m² alapterületű nagy műteremmel, mindegyikhez két-két kis szobával, előtérrel és lomkamrával; 6 kisebb, egyenként 30 m² alapterületű, kis műteremmel, mindegyikhez egy-egy hálfülkével, előtérrel és lomkamrával; 1 db nagy iskola, illetve műhelyteremmel (társalgóval); 1 kisebb szoba-konyhas felügyelőlakással; nagyobb képkamrával, megfelelő klozet- és fürdőszoba-helyiségekkel, egyemeletes, folyosós, részben alapincézett rendszerben építve.” A központi műterembérház első lakói (1912. május 1-től) a forrásaink szerint Herman Lipót, Perlrott Csaba Vilmos, Bálint Rezsó, Pál István (ők négyen biztosan az emeleten), Faragó Géza, Szabó Antal, Pólya Tibor és Iván festőművészek, továbbá Csikász Imre szobrászművész voltak. A három hatalmas, koporsófedél lezárású, északi ablakkal egy oldalról megvilágított „Festőművészeti Iskola: 1 nagy, 75 m² alapterületű iskolateremmel; 1 kisebb modellöltözőszobával; 1 képtartókamrával; előtérrel, klozettel, földszintes rendszerben építve.” Bár 1910 elején még héttel számoltak, végül összesen hat művészvilla épült fel, mivel Mikola András helyszíni tapasztalatai után mégsem költöz-

Alkotóház az 1978-ban hozzáépített bővítménnyel
(Kecskeméti Katona József Múzeum)

ött Nagybányáról Kecskemétre. A Nemzeti Szalon 1912-ben megjelent almanachja szerint mindegyik „villaszerű művészlakóház (...) tágas műteremmel, 4-6 szobával, mellékhelyiségekkel, loggiákkal, teraszokkal, erkélyekkel, verandákkal s szabad lépcsőkkel vannak ellátva.” A piros tetős, sárgára festett falú villák első – és egyben „dedikált” – lakói közül a legkitartóbb Iványi Grünwald Béla, a telep vezetője volt, aki 1912 áprilisától egészen 1919 nyaráig

tartózkodott a híros városi műteremházában. Falus Elek valószínűsíthetően csupán néhány hónapig, míg Ferkai Jenő és Olgyay Ferenc 1913 őszéig laktak a Műkertben. Meglehetősen bizonytalanok az ismereteink e téren Jánszky Bélával kapcsolatban, holott a saját maga számára tervezte az egyik épületet. Mindenesetre 1912 augusztusában a Magyar Alföld munkatársa meglátogatta a „műépítész pavilonját”. Az 1911-től Nagybányán alkotó Réthy Károly

Jánszky Béla és Szivessy Tibor: A központi műterembérház hátsó homlokzatának tervrajza, 1910
(Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

A romos festőiskola délkelet felől 1944 októbere után (Kecskeméti Katona József Múzeum)

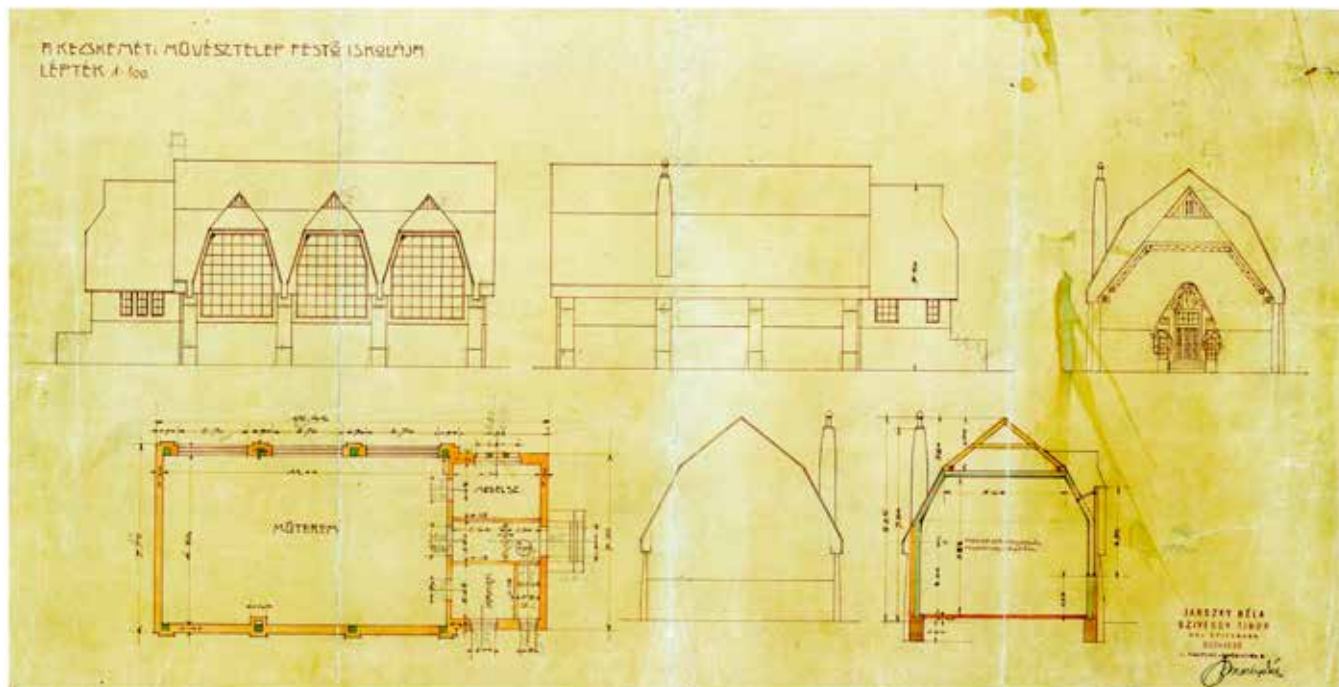
népének tempóival, szokásaival, lelkével, nótázásával sűrűvérű ősökre üt. Azon a földön, amelynek atmoszférájában még mesélik Lehel kürtjének varázsát: este, a sík messzeségből mintha még hangjait hozná a szél e mondabeli kürtnek. A villák, csakugyan, nyugati bélyegűek. Illetve, mivel e jelzés igen tág: angolosak. Ami alatt nem esetleges komfortjukat értjük – ez Kecskeméten is azonos lehet bármely más városával – hanem felépítésük módját. Úgy amint vannak, arányaik és anyaguk megjelenésében, kezdve kis ajtóiktól, tömegük silhouette-jéig. Nem szabad azonban felejtetni több dolgot. Először azt, hogy Janszky e házakat kevéssel angolországi időzése után csinálta. Az impressziók még erősen éltek benne, sőt őszintén szólva, mi azon se csodálkoznánk, ha teljesen lenyűgözték volna. Senki se csodálkozhat ezen, aki ismeri a modern angol építészetet, egy Aschbee, Baillie Scott, Voysey munkáit. Hogy ne hatottak volna ezek elementárisán egy építőre, aki még tanulmányai elején tart, amikor a polgári lakóház-építés és a vele összefüggő iparművészet terén, egész Európára – talán csak a franciák kivételével – imperiális hatásuk volt?”

(helyette Csók Istvánt is említették egy korábbi felsorolásban) pedig egyáltalán nem biztos, hogy valaha is beköltözött a számára épített villába (1913 nyarán már Körmendi-Frim Jenő szobrászművész lakott itt).

A művésztelep épületei közül a művész-villákról jelent meg a leghosszabb kortárs kritika (Művészet 1915/6.): „Jó néhány esztendeje már, hogy e színesített villák megépültek. Még pedig, mint ismeretes, Kada Elek polgármester buzgalkodásából,

akinek nevezetes emléke egyértelmű e város modern életrealitásával. Egész villa-család van ott, amelynek Janszky a tervező-apja. Nem tagadhatjuk azonban, hogy első pillanatra e villacsoport oly benyomást kelt, amit London valamely kertes elővárosának lakója ismerősként üdvözlne ugyan, de másként meglepődve venne tudomásul. A hatás inkább távoli, idegen, mint otthonos. Már t. i. éppen abban a városban, amely barack-kereskedelmével be van ugyan kapcsolva a nemzetközi forgalomba, de amely agrár

A DIMITRINO álnév alatt publikáló szerző kissé egyoldalúan hangsúlyozta ki az angol hatást, ugyanis Janszkyékat – a velük rokon szellemű alkotókhoz hasonlóan – a

Janszky Béla és Szivessy Tibor: A festőiskola tervrajza, 1910 (Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára)

„magyar nép lelke”, és a finn kortárs építészeti tapasztalatok, mintaképek (pl. Eliel Saarinen, Hermann Gesellius, Lars Sonck) hasonló mértékben ösztönözték. (Jánszky 1907 őszén például járt is Finnországban, melyről *A finn építőművészetéről* címen az Építő Ipar 1908. január 26-i és február 2-i számában közölte le a tapasztalatait.) A művésztelepi épületek egyes jellegzetességei, így például a koporsófedél-lezárású és többszörösen osztott kialakítású ablakok, a népi eredetű ornamentikával díszített fafaragványok, a sima magas oromfalakhoz kapcsolt meredek nyeregtetők, az aszimmetriával is társuló változatos, festői tömegképzés, mind-mind az ún. „Fiatalok” törekvéseit tükrözik. A csoport tagjai (Jánszkyék mellett pl. Györgyi Dénes, Kós Károly, Kozma Lajos, Mende Valér, Zrumeczky Dezső) többségükben 1906–1908 között végeztek a Budapesti Királyi József Műegyetemen, s már egy újabb lépcsőfokot keresve próbálták túlhaladni a lechneri elveket (bár Jánszky a többiekhez képest jobban tisztelte a mestert), illetve a követőik által képviselt építészeti megoldásokat.

A második világháború végén, 1944 októberében a Műkerttől délre lezajlott páncéloscsata során, belövések érték a művésztelepi épületeket is. A Katona József Múzeum Történeti Gyűjteményéből – e tanulmány keretében – bemutatott, ismeretlen eredetű fényképek jól dokumentálják a harci cselekmények következményeit. A műterembérbház külső sérülése (hiányos lépcsők, tetőzet, törött ablakok, lehullott vakolat) szinte jelentéktelennek tűnnek a, valószínűleg bombatalálat miatt, romossá vált festőiskola mellett. Sajnos az épület leomlott – egykor Perlrott sgraffitóival díszített – keleti (bejárati) részét nemhogy nem állították helyre, hanem azt a viszonylag épen maradt szakaszokkal együtt meglehetősen gyorsan széthordták. (Alapfalainak maradványait később felhasználták a műkerti szabadtéri színpad kialakításakor.) A villák is kisebb-nagyobb sérüléseket szenvedtek, ráadásul ekkor már nem művészek lakták.

1956. július 29-én így írt dr. Váry István, a TIT tagja a Népújságban: „*Városunk tanácsának közbenjárására kormányzatunk a Képzőművészeti Alapból egymillió kétszázezer forintot költséggel éppen most hozta rendbe a szép, emeletes épületet. Kijavíttatja tanácsunk a többi épületeket is, és rendezi az egész Műkertet. Így a Művésztelep is újra megkezdheti műkö-*

A romos festőiskola a művészvillákkal 1944 után (Kécskeméti Katona József Múzeum)

dését, – a sűrű autóbuszjáráttal könnyen megközelíthető Műkert pedig mind fokozottabb mértékben lesz Kecskemét dolgozóinak kedves, meghitt kiránduló és erőt, munkakedvet adó a pihenő helye.” Mások inkább úgy fogalmaztak, hogy az addig elhagyottan álló műterembérbházat a város átadta (eladta) a Magyar Népköztársaság Képzőművészeti Alapjának. „*Július 21-én avatják ünnepélyes keretek között a kecskeméti művésztelepet. 15-én érkeznek a művészek. Négy festő, két grafikus, két szobrász és három gobleinos alkotó kapott kétéves ösztöndíjas beutalást a művésztelepre. Tíz gyönyörűen berendezett műterem várja a művészeket. A műtermi lakásokat egyforma zöldszínű stílbútorral rendezték be. A kényelmet hideg- és melegvízszolgáltat biztosítja. Reméljük, hogy képzőművészeti életünkben nagy fellendülést jelent a kecskeméti művésztelep újbóli működése.*” (Petőfi Népe, 1957. július 12.) A nagyméretű plasztikai alkotásokat készítő művészek számára, egyedi lehetőségei miatt, különösen népszerűvé vált a földszinten kialakított két szobrászműterem. A sajnálatosabb (külső) átalakítások

közé tartozott viszont ugyanekkor a nyitott loggia beépítése, míg a körkörös megszüntetése a poligonális torony felső részén már valamikor a háború előtt megtörtént. (Ez utóbbi motívum az 1910-es évek elején Kecskeméten megjelent Mende Valér Újkolégiumán és a Luther-palotán is, s Jánszky már korábban, a Kós Károlyval közösen tervezett bezegényi római katolikus templom esetében is használta.)

A legnagyobb mérvű átalakítást azonban – dr. Vámos Ferenc irányításával – 1979. január 17-én fejezték be, amikor is az akkor már alkotóházként emlegetett épület délnyugati részéhez egy meglehetősen szervesen bővítményt (ebédlő, konyhaüzem, társalgó) csatoltak. Csak remélni tudjuk, hogy az egykori központi műterembérbház a közeljövőben visszanyerhet valamit az eredeti megjelenéséből, a jelenlegi tulajdonos (MANK Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft.) által tervezett felújítás során. S bár ennél bizonytalanabb a sorsuk, örömteli, hogy ezzel összefüggésben a művészvillák helyreállítása és a festőiskola épületének feltámasztása is napirenden van. **ifj. Gyergyádesz László**

Felhasznált fontosabb források, tanulmányok (a szövegben külön feltüntetettek túl):

A Kecskeméti Művésztelep dokumentumai (1909–1919). A dokumentumokat válogatta, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: Sümei György. Budapest, 2009
A Kecskeméti Művésztelep első korszaka (1909–1919). Tanulmányok – Adattár. Szerk.: ifj. Gyergyádesz László és Osztyéni Éva. Kecskemét, 2012
Juhász István: Fejezetek Kecskemét építészeti történetéből. (Levéltári Füzetek, Bács-Kiskun megye IX.) Kecskemét, 1993. pp. 103–112.

Kemény János: Adalékok a kecskeméti művésztelep megalakításához. In: Művészettörténeti Értesítő, XLV, 1996/1–2. pp. 131–142.
Péterné Fehér Mária: Egy építési napló titkai. A Kecskeméti Művésztelep építéstörténete. In: Bács-Kiskun megye múltjából XXV, 2011. pp. 131–146.
Simon Magdolna: Tervek és épületek. Kecskemét építészete a századfordulón a Bács-Kiskun Megyei Levéltár tervanyagának tükrében. In.: Cumania, VIII. Kecskemét, 1984. pp. 13–56.
Sümei György: A kecskeméti Művésztelep (1909–1944) Budapest, 2011

DIPLOMATÁNAK KÉSZÜLT, MEZŐGAZDA LETT

75 éve, 1942. augusztus 30-án hunyt el gróf Teleki Arvéd mezőgazdász, jogász, politikus.

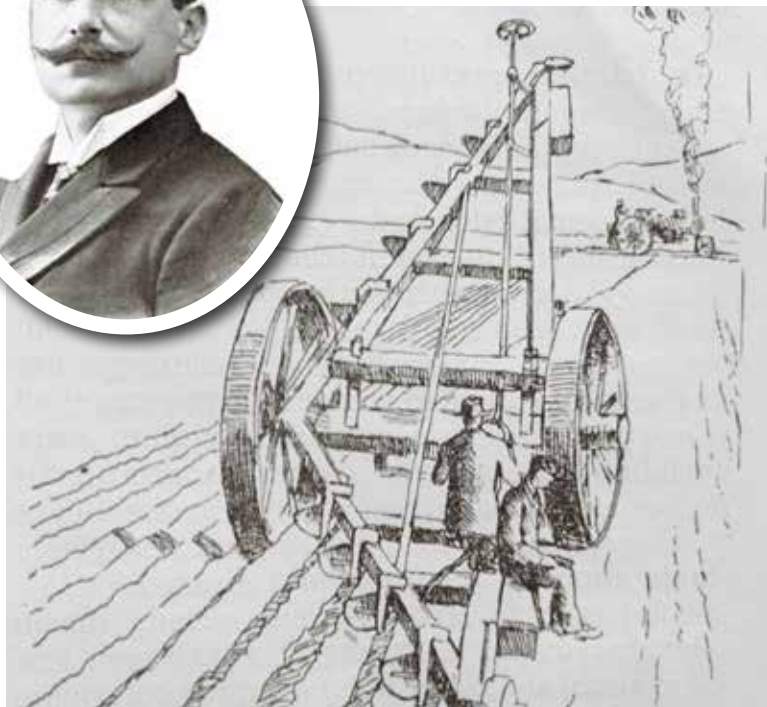
Tanulmányait Bécsben, Párizsban és Budapesten végezte. Emellett a kecskeméti jogakadémián is tanult, 1886 és 1888 között az intézmény III. és IV. évfolyamára iratkozott be. Sokat volt azonban távol, emiatt az egyik tanára, Vámos Béla ki akarta zárni az akadémiáról. Végül néhány tanár közbenjárására erre nem került sor.

Miután jog- és államtudományi vizsgáit letette, diplomáciai pályára készült. Apja halála után azonban a gazdaságira lépett és átvette családjá nagy kiterjedésű és saját kezelésben álló birtokainak vezetését. Mint magyar mezőgazda csakhamar a legelső közté vált. Végül néhány tanár közbenjárására erre nem került sor. Birtokain a régi ugarrendszert rövid idő alatt intenzív, vetőmagvakat és tenyészállatokat termelő gazdálkodással váltotta fel, amelyeknek központja az alsó-fehérmegyei drassói uradalom volt. Nemcsak az erdélyi megyéket, a Duna–Tisza közét, a Dunántúlt és a Felvidéket látta el kiváló minőségű vetőmagaival, tenyészbikaival, sertéseivel és baromfiaival, hanem Horvátországban, Romániában és Ausztriában is kiterjedt vevőköre volt. A drassói uradalom különböző mezőgazdasági kiállításokon harminckét díjat, illetve díszoklevelet nyert.

1905. május 22-én Újvidék függetlenségi és 48-as párti képviselője lett. A következő években az Országgyűlés egyik legaktívabb tagja volt, több bizottság munkájában is részt vett. Az első világháború után

Kolozsvárra költözött, szövőgyárat hozott létre, alelnöke volt az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek.
(Források: *Katona József Könyvtár *Országgyűlési Almanach, 1906–1910)

PETŐFI SÁNDOR SZÍNÉSZ BARÁTJA

125 éve, 1892. szeptember 18-án hunyt el Szuper Károly színész, színigazgató.

Kiskunhalason született 1821 májusában. Iskoláit szülővárosa református főgimnáziumában végezte. Apja igyekezett vele a gazdaságot megkedveltetni, de ő mindenáron színész akart lenni, és már tanuló korában a halasi diákokkal műkedvelő előadásokat rendezett. 1837 februárjában Debrecenbe ment, ahol diák bátyja kíséretében szorgalmasan látogatta a színházat.

1838 decemberében Kiskunhalason lépett fel először mint műkedvelő Fekete Gábor színtársulatánál. az igazgató Sobri című színművében egy haramia szerepében. 1839. január 12-én, Szabadkán már mint szerződött tag játszott Szigligeti Dienes című drámájában. A következő évben a társulat első rendű tagja lett, majd több vidéki városban szerepelt a közönség elismerése mellett. 1842. november 10-én Székesfehérvárott Petőfi Sándor az ő ajánlatára lépett fel először Szabó társulatánál.

Barátságuk a költő haláláig nem szakadt meg.

Szuper Károly 1848–49-ben a Kecskeméti társulat rendezője volt. A forradalom híveként megírta Tömeges népfelkelés című agitációs színdarabját, melyet

1848. december 17-én a hírös városban adtak elő. Az 1849-es évet mint honvéd küzdötte végig. A szabadságharc leverése után társulatot alakított, Szöllősy Mihály társigazgatóval maga állt az együttes élére és vezette azt csaknem haláláig. Sok bujdosó honvédszínész nála talált menedéket. A tengődő vidéki színjátszás körülményei között összjátékra, magasabb színvonalra törekedett. Utolsó éveiben az Országos Színeszgyesület pénzlátnoka volt. Nekrológiájában a Vasárnapi Ujság e szavakkal méltatta: „A *theológiára készült, de a deszkák csábos világa vonzotta. Tizennyolcz éves korában színésznek csapott föl, s mint komikus néhány év alatt elsőrendű színésztalentumnak bizonyult. Megyeri és Szentpéteri szerepeit senki sem játszotta a vidéken oly eredeti fölfogással, mint ő.*”

(Források: *Makó története 1849-től 1920-ig *Magyar Életrajzi Lexikon *Szinyeyi József: Magyar írók élete és munkái *Vasárnapi Ujság, 1892)

MÚLT ÉS JELEN AZ ÉVFORDULÓK TÜKRÉBEN

100 éve, 1917. július 11-én született Borsiczky Tibor katolikus plébános. Teológiai tanulmányait Vácott végezte, pappá 1940. június 23-án szentelték. Ezt követően káplán volt Szentesen és Tóalmáson, dolgozott Vácott a piaristáknál, majd Pestszenterzsébeten szolgált. 1949-től Algyón, 1957-től Sülysápon, 1971-től Gödöllőn, 1975-től Valkón, 1990-től Helvecián és Ballószögben volt plébános. 1994-től

2013-ban bekövetkezett haláláig Kecskeméten, a Jópásztor Otthonban lakott. Az otthon lakóinak és a Barátok templomában is hetente több alkalommal tartott misét. Példamutató élete, hitének elkötelezett betöltése, személyének erős, szeretettelgi kisugárzása egyházkörökben kevésbé jártas emberek számára is ronszenvenessé tette.

175 éve, 1842. július 17-én Kecskeméten született Szalontai Elek árvászéki ülnök. Iparoscsalád gyermeke volt. Gimnáziumi tanulmányait szülővárosában, a református kollégiumban, a jogot a budapesti magyar királyi egyetemen végezte. 1867-ben Pest megye tiszteletbeli jegyzőjévé nevezték ki, és Kecskemétre került: a megyei törvényszék jegyzőit teendőit látta el. 1871-ben a híres Ráday-féle tör-

vényszéknél dolgozott, amely mint rögtönítélő bíróság Szegeden működött. Ez a törvényszék ítélkezett a Szeged környékén elfogott betyárok felett. Miután időközben letette az ügyvédi vizsgát, 1872. január 1-jén ügyvédi irodát nyitott Kecskeméten. 1878 novemberéig ügyvédeskedett, ekkor a város árvászéki ülnökévé választották.

75 éve, 1942. augusztus 4-én született Lakó Sándor tanár, koncertmester, karmester. Hegedű-szolfézs tanári diplomáját Szegeden, felsőfokú „A” kategóriás karmesteri oklevelét Budapesten szerezte. 1964-től anyaiskolájában, a kecskeméti Állami Zeneiskolában tanított. Hegedűóráin nemcsak a hangszeren való játékot tanította, hanem növendékeibe az együttzenélés igényét is elültette. Évtizedekig

vezette a zeneiskola növendékzenekarát, egy ideig az intézmény igazgatóhelyettesi feladatait is ellátta. Sok éven át játszott a Kecskeméti Szimfonikus Zenekarban, az együttes helyettes koncertmestere is volt. 1972-től közel 30 évig vezette a GAMF Kamarazenekart, amelyben zenepedagógusi hitvallása kiteljesedhetett.

125 éve, 1892. szeptember 2-án Kecskeméten hunyt el Muraközy János ügyvéd, festőművész, a 19. század második felében a híros város egyik vezető tisztségviselője. 1824. február 8-án született. A kecskeméti református főiskolán Jókai diáktársa és barátja, az író több regényalakjának ihletője volt. Később Pesten és Bécsben tanult festészetet. 1848–49-ben részt vett a szabadságharcban mint nemzetőr százados, gerillakapitány, majd honvéd százados. A bujdosás évei után hivatalnok, 1878-tól pedig gazdasági tanácsnok lett. A parcellázások és a városi szőlőtelep létrehozása révén jelentős szerepe volt a környékbeli szőlő- és gyümölcskultúra fejlesztésében.

25 éve, 1992. szeptember 8-án hunyt el Szóts Rudolf pedagógus, a kecskeméti Katona József Gimnázium legendás tanára. 1946 februárjában jött Kecskemétre. Előbb a piarista iskola tanára volt, majd az egyházi iskolák államosítása után a minisztérium megbízásából átvette a gimnázium igazgatását. 1949-ben Szemerey Andorral együtt felkérték, hogy szervezzék meg és indítsák be a Katona József Gimnáziumot. Itt orosz nyelvet tanított, illetve 1953-tól 1957 májusáig az igazgatóhelyettesi feladatokat is ellátta. 1956-ban részt vett az iskola forradalmi bizottságának munkájában, ezért 1957 májusában Kisfáiba helyezték. Később a Bányai Júlia Gimnáziumban kapott állást, majd még egyszer visszakerült a Katonába, ahonnan 1978-ban mint igazgatóhelyettes ment nyugdíjba.

125 éve, 1892. szeptember 11-én született dr. Mihóczy Rezsóné dr. Lőcsey Mária pedagógus. 1916-tól 1930-ig Kecskeméten tanított. Ezt követően Szentesen a kereskedelmi iskola tanára lett, később éveken keresztül közkedvelt és szeretett igazgatója volt az intézménynek. A melegszívű, emberséges, igen nagy tudású tanárnő férjével, Mihóczy Rezsóval a szentesi gimnázium latin-történelem szakos középiskolai tanárával együtt egész

életét a gyerekek között, a fiatalok tanításának szentelte. Mindketten odaadó, nagy tudású pedagógusok voltak. Ars poeticájukat a Horváth Mihály Gimnázium Évkönyvében Bácskai Mihályné így fogalmazta meg: „... szeressétek a fiatalokat, hisz ők az élet, s az életnél nincs szebb, s ezért egyszerű, ha pedagógus lehet az ember.”

KEDVES, DERŰS, SZERÉNY, GALAMBLELKŰ SZÍNÉSZNŐNEK TARTOTTÁK

50 éve, 1967. szeptember 5-én hunyt el Bege Margit színésznő.

1926. március 6-án az Erdélyben fekvő Galócáson született. Tanulmányait a kolozsvári Nemzeti Színház színiiskolájában végezte. Pályáját 1952-ben az Állami Faluszínházban kezdte. Kilenc évig tartó falujárás után előbb a Szegedi Nemzeti, majd 1962-től 1966-ig a kecskeméti Katona József Színház tagja volt. Később a veszprémi Petőfi Színházhoz szerződött.

Kitartó áhítattal szerette pályáját. Szívesen szavalt falusi színpadokon, iskolákban, járta a vidéket a Modern drámaest sorozattal, soha nem panaszkodott, hogy sokat dolgozik és mindig szívesen vállalt új feladatot. Egyszerű, kedves megjelenésével, modorosság nélküli előadásmódjával a vidéki közönség kedvence volt. Széles skálán mozgott művésze, minden szerepére alázattal, gonddal készült. Több ízben kapott nívódíjat. A Köznapi legenda vívódó, az igazságért síkra szálló bírónőjeként az egész ország láthatta a televízió képernyőjén keresztül. *„Magabiztos, rokonszenves alakítást nyújtott a bírónő szerepében Bege Margit”* – írta róla elismeréssel a korabeli színikritikus.

Fiatalon súlyos, gyógyíthatatlan betegség támadta meg, mindössze 41 évet élt. Nekrológiában a Petőfi Népe újságírója így méltatta: *„A Makrancos hölgy címszerepében láttuk először Kecskeméten, egy évadnyitó bemutatkozó előadáson. Tüzelt, replikázott, szikrázott a szeme, vagy gúnyosan villant, ha elevenbe talált a szava a szerelméért küzdő férfival vívott harcban. Remek volt! Akkor ismertük meg és örültünk, hogy ilyen kitűnő művésszel erősödött a Katona József Színház. Gyakran eszembe jutott azóta is: miért éppen ezt a szerepet választotta bemutatkozásul Bege Margit? Valami megmagyarázhatatlan rokonszeny fűzhette Makacs Katához, ellentétéhez. Hiszen galamblelkű ember volt. Kedves, derűs, szerény, közvetlen, egyike azoknak a keveseknek, akik egész életükben megőrzik gyermeki tisztaságukat és az emberekbe vetett bizalmukat.”*

Bege Margit

(Források: *Katona József Könyvtár *Magyar Életrajzi Lexikon
*Petőfi Népe, 1960–1967
*Színházi képregény – 100 év Kecskeméten)

Demeter Hedvig és Bege Margit
(Schiller: Ármány és szerelem –
Kecskemét, 1963)

Pathó István, Bege Margit, Balogh Rózsa és Fekete Tibor
(Vörösmarty: Csongor és Tünde – Kecskemét, 1963)

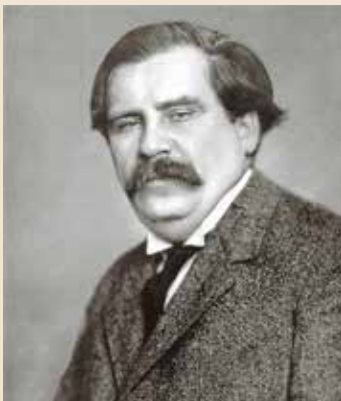
Bege Margit és Major Pál
(Köznapi legenda – Kecskemét, 1966)

JELES MAGYAROK KECSKEMÉTI KÖTŐDÉSEI

150 éve, 1967. július 22-én hunyt el Kassák Lajos Kossuth-díjas költő, író, képzőművész, a magyarországi avantgárd művészet egyik legjelentősebb alakja. 1916 nyarán hosszabb időt töltött a Kecskeméti Művésztelepen feleségével, Simon Jolán előadóművésszel sógoránál, Uitz Bélánál. Egy ember élete című önéletrajzában írt itteni élményeiről. „...jól érzem magam a kecskeméti művésztelepen a csöndben és nyárban. Uitzék-

kal is megvagyunk valahogyan. Ők a földszinten laknak a villában, mi fönn a manzárdszobában. A tetőn át kegyetlenül átég a nap, alig tartózkodhatunk bent valamit is a falak között. Úgy élünk, mint a vademberek. Meztláb, félig meztelenül. De ez csak a mi csoportunk. A többiek urak és előkelőségek körülöttünk, művészek, s ebben a kánikulában, ebben a magukra maradottságukban sem tudják félredobni kicsinyes és alkalmazkodó pózaikat. De lehet az is, hogy ez a póz náluk már természet, s néha sajnálni is tudnám őket, ha nem lennének annyira nevetségesek itt, a szerény, csöndes fák, egészségesen illatozó virágok és éneklő madarak között.” Kecskeméten született Kassák Júliusi földeken, Himnusz és Karmester esti világitásban című költeménye. Később levelezett Buday Dezsővel, a kecskeméti református jogakadémia tanárával.

75 éve, 1942. szeptember 4-én hunyt el Móricz Zsigmond író, újságíró, szerkesztő, a XX. századi magyar realista próza kiemelkedő alakja. A két világháború között többször megfordult Kecskeméten. 1924-ben a híros város színiügyi bizottsága nem engedélyezte Búzakalász című színdarabjának bemutatását, a Kecskeméti Lapok azonban kiállt az író mellett. Kecse-

mét vendége volt 1926-ban, a magyar gyümölcs napján. Az első Hírös Hét előtt, 1934 júliusában rádióbeszédet mondott Kecskemétről. 1935-ben parcellát vásárolt Kisnyírben, többekkel együtt írótelepet akart létrehozni. 1936-ban a Katona József Társaság vendége volt, látogatását így indokolta: „Nem azért jövök ide, hogy tanítsak, hanem, hogy tanuljak, nem azért, hogy messziről hozott fényképeket mutassak, hanem azért, hogy olajat gyűjtsék a mécsesembe”. Többször írt Kecskemétről. 1940-ben e szavakkal méltatta a híros várost: „Kecskemét temesse el az Alföldnek egyik legmagyarabb jellemvonását, hogy itt nem lehet semmit megszervezni.”

120 éve, 1897. szeptember 20-án született Tamási Áron Kossuth-díjas író. Székelyföld egyik legjellegzetesebb és legnagyobb irodalmára több ízben is ellátogatott Kecskemétre. 1933-ban, a Szépművés Céh tagjaival járt először a híros városban. Erdélyi mivoltukra való tekintettel csinnadrattás fogadtatást szervezett nekik a város akkori vezetősége. 1962 májusában is eljött Kecskemétre, szerzői estjét a Cifrapalotában tartották meg. Nem sokkal ké-

sőbb a Katona József Színház előadását tekintette meg. A kecskeméti teátrum Boldog nyárfalevél című darabját vitte színre. Az ősbemutató főbb szerepeiben Margittay Ágít és Fekete Tibort láthatta. 1962. december 25-én kelt levelében az előadás kapcsán Tamási Áron e szavakkal méltatta a kecskemétiakat: „A színház, ahol darabom színre kerül, a Katona József nevét viseli, keserű életének színhelyén. Ha ő küszködött, a sok engesztelés után talán magam is vihetek neki egy virágszálat: a bizalomnak egy vidám virágát. S hogy ezt elvihetem, köszönet a segítő társszínészeknek: a színháznak és a játsszó művészeknek; s akik a szellemi gondosságban ápolják őket: a város és megye vezetőinek.”

200 éve, 1817. szeptember 28-án született Tompa Mihály református lelkész, költő, a népi-nemzeti irodalmi irányzat egyik legjelentősebb képviselője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Jó barátságot ápolt Szilády Károllyal, az első kecskeméti nyomdással, nyomdatulajdonossal. 1859-ben és 1864-ben Egyházi beszédek címmel prédikációit ugyan a miskolci Fraenkel kiadó adta ki, de a nyomdai munkákat Kecskeméten végezték. Sziládynak címzett levelében minderről Tompa Mihály így írt: „Rendkívül örülök Fraenkel úr azon szerencsés gon-

dolatának: miszerint egyházi beszédeimet tisztelt Urasággal nyomtatja; az első tiszta ívet már kaptam; igen szép, teljes megelégedése lehet bárkinek is az ilyen nyomással.” A költő-lelkészportréját is Szilády Károly rendelte meg Barabás Miklóstól. Emlékét őrizendő Kecskeméten utcát neveztek el róla.

A Pallas Athéné Domus Mentis Alapítvány az alapító okiratában meghatározott célok mentén Bács-Kiskun megyében, kiemelten Kecskeméten a közgazdasági, pénzügyi szakemberképzés támogatása érdekében pályázatot ír ki középfokú iskolai képzésben (gimnázium, szakközépiskola) résztvevő 11., 12., 13.-os diákok részére.

A PROGRAM ISMERTETÉSE

A pályázatra jelentkezhetnek Magyarországon vagy a Kárpát-medencében jelenleg középfokú oktatási intézményben (gimnázium, szakközépiskola) tanuló 11., 12., 13.-os diákok rövid pályamunka benyújtásával az alábbi témákban:

- Diákhitel a világban és alternatívái
- A BrExit hatása az EU-ra
(gazdasági, társadalmi szempontból)
- Hit és üzlet
- A technológia fejlődésének hatása a gazdaságra
- Városom imázsa, a városkép alakítása
- Sikeres vállalkozás városomban
- A jövő oktatása:
Smart School, Smart University

A középiskolai pályázatra korábbi fordulókban beküldött pályamunkákkal újra pályázni nem lehet, még átírt vagy kibővített formában sem! Ezek a pályázatok automatikusan elutasításra kerülnek. Tehát egy pályázó egy témát csak akkor dolgozhat fel, ha a korábbi fordulókban még nem tette.

A RÉSZVÉTEL FELTÉTELEI

1. A pályázatra magyarországi vagy kárpát-medencei középfokú oktatásban (gimnázium, szakközépiskola) résztvevő 11., 12., 13. évfolyamos diákok jelentkezhetnek.
2. A programra magyar nyelven leadott pályázattal lehet jelentkezni, melyet aláírással ellátva, elektronikusan PDF-formátumban és postai úton is be kell küldeni. A pályázatnak az alábbi elemeket kell tartalmaznia:
 - a. Pályamunka PDF-formátumban (7-9 db A/4 oldal, Times New Roman betűtípussal, 12-es betűmérettel, kb. 20.000 karakter terjedelemben). A fedőlapon kérjük feltüntetni a pályamunka címét, a pályázó nevét, iskoláját, osztályát, valamint aláírását.
 - b. Kézzel írt egyoldalas összegzés a pályamunkáról (a témaválasztás indoklása, a dolgozat felépítése), névvel, aláírással ellátva.
 - c. A középfokú oktatási intézmény által kiállított, a tanulói jogviszonyt igazoló hivatalos dokumentum másolata.
 - d. Egy rövid bemutatkozás a pályázó családjáról, iskolájáról, jövőbeli terveiről, aláírással ellátva.
- e. Pályázati adatlap dátummal és aláírással ellátva.

Fontos, hogy a pályamunka önálló gondolatokat tartalmazzon, az idézett szövegeknél az idézés alapvető szabályait betartva (forrásmegjelölés!).

3. A pályázatokat 2018. január 10-én, hétfőn, 24.00 óráig lehet beküldeni e-mailben. A határidő után érkezett pályázatok automatikusan elutasításra kerülnek. Az eredeti dokumentumok postára adásának határideje szintén 2018. január 10-e.

Beküldési címek:

E-mail: palyazat@padmakecskemet.hu
Postán:
Pallas Athéné Domus Mentis Alapítvány,
6000 Kecskemét, Csabay Géza krt. 2.

DÍJAZÁS

A beérkezett pályázatokat bíráló bizottság értékeli és sorolja három kategóriába. A bizottság javaslata alapján az alapítvány kuratóriuma hozza meg a végső döntést. A díjazás három kategóriában történik:

- I. kategória:
dicsérő oklevél
és nettó 45.000 Ft támogatás
- II. kategória: oklevél
és nettó 25.000 Ft támogatás
- III. kategória:
emléklap

A díjak és oklevelek a PADMA kecskeméti székházában tartott díjátadó ünnepségen kerülnek kiosztásra, várhatóan 2018. február 2-án, pénteken. A pénzjutalom átadásának feltétele a kiírás 2. pontjában felsorolt 5 db dokumentum hiánytalan beküldése a megjelölt határidőig: e-mailben 2018. január 10. 24.00 óra. Az eredeti dokumentumok postára adásának határideje szintén 2018. január 10-e.

A kiírás pontos szövege és az adatlap
a www.padmakecskemet.hu
honlapon olvasható.
E-mail: palyazat@padmakecskemet.hu

A GUMIVAL MODIFIKÁLT BITUMEN ÚT ELŐNYEI

2014 őszén a Duna Aszfalt a 3121. jelű összekötő úton, 8 km hosszúságban, közel 5.500 tonna kopóréteg építéséhez használt mintegy 260-280 tonna gumibitument (GmB 40/85-55 aszfaltkeverék). A gumibitument a cégcsoport laborja vizsgálta be. A vizsgálatok alátámasztják a gumival modifikált bitumen útépitési felhasználásának legfontosabb előnyeit:

1. Jobb útminőség, hosszabb élettartam
2. Kisebb fenntartási és életciklus költség
3. Közlekedési zaj csökkenés
4. Biztonságosabb közlekedés, rövidebb fékút
5. Környezetvédelem (gumiabroncs anyagában történő hasznosítása)

Boldog Karácsonyi
ünnepet kívánok
Boldogabban mint
reperis vaur.

csokis György

Karácsonyi Üdvözlét!

ÁLDOTT KARÁCSONYT ÉS SIKEREKBEN GAZDAG ÚJ ESZTENDŐT KÍVÁN ÖNÖKNEK
A HÍRŐS HISTÓRIÁK SZERKESZTŐBIZOTTSÁGA!
OLVASSANAK BENNÜNKET 2018-BAN IS!